

KRAJSKÝ PAMIATKOVÝ ÚRAD NITRA

ZÁSADY OCHRANY

PAMIATKOVÁ ZÓNA ŠAHY

TEXTOVÁ ČASŤ

NITRA 2014

Krajský pamiatkový úrad Nitra

Námestie Jána Pavla II. č. 8, 949 01 Nitra

Riaditeľka krajského pamiatkového úradu:	Ing. Anna Valeková
Zodpovedný riešiteľ:	Ing. arch. Zuzana Holičková
Spoluriešitelia:	Mgr. Pavel Paterka (archeológia) Ing. Darina Ulrychová, CSc. (zelenň)
Fotodokumentácia:	Zuzana Holičková Anna Valeková
Záverečné korekcie:	Anna Valeková
Dátum:	02/2014 – 12/2014

A. ZÁKLADNÉ ÚDAJE	6
A.1. ZÁKLADNÉ IDENTIFIKAČNÉ ÚDAJE O PAMIATKOVOM ÚZEMÍ	6
A.1.1. Názov pamiatkového územia	6
A.1.2. Názov obce, mesta podľa základnej územnej jednotky a katastra, v ktorom sa pamiatková zóna nachádza	6
A.1.3. Vyhlásenie pamiatkového územia	6
A.1.4. Číslo pamiatkového územia podľa ÚZPF	6
A.2. VYMEDZENIE HRANÍC PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA PODĽA VYHLÁSENIA	6
A.2.1. Parcelné vymedzenie hraníc pamiatkového územia	6
A.2.2. Zoznam parcel nachádzajúcich sa v pamiatkovej zóne	7
A.3. ÚDAJE O SPRACOVANÍ ZÁSAD	8
A.3.1. Odôvodnenie účelu a cieľa zásad	8
A.4. SPOLUPRÁCA NA REGENERÁCIÍ PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA	9
B. ÚDAJE O VÝCHODISKOVÝCH MATERIÁLOCH	11
B.1. AKTUÁLNY VÝPIS Z ÚZPF	11
B.2. STARŠIE VÝSKUMY A INÉ ARCHÍVNE MATERIÁLY	11
B.3. AKTUÁLNE MAPOVÉ PODKLADY	11
B.4. PLATNÁ ÚZEMNOPLÁNOVACIA DOKUMENTÁCIA	11
B.5. ĎALŠIE PODKLADY	12
B.6. LITERATÚRA A ĎALŠIE PRAMENE	12
C. HISTORICKÝ A URBANISTICKO-ARCHITEKTONICKÝ VÝVOJ ÚZEMIA	14
C.1. STRUČNÁ HISTÓRIA ÚZEMIA	14
C.2. CHRONOLÓGIA STAVEBNÉHO A DEMOGRAFICKO-HISTORICKÉHO VÝVOJA	15
C.3. ZÁSADNÉ URBANISTICKÉ VÝVOJOVÉ ETAPY	18
D. VYHODNOTENIE ÚZEMIA Z HĽADISKA PAMIATKOVÝCH HODNÔT	21
D.1. OBRAZ ÚZEMIA V KRAJINE	21
D.1.1. Charakteristické pohľady	21
D.1.2. Charakteristické hodnotné pohľady vo vnútri územia	24
D.1.3. Panoráma a silueta	26
D.2. HMOTOVO-OBJEKTOVÁ SKLADBA A PÔDORYSNÁ DISPOZÍCIA ÚZEMIA	27
D.2.1. Urbanistická kompozícia územia	27
D.2.2. Dominanty a výškové zónovanie zástavby	28
D.2.3. Priestory	29
D.2.4. Pôdorysná schéma územia	29
D.2.5. Parcelácia	29
D.2.6. Pôdorysná schéma zástavby	30
D.2.7. Zástavba historickej urbanistickej pôdorysnej štruktúry	30
D.3. REZERVNÉ PLOCHY	31
D.4. STREŠNÁ KRAJINA	31
D.5. SYSTÉM OPEVNENIA	32
D.6. ARCHITEKTONICKÉ HODNOTY NEHNUTEĽNOSTÍ	33
D.6.1. Architektonické, umelecko-historické a výtvarné hodnoty objektov	33
D.6.2. Kategorizácia nehnuteľností v pamiatkovom území	35
D.6.2.1. Národné kultúrne pamiatky	35
D.6.2.2. Nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za národné kultúrne pamiatky	36
D.6.2.3. Nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou	38
D.6.2.4. Nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia	38
D.6.2.5. Nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia	38
D.6.3. Pamätihodnosti mesta	38
D.7. PRVKY ULIČNÉHO INTERIÉRU A ULIČNÉHO PARTERU	39
D.7.1. Plastiky	39
D.7.2. Pomníky a pamätné tabuľe	40
D.7.3. Osvetlenie	40
D.7.4. Ploty a zábradlia	42

D.7.5. Dlažby a oporné múry	47
D.7.6. Výkladce, reklamy, označenia prevádzok	55
D.7.7. Brány, vstupy a výplne otvorov	58
D.7.8. Iný mobiliár	61
D.8. ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZISKÁ A MIESTA POD ZEMOU	62
D.9. HISTORICKÁ ZELEŇ	69
D.9.1. Historický vývoj zelene v sídle	69
D.9.2. Vyhodnotenie zelene z hľadiska pamiatkových hodnôt	70
D.10. PAMIATKY HISTÓRIE, KTORÉ SA VIAŽU K PAMIATKOVÉMU ÚZEMIU	71
D.11. SÚPIS ZISTENÝCH HISTORICKÝCH NÁZVOV MESTA	72
D.12. SÚPIS ZISTENÝCH HISTORICKÝCH NÁZVOV ULÍC	72
D.13. FUNKČNÉ VYUŽITIE ÚZEMIA	72
E. POŽIADAVKY NA PRIMERANÉ FUNKČNÉ VYUŽITIE ÚZEMIA, NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU HISTORICKÉHO PÔDORYSU A PARCELÁCIE, OBJEKTOVEJ SKLADBY, VÝŠKOVÉHO USPORIADANIA OBJEKTOV, PRVKOV INTERIÉRU, CHARAKTERISTICKÝCH POHĽADOV, SILUETY, PANORÁMY, ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZÍSK A ĎALŠÍCH KULTÚRNYCH A PRÍRODNÝCH HODNÔT	73
E.1. ZÁKLADNÉ POŽIADAVKY OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA	73
E.2 POŽIADAVKY NA PRIMERANÉ FUNKČNÉ VYUŽITIE PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA	74
E.3 POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU HISTORICKÉHO PÔDORYSU A PARCELÁCIE	75
E.4 POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE OBJEKTOVEJ SKLADBY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA	77
E.4.1. Národné kultúrne pamiatky	77
E.4.2. Nehnutelnosti vytypované na vyhlásenie za národné kultúrne pamiatky	79
E.4.3. Nehnutelnosti s pamiatkovou hodnotou	80
E.4.4. Nehnutelnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia	82
E.4.5. Nehnutelnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia	83
E.4.6. Pamätihodnosti	83
E.5 POŽIADAVKY NA VÝŠKOVÉ USPORIADANIE OBJEKTOVEJ SKLADBY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA	84
E.5.1. Požiadavky z hľadiska zachovania hmotovej skladby zástavby územia	84
E.5.2. Požiadavky na zachovanie strešnej krajiny	85
E.5.3. Požiadavky na zachovanie dominánt a výškové zónovanie	86
E.5.4. Požiadavky pre obnovu historického prostredia na rezervných plochách	86
E.5.5. Všeobecné požiadavky pre novostavby	92
E.6 POŽIADAVKY NA PRVKY INTERIÉRU A ULIČNÉHO PARTERU	92
E.6.1. Požiadavky na jednotlivé typologické druhy prvkov interiéru a uličného parteru	93
E.6.2. Požiadavky na umiestňovanie exteriérových sezónnych sedení	96
E.7. POŽIADAVKY NA POUŽITIE STAVEBNÝCH MATERIÁLOV	96
E.8 POŽIADAVKY NA ILUMINÁCIU HISTORICKÝCH PRIESTOROV A BUDOV	98
E.9 POŽIADAVKY NA RIEŠENIE DOPRAVY	98
E.10. POŽIADAVKY NA RIEŠENIE INFRAŠTRUKTÚRY VRÁTANE JEJ TECHNICKÝCH ZARIADENÍ	99
E.11. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE CHARAKTERISTICKÝCH POHĽADOV V ÚZEMÍ	100
E.12. POŽIADAVKY NA OCHRANU SILUETY A PANORÁMY ÚZEMIA	100
E.13. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZÍSK	101
E.14. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE ĎALŠÍCH KULTÚRNYCH A PRÍRODNÝCH HODNÔT PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA	102
E.14.1. Základné požiadavky na zachovanie ďalších kultúrnych hodnôt	102
E.14.2. Základné požiadavky na zachovanie historickej zelene	102
F. ZÁVEREČNÉ USTANOVENIA	104
G. PRÁVNE NORMY	104

ZÁVEREČNÝ PROTOKOL

H. PRÍLOHY

H.1 HISTORICKÁ DOKUMENTÁCIA

H.2. HISTORICKÁ FOTODOKUMENTÁCIA

H.3. FOTODOKUMENTÁCIA SÚČASNÉHO STAVU

H.4. VÝKRESOVÁ DOKUMENTÁCIA

výkres č. 01 – Hranica pamiatkovej zóny

výkres č. 02 – Širšie vzťahy

výkres č. 03 – Historický urbanistický vývoj

výkres č. 04 – Slohová analýza objektov

výkres č. 05 – Stavebno-technický stav objektov

výkres č. 06 – Zásady ochrany pamiatkovej zóny

výkres č. 07 – Historická katastrálna mapa z r. 1871

H.5. EVIDENČNÉ LISTY (001-176)

A. ZÁKLADNÉ ÚDAJE

A.1. ZÁKLADNÉ IDENTIFIKAČNÉ ÚDAJE O PAMIATKOVOM ÚZEMÍ

A.1.1. NÁZOV PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA (podľa vyhlásenia)

Mestská pamiatková zóna Šahy

A.1.2. NÁZOV OBCE, MESTA PODĽA ZÁKLADNEJ ÚZEMNEJ JEDNOTKY A KATASTRA, V KTOROM SA PAMIATKOVÁ ZÓNA NACHÁDZA

Kraj: Nitriansky

Okres: Levice

Mesto: Šahy

Mestská časť: Šahy - centrum

Katastrálne územie: Šahy

Počet nehnuteľných kultúrnych pamiatok ku dňu 17. 10. 2014: 7

A.1.3. VYHLÁSENIE PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Pamiatková zóna Šahy bola vyhlásená Vyhláškou Okresného úradu Levice č. 1/1993 zo dňa 03. 05. 1993 o vyhlásení mestskej pamiatkovej zóny. Vyhláška nadobudla účinnosť dňa 31. 08. 1994.

A.1.4. ČÍSLO PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA PODĽA ÚZPF

56

A.2. VYMEDZENIE HRANÍC PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA PODĽA VYHLÁSENIA

Vymedzenie hranice Pamiatkovej zóny Šahy je graficky znázornené v grafickej prílohe: výkres č. 01 „Hranica pamiatkovej zóny“.

A.2.1. PARCELNÉ VYMEDZENIE HRANÍC PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Parcelné vymedzenie hraníc pamiatkového územia bolo spracované na podklade kópie aktuálnej katastrálnej mapy, dodanej Geodetickým a kartografickým ústavom Bratislava v mesiaci september 2014 (Mapový podklad © Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky).

Hranica Pamiatkovej zóny Šahy podľa parciel k dátumu právoplatnosti:

Východiskovým bodom hranice je severovýchodný roh parcely č. 218 (Sládkovičova ul.). Hranica pokračuje v smere hodinových ručičiek východným smerom, sleduje uličnú čiaru Petöfiho ulice, po obvode parcely č. 309/2 sa zalamuje južným smerom. Ďalej pokračuje k severovýchodnému nárožiu parcely č. 312/1, kde sa zalamuje a pokračuje vodorovne východným smerom pozdĺž Ul. Kapitána Nálepku, na konci ulice sa zalamuje a smeruje na juh po Hviezdoslavovej ulici jej vnútorným okrajom až k parcele č. 1564/2, kde sa v jej juhovýchodnom nároží lomí a východným smerom pretína Hviezdoslavovu ulicu. V dotyku s juhozápadným nárožím parcely č. 1423 sa lomí južným smerom pretínajúc Ul. F. Fegyvernekiho, v severovýchodnom nároží parcely č. 1615 sa zalamuje a východným smerom sleduje uličnú čiaru

Ul. F. Fegyvernekého až k severovýchodnému nárožiu parcely č. 1618/2. V tomto mieste sa ďalej zalamuje a juhozápadným smerom pokračuje sledujúc hranice parciel č. 1618/2, 1618/1, 1619/3, 1620/2, 1619/7, pri ktorej sa zalamuje a pokračuje juhovýchodným smerom po severnej hranici parciel č. 1632/2, 1629, pretína Ulicu E. B. Lukáča, lemuje severnú hranicu parciel č. 1762, 1761/2, 1821/6, 1821/1, 1821/3, 1819, 1820, 1818, 1816/2, 1816/1, 1815, zakrivuje sa južne po okraji parciel č. 1814/1, 1812, 1795/1, v mieste napojenia Ul. F. Rákocziho II. na Podzámockú ulicu pretína Ul. F. Rákocziho II. a pokračuje juhovýchodným smerom až k juhovýchodnému nárožiu parcely č. 1720/2, kde sa zalamuje v pravom uhle a šikmo pretína Školskú ulicu. Ďalej pokračuje západným smerom po Školskej ulici lemujúc východnú a južnú hranicu parcely č. 1692/1, južnú hranicu parciel č. 1692/2, 1681, 1680, pretína Ul. SNP a pokračuje západným smerom až k juhozápadnému nárožiu parcely č. 32/2, v ktorom sa zalamuje smerom na sever, v severovýchodnom nároží parcely č. 30/1 sa zalamuje späť na západ a pokračuje západným smerom. Okolo parcely č. 13/3 sa zatača a pokračuje severným smerom a pretína Ul. J. Kráľa a v juhovýchodnom nároží parcely č. 1 (Župný dom) sa zalamuje západným smerom pričom lemuje hranice parciel komplexu Župného domu, v juhozápadnom rohu parcely č. 97/5 pokračuje severným smerom a lemuje východné hranice zadných parciel Hlavného námestia. V severozápadnom rohu parcely č. 115 sa hranica zalamuje v pravom uhle a sleduje južné hranice zadných parciel Mlynskej ulice (č. 125/1, 137, 140, 143, 145/2), priečne pretína parcely č. 149, 150, 157, 160, 162, 168/2, 168/3 a lemuje južné hranice parciel č. 167, 164/4, 175 a 176. V juhozápadnom rohu parcely č. 176 sa pravouhlo zalamuje a severným smerom prechádza až po Mlynskú ulicu. V severozápadnom rohu parcely č. 172 sa lomí v pravom uhle a východným smerom sleduje uličnú čiaru Mlynskej ulice. V severovýchodnom rohu parcely č. 158/1 sa lomí a priečne pretína Mlynskú ulicu, prechádza Sládkovičovou ulicou, križuje Ružovú ulicu a pokračuje severným smerom po Sládkovičovej ulici až k miestu napojenia na Petöfiho ulicu, kde končí vo východiskovom bode, t. j. severovýchodný roh parcely č. 218 (Sládkovičova ulica).

A.2.2. ZOZNAM PARCIEL NACHÁDZAJÚCICH SA V PAMIATKOVEJ ZÓNE

1, 2, 3, 13/1, 13/2, 13/3, 15/1, 15/2, 17/1, 17/2, 17/3, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27/1, 27/2, 28/1, 28/2, 31, 32/1, 32/2, 33/3, 33/4, 33/5, 33/6, 34/1, 34/2, 34/3, 34/4, 35/1, 35/2, 36/1, 36/2, 36/3, 36/4, 36/5, 36/6, 36/7, 37, 38/1, 38/2, 39, 40, 41/1, 41/2, 41/3, 42/1, 42/2, 43/1, 43/2, 44/1, 44/2, 44/3, 44/4, 44/7, 45 časť, 46/1, 46/2, 45/5, 97/1, 97/2, 97/3, 97/4, 97/5, 99/1, 99/2, 99/3, 99/4, 99/5, 99/6, 100/1, 100/2, 100/3, 100/4, 100/5, 100/6, 102, 103, 104, 105, 106/1, 106/2, 106/3, 107/1, 107/2, 109, 110, 111, 112, 113, 114/1, 114/2, 114/3, 115, 116, 118, 119, 120, 121/1, 121/2, 121/3, 122/1, 122/2, 123, 124/1, 124/2, 124/3, 124/4, 124/5, 124/6, 125/1, 125/2, 126/1, 126/2, 128/1, 128/2, 128/4, 129, 130, 131, 132, 133, 134/1, 134/2, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144/1, 144/2, 145/2 časť, 149 časť, 150 časť, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157 časť, 158/1, 158/2, 159/1, 159/2, 160 časť, 162 časť, 163, 164/1, 164/2, 164/3, 164/4, 165, 166, 167, 168/2 časť, 168/3 časť, 169, 170/1, 170/2, 170/3, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177 časť, 198 časť, 199/1, 199/2, 199/3, 199/4, 199/5, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208/1, 208/2, 208/3, 209, 210, 211/1, 211/2, 211/3, 211/4, 212, 213/1, 213/2, 213/3, 213/4, 214/1, 214/2, 214/3, 215/1, 215/2, 216, 217, 218, 219/1, 219/2, 219/3, 219/4, 221, 222, 223/1, 223/2, 224/1, 224/2, 224/3, 224/4, 225, 226, 227, 298, 299/1, 299/2, 300, 301, 302/1, 302/2, 302/3, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309/1, 309/2, 310/1, 310/2, 310/3, 310/4, 310/5, 311, 312/1, 312/2, 313/1 časť, 686 časť, 1536 časť, 1555 časť, 1556/1, 1556/2, 1557, 1558, 1559, 1560, 1561, 1562, 1563, 1564/1, 1564/2, 1564/3, 1565, 1566, 1567, 1568, 1569/1, 1569/2, 1570/1, 1570/2, 1571, 1572, 1573, 1574, 1575, 1576, 1577, 1578, 1579, 1580/1, 1580/2, 1580/4, 1580/5, 1581, 1582/1, 1582/2, 1583/3, 1583/4, 1584/1, 1584/2, 1584/4, 1584/5, 1585, 1586/1, 1586/2, 1587/1, 1587/2, 1587/3, 1588/1, 1588/2, 1589/1, 1589/2, 1589/3, 1589/4, 1590, 1591/1, 1591/3, 1592, 1593/1, 1593/2, 1593/3, 1593/4, 1593/5, 1593/6, 1594/1, 1594/2, 1595, 1596, 1597/1, 1597/2, 1597/3, 1597/7, 1598, 1599, 1600, 1601, 1602, 1603, 1604,

1605, 1606/1, 1606/2, 1606/3, 1607, 1608, 1609, 1610/1, 1610/2, 1610/3, 1610/4, 1610/5, 1611/1, 1611/2, 1612, 1613, 1614, 1615, 1616, 1617, 1618/1 časť, 1618/2, 1619/3, 1619/7, 1620/1 časť, 1620/2, 1621 časť, 1628/1 časť, 1629, 1630, 1631, 1632/2, 1632/3, 1633, 1634, 1635, 1636, 1637, 1638, 1639, 1640, 1641, 1642, 1643, 1644, 1645, 1646, 1647, 1648/1 časť, 1649/1, 1649/2 časť, 1652/1, 1652/2, 1652/3, 1653, 1654, 1655, 1656, 1657, 1658, 1659, 1660/1, 1660/2, 1660/3, 1660/4, 1660/5, 1661/1, 1661/2, 1661/3, 1661/4, 1661/5, 1662/1, 1662/2, 1662/3, 1662/4, 1662/5, 1662/6, 1663/1, 1663/2, 1663/3, 1664/4, 1664/5, 1664/6, 1665/1, 1665/2, 1665/3, 1666/1, 1666/2, 1666/3, 1666/4, , 1666/5, 1667, 1668, 1669, 1670, 1671/1, 1671/2, 1671/3, 1672/1, 1672/2, 1673, 1674, 1675, 1676, 1677, 1678/1, 1678/2, 1678/3, 1679, 1680, 1681, 1682/1, 1682/2, 1682/3, 1682/4, 1683, 1684/1, 1684/2, 1685, 1686, 1687, 1688/4, 1688/5, 1689/2, 1690, 1691, 1692/1, 1692/2, 1692/3, 1693, 1694, 1696 časť, 1716, 1717, 1718, 1719/1, 1719/2, 1720/1, 1720/2, 1721/1, 1721/2, 1722/1, 1722/2, 1723, 1724, 1725, 1726, 1727, 1728/1, 1728/2, 1728/3, 1728/4, 1728/5, 1729/1, 1729/2, 1729/3, 1730, 1731/1, 1731/2, 1732, 1733, 1734, 1735, 1736, 1737, 1738, 1739, 1740, 1741/1, 1741/2, 1741/3, 1741/4, 1741/5, 1741/6, 1741/7, 1741/8, 1741/9, 1741/10, 1741/11, 1741/12, 1742/1, 1742/2, 1742/3, 1743, 1744/1, 1744/2, 1745/1, 1745/2, 1746, 1747/1, 1747/2, 1748, 1749, 1750, 1751/23, 1751/24, 1751/25, 1751/26, 1752, 1753/1, 1753/2, 1754, 1755/1, 1755/2, 1755/3, 1755/4, 1756/1, 1756/2, 1757, 1758/1, 1758/2, 1759, 1760/1, 1760/2, 1761/1, 1761/2, 1761/3, 1762, 1763, 1764, 1765, 1766, 1767, 1768, 1769, 1770, 1771, 1772/1, 1772/2, 1772/3, 1772/4, 1773, 1774, 1775, 1776, 1777, 1778, 1779/1, 1779/2, 1779/3, 1779/4, 1780, 1781, 1782, 1783, 1784, 1785, 1786, 1787, 1788, 1789, 1790, 1791, 1792, 1793, 1794, 1795/1, 1795/2, 1795/4, 1812, 1813, 1814/1, 1814/2, 1814/3, 1814/4, 1815, 1816/1, 1816/2, 1817, 1818, 1819, 1820, 1821/1, 1821/2, 1821/3, 1821/4, 1821/5, 1821/6.

Parcely nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok na území Pamiatkovej zóny Šahy: 1, 1639, 1644, 1683, 1684.

A.3. ÚDAJE O SPRACOVANÍ ZÁSAD

A.3.1. ODÔVODNENIE ÚČELU A CIEĽA ZÁSAD

Požiadavka na spracovanie zásad ochrany pamiatkového územia – Pamiatkovej zóny Šahy - vyplýva zo zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej aj „pamiatkový zákon“). V zmysle § 29 pamiatkového zákona je definovaná základná ochrana pamiatkového územia:

(1) Základná ochrana pamiatkového územia je súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.

(2) Krajský pamiatkový úrad vypracúva zásady ochrany pamiatkového územia, ktoré sú dokumentom na vykonávanie základnej ochrany podľa odseku 1 a sú podkladom pre územný plán. Zásady sú súčasťou územného priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom na spracovanie územno-plánovacej dokumentácie podľa osobitného predpisu.

(3) Zásady ochrany pamiatkovej rezervácie alebo pamiatkovej zóny obsahujú požiadavky na primerané funkčné využitie územia, na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie, materiálnej a objektovej skladby, výškového a priestorového usporiadania objektov, architektonického výrazu, prvkov uličného interiéru a uličného parteru, historickej zelene,

charakteristických pohľadov, siluety a panorámy, archeologických nálezísk, prípadne ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt pamiatkového územia.

(4) Miestne príslušný krajský pamiatkový úrad je dotknutým orgánom štátnej správy pri prerokúvaní územného plánu regiónu, územného plánu obce a územného plánu zóny.

Zo znenia § 29 pamiatkového zákona vyplýva požiadavka na vypracovanie zásad ochrany pamiatkového územia. Pamiatkový úrad Slovenskej republiky so sídlom v Bratislave zahrnul vypracovanie Zásad ochrany pamiatkového územia Pamiatkovej zóny Šahy do plánu hlavných úloh činnosti úradu.

Pamiatková zóna Šahy bola vyhlásená Vyhláškou Okresného úradu Levice č. 1/1993 zo dňa 03. 05. 1993 o vyhlásení pamiatkovej zóny. Vyhláška nadobudla účinnosť dňa 31. 08. 1994.

Požiadavka na vypracovanie súhrnného urbanistického materiálu a zásad ochrany pre Pamiatkovú zónu Šahy v zmysle § 29 pamiatkového zákona vyplynula z dôvodu absencie Zásad ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt Pamiatkovej zóny Šahy (ďalej len „PZ“), ktoré nadväzujú na „Návrh na vyhlásenie pamiatkovej zóny Šahy“ (sprac.: Ing. arch. Vladimíra Kotruszová, Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti v Bratislave, stredisko v Komárne, pracovisko v Nových Zámkoch, 06/1992), a na výskumnú dokumentáciu „Mestská pamiatková zóna Šahy, Urbanisticko-historický výskum územia, 1. etapa“ (sprac.: Ing. arch. Zuzana Morávková, Ing. arch. Silvia Gojdičová, Bratislava, 2008). Potreba vypracovania zásad ochrany pamiatkového územia PZ Šahy rovnako súvisí s nutnou aktualizáciou podmienok ochrany pamiatkového územia ako aj so zmenou legislatívnych predpisov.

Spracované a následne schválené Zásady ochrany pamiatkového územia PZ Šahy sa stanú súčasťou územného priemetu ochrany pamiatkových a kultúrnych hodnôt územia a budú slúžiť ako podklad pre zmeny v územnoplánovacej dokumentácii.

A.4. SPOLUPRÁCA NA REGENERÁCIÍ PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Komplexná spolupráca orgánov štátnej správy, obecnej samosprávy a verejnej správy je pri starostlivosti o územie pamiatkovej zóny nevyhnutná.

Dôležitú úlohu pri tejto spolupráci zohráva predovšetkým Mesto Šahy - Mestský úrad, ako výkonný orgán mestského zastupiteľstva a primátora mesta. Jedným z cieľov by mala byť snaha o pravidelnú údržbu a regeneráciu pamiatkového územia, ako dôležitá súčasť plánu mestského zastupiteľstva. Mesto Šahy má vytvorenú evidenciu pamätihodností mesta v zmysle ustanovenia § 14 odseku 4 pamiatkového zákona. Evidencia pamätihodností mesta Šahy bola vytvorená Všeobecným záväzným nariadením mesta Šahy č. 2/2007 o pamätihodnostiach zo dňa 31. 01. 2007 s účinnosťou dňom 15. 02. 2007, v ktorom stanovuje spôsob ochrany a využívania pamätihodností. V rámci Mestského úradu v Šahách spolupracuje s krajským pamiatkovým úradom najmä Oddelenie výstavby, životného prostredia a regionálneho rozvoja, ktoré zabezpečuje plnenie úloh na úseku rozvoja mesta, územného plánovania, stavebníctva a životného prostredia.

K dotknutým orgánom patrí Pamiatkový úrad SR, Obvodný úrad životného prostredia Levice, Nitriansky samosprávny kraj – Odbor kultúry, Odbor životného prostredia a Odbor regionálneho rozvoja.

Okrem štátnych a verejných orgánov je nutné v tomto ohľade spolupracovať aj s miestnymi odbornými inštitúciami, predovšetkým s Hontianskym múzeom a galériou Ľudovíta Simonyiho v Šahách, ako aj s organizáciami tretieho sektora zameriavajúcimi sa na ochranu kultúrneho dedičstva. Primárne je nevyhnutné pracovať na osвете vlastníkov nehnuteľností v pamiatkovom

území, keďže práve oni sú hlavnou súčasťou procesu údržby, ochrany a regenerácie hodnôt pamiatkového územia.

Pamiatkový úrad v procese regenerácie pamiatkového územia:

Pamiatkový úrad v zmysle ustanovenia § 10 pamiatkového zákona vykonáva v druhom stupni štátnu správu na úseku ochrany pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk vo veciach, o ktorých v prvom stupni rozhodujú krajské pamiatkové úrady.

Krajský pamiatkový úrad je v zmysle § 11 pamiatkového zákona v prvom stupni vecne príslušným správnym orgánom, ktorý rozhoduje o právach a povinnostiach právnických osôb a fyzických osôb na úseku ochrany pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk, ak tento zákon neustanovuje inak.

B. ÚDAJE O VÝCHODISKOVÝCH MATERIÁLOCH

B.1. AKTUÁLNY VÝPIS Z ÚZPF

Zoznam NKP (ku dňu 17. 10. 2014):

č.ÚZPF	Obec	Ulica	Parc. č.	Unifikovaný názov PO	Bližšie určenie PO	Prevládajúci sloh	Dátum vyhlásenia
1645	Šahy	Hlavné nám.	1644	POMNÍK	sov. armáda	hist.	23.10.1963
1647/1	Šahy	Hlavné nám.	1	DOM ŽUPNÝ PAMÄTNÝ	chodbový, solitér	klas. nesk.	06.02.1995
1647/2	Šahy	Hlavné nám.	1	TABULA PAMÄTNÁ	Kráľ Janko		23.10.1963
1648/1	Šahy	Školská ul.	1683	KOSTOL	r. k. Nanebovzatia P. M.	barok	23.10.1963
1648/2	Šahy	Školská ul.	1684/2	SÝPKA	kláštorná	barok	11.08.1993
10768/2	Šahy	Hlavné nám.	1639	STĽP S PODSTAVCOM	kameň	klas.	15.02.1994
10768/1	Šahy	Hlavné nám.	1639	SOCHA	Panna Mária-Immaculata	klas.	15.02.1994

B.2. STARŠIE VÝSKUMY A INÉ ARCHÍVNE MATERIÁLY

- „Návrh na vyhlásenie pamiatkovej zóny Šahy“ (sprac.: Ing. arch. Vladimíra Kotruszová, Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti v Bratislave, stredisko v Komárne, pracovisko v Nových Zámkoch, 06/1992. Archív PÚSR Bratislava T 2683),
- Vyhlásenie mestskej pamiatkovej zóny Šahy, Archív PÚSR Bratislava T 4910,
- „Mestská pamiatková zóna Šahy. Urbanisticko-historický výskum územia, 1. etapa“ (sprac.: Ing. arch. Zuzana Morávková, Ing. arch. Silvia Gojdičová, Bratislava, 2008),
- „Šahy – kláštorná sýpka (pamiatkový výskum)“ (sprac.: PhDr. Norma Urbanová, PÚSR Bratislava: Archív PÚSR Bratislava, 1994),
- „Pamiatková zóna Šahy. Návrh na zmenu vyhlásenia pamiatkovej zóny“ (sprac.: Viera Dvořáková, Bratislava, Pamiatkový úrad SR – Odbor pamiatkových území, 2009),
- „Šahy – kláštorná sýpka. Archeologický výskum“ (sprac.: T. Pálinkás, S. Katkin, 1997 – 1999),
- Prvé vojenské mapovanie Uhorska 1782 – 1784, mapa Šiah: 13-15. Archív PÚSR Bratislava,
- Druhé vojenské mapovanie Uhorska 1841, mapa Šiah: XXXII – 45. Archív PÚSR Bratislava,
- Katastrálna mapa Šiah 1871, reambulovaná v roku 1928, m 1 : 2280, H 89, mapový list 6, 7. ÚAGK Bratislava.

B.3. AKTUÁLNE MAPOVÉ PODKLADY

Aktuálna katastrálna mapa, zdroj: Geodetický a kartografický ústav Bratislava, © Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, zmluva č. 393-112-8820/2013, dátum aktuálnosti: 26. 09. 2014, mierka 1:1000.

Ortofotomapa.

B.4. PLATNÁ ÚZEMNOPLÁNOVACIA DOKUMENTÁCIA

Mestské zastupiteľstvo v Šahách schválilo Územný plán mesta Šahy (sprac.: ARKA, spol. s r.o. Košice, 2001) dňa 12. decembra 2001 podľa ustanovení § 4 odsek 3 písmeno ch) a § 11 odsek 3

písmeno c) zákona SNR číslo 369/1990 Zb. o obecnom zriadení, v znení zákona NR SR číslo 284/1994 Z. z. a jeho neskorších doplnkov a zmien.

B.5. ĎALŠIE PODKLADY

- „Pamiatková zóna Šahy“, urbanistická štúdia (sprac.: L. Chovancová, Z. Holičková, FA STU Bratislava, 2008/2009),
- „Pamiatková zóna Šahy“, urbanistická štúdia (sprac.: D. Pavelková, I. Pavličková, 2008/2009),
- „Regenerácia námestia v Šahách“, urbanistická štúdia (sprac.: M. Mészáros, FA STU Bratislava, 2008/09),
- Dátum terénnej ohliadky: 27. 05. 2014, 14. 08. 2014, 07. 10. 2014
Datovanie fotodokumentácie: máj 2014, august 2014, október 2014
Prístupnosť územia: v rámci verejne prístupných priestorov

B.6. LITERATÚRA A ĎALŠIE PRAMENE

DANIS, F. 2007: Šahy. Komárno.

BARDKONTAKT 2014 Zborník prednášok. Problematika mestských pamiatkových center. Doprava v historických centrách. Mesto Bardejov.

Kol. autorov. 1969 : Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok tretí R-Ž. Bratislava.

BAKÁCS, István 1971: Hont vármegye Mohács előtt. Budapest, s. 105.

BALAŠA, Gejza 1959: Skýtske pohrebisko v Preseľanoch nad Ipľom, okr. Šahy. In: Slovenská archeológia 7-1. s. 87-98.

BALAŠA, Gejza 1960a: Laténske žiarové hroby a slovanské sídlisko pri Šahách. In: Archeologické rozhledy 12-6. Praha, s. 795-799, 820-822 (obr. 294-296).

BALAŠA, Gejza 1960b: Praveké osídlenie stredného Slovenska. Osveta, Bratislava, s. 62-65.

BÁNESZ, Ladislav - NEVIZÁNSKY, Gabriel 1983: Archeologický prieskum na dolnom toku Krupinice a Štiavnice. In: AVANS v roku 1982, s. 25-28, 269-272 (obr. 1-4).

BÁNESZ, Ladislav - NEVIZÁNSKY, Gabriel 1984a: Šahy - Nagyberek, nová paleolitická stanica na strednom Poiplí. In: Archeologické rozhledy 34. Praha, s. 370-377.

BÁNESZ, Ladislav - NEVIZÁNSKY, Gabriel 1984b: Prieskum Ipeľskej kotliny. In: AVANS v roku 1983. s. 27, 231 (obr. 1:1-4).

BÁRTA, Július - PETROVSKÝ-ŠICHMAN, Anton 1962: Paleolitické nálezy z Ipeľskej kotliny. In: Archeologické rozhledy 14-3. Praha, s. 297-308.

BÁRTA, Július 1965: Slovensko v staršej dobe kamennej. SAV, Bratislava, s. 129, mapa 2.

BIALEKOVÁ, Darina a kol. 1989: Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia. I. zväzok 1. časť, Bratislava, hlavné mesto SSR a Západoslovenský kraj. Nitra, s. 166-168, 171.

BIELICH, Mário - NOVÁKOVÁ, Lucia 2008: Hatvanské nálezy zo Šiah. In: AVANS v roku 2005. Nitra, s. 42-43, 190 (obr. 19).

BOROVSKÝ, Samu (1906): Magyarország Vármegyéi és Városai. Hont Vármegye és Semleczbánya sz. kir. város. Országos Monográfia Társaság, Budapest, s. 61, 69, 72-75, 280.

BREUIL, Henri 1923: Notes de voyage paléolithique en Europe centrale, I: Les industries paléolithiques en Hongrie. In: L' Anthropologie 33, Paris, s. 330.

ČURNÝ, Marián - MALČEK, Róbert 2006: Nové nálezy z dolného povodia Ipľa. In: AVANS v roku 2004. Nitra, s. 61, 249 (obr. 35:1).

GÁBORI, Miklós 1957: Die Fundstelle des Aurignacien in Šahy – Parassa an der ungarisch-tschechoslowakischen Grenze. In: Slovenská archeológia 5-2. s. 253-270.

- GÁBORI, Veronika 1958: Neue Paläolithische Funde im Eipel-Tal. In: Archeologické rozhledy 10-1. Praha, s. 55-61.
- GYÖRFFY, György 1987: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza III. Akadémiai Kiadó, Budapest, s. 189, 224, 234, 236-240, 258-259.
- HAMPEL, József 1896: A bronzkor emlékei Magyarhonban III. Budapest, tab. 197:7.
- JANŠÁK, Štefan 1938: Staré osídlenie Slovenska. Dolný Hrona a Ipeľ v praveku. Matica Slovenská, Turčiansky Sv. Martin, s. XI, 73, 91-93.
- EISNER, Jan 1933: Slovensko v pravěku. Učená spoločnosť Šafárikova, Bratislava, s. 4, 92-93, 103, 144, 145.
- LÁSZLÓVÁ, Henrieta 2001: Dejiny premonštrátov v Šahách. In: Studia Archaeologica Slovaca Mediaevalia III-IV/2000-2001. VEDA, Bratislava, s. 273-293.
- LUX, Géza 1943: Technika (časopis) - správa bez názvu a bez podpisu.
- MALČEK, Róbert - PAROBKOVÁ, Alena 2007: Záchranný výskum v Šahách. In: AVANS v roku 2005. Nitra, s. 138-139, 253 (obr. 68).
- MÁJER, István 1920: Az ipolysági aurignacien lelet. In: Barlangkutató 8, s. 13-23.
- NYÁRY, Jenő 1870: B. Nyári Jenő honti köeszközeinek táblázata (folytatás). In: Archaeologiai Értesítő 3-2. Magyar Tudományos Akadémia, Pest, s. 52.
- ORIŠKO, Štefan 2006: Šahy – Západný portál r. k. kostola. Umeleckohistorický posudok. Archív KPÚ Nitra č. 168.
- OŽDÁNI, Ondrej 1984: Výsledky prieskumu stredného Poiplia v okrese Levice. In: AVANS v roku 1983. s. 168-170.
- PATERKA, Pavel - PÁLINKÁS, Tibor 2008: Dejiny šahanského prepoštvania Nanebovzatia Panny Márie. In: Musaeum Hungaricum 2. Muzeologická spoločnosť na Matúšovej zemi, Boldog, s. 21-30.
- PAULÍK, Jozef 1963: K problematike čakanskej kultúry v Karpatskej kotline. In: Slovenská archeológia 11. Bratislava, s. 303-304.
- PÁLINKÁS, Tibor 1996: Praveké a včasnostredoveké nálezy zo Šiah. In: AVANS v roku 1994. s. 136-137, 263 (obr. 102).
- PÁLINKÁS, Tibor 2010: Pamiatky remeselníckej výroby z doby bronzovej na Poiplí. In: Musaeum Hungaricum 3. Muzeologická spoločnosť na Matúšovej zemi, Boldog, s. 109-116.
- PÁLINKÁS, Tibor - KATKIN, Slavomír 1998: Šahy - kláštorná sýpka. Výsledky archeologického výskumu v r. 1997. In: Archeológia v múzeách (zborník príspevkov zo seminára). Podtatranské múzeum, Poprad, s. 16-25.
- PÁLINKÁS, Tibor - KATKIN, Slavomír 2001: Šahy – kláštorná sýpka. Výsledky archeologického výskumu v rokoch 1997-1999. In: Zborník Tekovského múzea v Leviciach 4. Levice, s. 49-56.
- PETROVSKÝ-ŠICHMAN, Anton 1961: Archeologický prieskum stredného Poiplia roku 1955. In: Študijné zvesti AÚ SAV 7. Archeologický ústav SAV, Nitra, s. 15-19.
- RÉCSEY, Viktor 1894: Római cartrum Tokodon és újabb régészeti leletek Esztergom- és Hontmegyében. In: Archaeologiai Értesítő 14. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, s. 66.
- SKUTIL, Jozef 1938: Paleolitikum Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Turčiansky sv. Martin, s. 139-140.
- TÓTH, Sándor 2008: A Hont-Pázmány nemzetség premontrei monostorai. s. 47-53 (vydanie diplomovej práce napísanej v r. 1966 s komentárom).
- URBANOVÁ, Norma 1994: Šahy - kláštorná sýpka. Pamiatkový výskum. Bratislava.
- URBANOVÁ, Norma 1997: Šahy - kláštorná sýpka. Stavebno-historický výskum. Bratislava.
- VELIAČIK, Ladislav - ROMSAUER, Peter 1994: Vývoj a vzťah osídlenia lužických a stredodunajských popolnicových polí na západnom Slovensku I - Katalóg. Archeologický ústav SAV, Nitra, s. 181-182.

C. HISTORICKÝ A URBANISTICKO-ARCHITEKTONICKÝ VÝVOJ ÚZEMIA

C.1. STRUČNÁ HISTÓRIA ÚZEMIA

Mesto Šahy sa nachádza na západnom okraji Ipeľskej kotliny pri rieke Ipeľ, v tesnej blízkosti štátnej hranice s Maďarskom. Geomorfológia je tvorená východným okrajom Podunajskej pahorkatiny, do ktorej zasahuje južný cíp Krupinskej planiny. Geologický podklad je tvorený neogénnymi a kvartérnymi sedimentami, neovulkanitami, kvartérnymi útvarmi piesčitej spraše a fluvialno-nívnymi sedimentami. Patrí do teplej až suchej klimatickej oblasti s miernymi zimami a dlhším slnečným dňom. Je typom poľnohospodárskej, oráčinovo-lúčnej krajiny s hnedozemami, s prevahou krovinatého rastlinstva, so stredným zastúpením stromov, dubových a vrbovotopľových lužných lesov. Na maďarskej strane je územie tvorené pohorím Börzsöny. Vytvorenou kotlinou preteká a meandruje rieka Ipeľ.

Zlomky štiepaných kamenných nástrojov dokladujú, že toto územie bolo osídlené už v staršej dobe kamennej. V neolite bola osídlená Ipeľská pahorkatina, Ipeľská niva, juhozápadná časť Krupinskej planiny a Ipeľská kotlina. Svedčia o tom sídliská kultúry s lineárnou (volútovou) keramikou, ďalej sídliská železovskej skupiny a lengyelskej kultúry. Podobný rozsah malo aj osídlenie v eneolite, v staršej dobe bronzovej, súvisle osídlené územie stredodunajskou kultúrou. V halštatskej dobe sa hranice osídlenia posúvali ďalej na sever, do Štiavnických vrchov. Objavené boli sídliská a popolnicové polia lužickej kultúry. V dobe laténskej obývali Hont Kelti (pohrebisko). V prvých dvoch storočiach nášho letopočtu (doba rímska) boli súvislé osídlenia najmä v Ipeľskej pahorkatine a Ipeľskej nive, potvrdené nálezmi kvádskych sídlisk. V mladšej dobe rímskej sa osídlenie rozšírilo aj do Ipeľskej kotliny a na Krupinskú planinu. Územie Hontu už ležalo mimo rímskeho impéria.

Staršie slovanské osídlenie sa koncentrovalo predovšetkým v Ipeľskej kotline (predveľkomoravské sídliská Vyškovce nad Ipľom a Ipeľské Predmostie). Kontinuita slovanského a slovenského osídlenia je doložená aj v povel'komoravskom období, keď na územie Hontu začali prenikať Maďari.

Z obdobia 2. pol. 10. storočia až do roku 1250 je historicky a archeologicky doložená osada s kláštrom mimo sídliska. Ležala na obchodnej ceste z Budína na Hont, Bzovík, Zvolen až do Krakova. Kontinuálne osídlenie hovorí o strategickom význame polohy tohto územia. Po vzniku uhorského štátu sa okolie Šiah stalo významným centrom vzniku kráľovskej župy Hont. Hrad Hont (prvé župné sídlo) sa nachádzal v obci Hont juhovýchodne od Šiah, na území Maďarska.

V 11. až 13. storočí významnú úlohu zohral feudálny rod Hunt – Poznanovcov. V tom čase boli Šahy poddanskou obcou hradu. V roku 1237 kráľ Belo IV. daroval šahanský mlyn a časť pozemkov Ostrihomskej kapitule. Táto udalosť bola prvou písomnou zmienkou o osade Saag. Podľa archívu Vacovskej kapituly v roku 1245 došlo k dohode o šahanských majetkoch medzi rodinami Guge a Egyet. Bán Márton z rodu Hunt – Poznanovcov daroval po tatárskom vpáde svoj majetok rádu premonštrátov. Založil kláštor, ktorý od svojho vzniku až do tureckej okupácie v polovici 16. storočia mal veľký význam pri rozvoji vzdelania. Zároveň bol hodnoverným miestom. V susedstve kláštora sa Šahy vyvíjali ako poddanské mestečko. Darovanie pozemkov bolo v roku 1265 potvrdené kráľom Belom IV., čím sa Šahy stali tiež majetkom rádu premonštrátov. Už v roku 1266 mali Šahy mýto a v roku 1275 ich občania boli oslobodení od platenia daní a ubytovania vojska. V rokoch 1405 a 1407 kráľ Žigmund Luxemburský udelil Šahám významné mestské výsady (právo na jarmok a právo meča). Na začiatku 16. storočia prepošť premonštrátskeho kláštora František Fegyverneki začal s budovaním hradieb a kláštor bol prebudovaný na hrad v dôsledku tureckého nebezpečenstva (1526 – Moháč) v roku 1546. Mnisi z neho odišli a rád premonštrátov sa už nikdy do Šiah nevrátil (premonštráti odišli do Hronského Beňadiku). V rokoch 1552 – 1593 patrili Šahy

priamo k Turkami okupovanému územiu. V roku 1608 bol hrad opätovne prebudovaný na kláštor, avšak v rokoch 1628 až 1685 sa dostali na územie opäť Turci. V roku 1663 sa v meste rozšírila morová epidémia. V roku 1688 bol majetok šahanského prepošstva darovaný jezuitom. Dlhé obdobie tureckých vojen a stavovských povstaní, často sa opakujúce vpády Turkov, protitureckých vojsk a morové epidémie znamenali pre rozvoj mesta stagnáciu, ktorá bola dôsledkom celkového spomalenia rozvoja v Uhorsku v 15., 16. a 17. storočí. V roku 1754 bolo v dôsledku morovej epidémie v sídle iba 400 obyvateľov. V roku 1773 Mária Terézia darovala majetky jezuitov Rožňavskej kapitule.

Po poslednom stavovskom povstaní v roku 1711 až do začiatku 19. storočia Šahy iba pomaly prekonávali dôsledky viac ako 150 rokov vojen. Vyvíjali sa ako poddanské mestečko patriace jezuitom. Správa jezuitov sídlila v bývalom kláštore. Dokumenty z polovice 18. storočia svedčia o ťažkých robotných povinnostiach tunajších poddaných. Z mestských výsad ostali iba dva jarmoky ročne.

V zaostalých pomeroch južného Hontu predstavovali Šahy aj napriek týmto okolnostiam významné obchodné a čiastočne aj remeselné stredisko. Začiatkom 19. storočia (1806) sa mesto stalo významným administratívnym strediskom, keďže sem bolo preložené sídlo Hontianskej župy.

Do konca 19. storočia stratilo mesto svoj vidiecky charakter. V zložení obyvateľstva postupne začali prevládať remeselníci, obchodníci a zamestnanci župných úradov. Mestský charakter podporil aj vznik kultúrnych a spoločenských inštitúcií regionálneho charakteru už pred polovicou 19. storočia. Významnú úlohu v dejinách mesta zohrali revolučné meruôsme roky, charakteristické protihabsburskou a protifeudálnou revolúciou. Hospodárske a spoločenské oživenie nastalo po rakúsko – maďarskom vyrovnaní v roku 1867 a neskôr.

C.2. CHRONOLÓGIA STAVEBNÉHO A DEMOGRAFICKO-HISTORICKÉHO VÝVOJA

1. staršia doba kamenná – nález sídla pravekého človeka v lokalite Nagyberék
 2. neolit, eneolit, staršia a stredná doba bronzová – osídlené územie
 3. doba halštátska, lužická, laténska – osídlenie doložené AG nálezmi
 4. doba rímska – nález rímskych mincí
 5. staršie slovanské osídlenie – koncentrácia v Ipeľskej kotline
 6. veľkomoravské obdobie – archeologickým výskumom doložené osídlenie
2. polovica 10. storočia – 1250 – historicky aj archeologickým výskumom doložená osada s kláštorom, mimo sídliska
- 1237 – prvá písomná zmienka v darovacej listine kráľa Belu IV., majetky patrili hradu Hont a Ostrihomskému arcibiskupstvu
- 1238 – založenie premonštrátskeho konventu
kláštor plienený Tatarmi – 1311, 1444
- 1242 – vpád Tatarov, obsadenie Šiah, kláštor aj usadlosť vypálené
- 1245 – bán Marton z rodu Hunt-Egyet daroval svoj majetok premonštrátom, darovanie potvrdené Belom IV.
- 1265 – obrat tovaru cez Ipeľ, výstavba kamenného mosta cez Ipeľ, dovtedy preprava kompou
- 1266 – Belo IV. dal premonštrátom právo mýta
- 1270 – 1272 – Štefan V. daroval kláštoru nové pozemky
- 1275 – Ladislav IV. oslobodzuje obyvateľov mesta od daní a povinnosti ubytovania vojakov, rozvoj zemepánskeho sídla
- 1397 – zachovaná pečať premonštrátskeho konventu, pôvodná pečať sa nezachovala
- 1405 – jarmočné právo („Forum liberum“) od kráľa Žigmunda – mestská výsada
- 1407 – právo meča od kráľa Žigmunda – mestská výsada
- 1443 – synovia Mikuláša Balázsa z Ďarmôt vyhnali prepošta Bálinta s jeho druhmi z kláštora, kláštor premenený na pevnosť

- 1446 – kláštor vylúpený a obsadený Ladislavom z rodu Levických, po vymretí Levickovcov, panstvo prešlo do kráľovských rúk s určenou správou hradnými kapitánmi (vojny kurucov a labancov)
- 1526 – turecké nebezpečenstvo
- 1506 – 1535 – dôležitá osobnosť prepošt František Fegyverneki, kláštor prežíva „zlaté“ obdobie
- 1544 – 1546 – turecké nebezpečenstvo, mnísi z kláštora odišli, rád premonštrátov sa do Šiah už nikdy nevrátil, odišli do Hronského Beňadiku, prvým kapitánom hradu bol Juraj Thury, viedenská vláda nariaduje prestavbu kláštora na pevnosť
- 1546 – kláštor prebudovaný na protitureckú pevnosť s najväčším významom v prvých desaťročiach tureckých vojen
- 1552 – 1595 – turecká okupácia Šiah, zničenie kláštora
- 1598 – Šahy patrili medzi mestecká strednej veľkosti podľa počtu zdanených domov (11-20), viedla cez ne cesta nadregionálneho významu na Vacov, Budín, resp. na Krupinu, Zvolen, Krakov
- 1600 – prvá morová epidémia
- 1608 – majetok bol vrátený premonštrátom a pevnosť sa zmenila na kláštor
- 1628 – 86 – opäť bolo mestečko v dŕžave Turkov
- 1632 – morová epidémia
- 1663 – morová epidémia
- 1663 – 1685 – druhá turecká okupácia Šiah
- 1667 – prvá zachovaná pečať mesta, Šahy majú mestský ráz
- 1675 – začala sa viesť matrika, nezachovala sa pre časté požiare
- 1685 – Turci definitívne opustili územie
- 1688 – majetok premonštrátskeho prepošstva daroval Leopold I. jezuitom
- 1710 – morová epidémia
- 1711 – posledné stavovské povstanie
- 1720 – mestečko malo len 21 – 30 zdanených domácností
- 1734 – 1736 – vybudovaný kostol na zvyškoch pôvodného ranogotického kostola z 13. storočia
- 1750 – doručovanie pošty dvomi smermi, postavený prvý poštový dom na Hlavnom námestí
- 1754 – 400 obyvateľov
- 1766 – jezuiti prestavali kostol, obytné a hospodárske objekty
- 1769 – I. vojenské mapovanie Uhorska (josefínske)
- 1769 – nový kamenný most (počas II. svetovej vojne zničený)
- 1776 – rád jezuitov zrušený, Mária Terézia darovala majetok jezuitov Rožňavskej kapitule
- 1779 – 714 obyvateľov
- 1782 – 1784 – I. vojenské mapovanie (josefínske)
- 1796 – epidémia cholery, zomrelo 200 obyvateľov Šiah
- 1796 – štátny sklad soli
- 1806 – prenesené sídlo Hontianskej župy do Šiah, nové administratívne stredisko
- 1819 – 1858 – II. vojenské mapovanie Uhorska (Františkovo)
- 1822 – rozhodnutie o výstavbe nového župného domu
- 1827 – začala sa výstavba župného domu a mestskej štvrte šahanského nového mesta (v miestach židovského cintorína na Homoku)
- 1828 – 231 domov a 1386 obyvateľov
- 1830 – nové voľby, stavebné práce
- 1831 – epidémia cholery
- 1832 – veľkoplošný požiar, zhorela veľká časť mesta, vyhorel kostol
- 1836 – založená Hontianska archeologická spoločnosť
- 1837 – 1396 obyvateľov, srbskí obyvatelia mali svoj cintorín pod dnešnou kalváriou
- 1845 – dokončená veľká zasadacia miestnosť župného domu

6. 1. 1946 – prvé zasadnutie v novej zasadacej miestnosti
- 1849 – epidémia cholery, stavebné práce na Župnom dome zastavené
- 1848 – 1849 – revolučné, búrlivé udalosti meruôsmych rokov znamenali rozklad starého feudálneho spoločenského systému a zrušenie poddanstva, pôsobenie J. Kráľa s J. Rotaridesom
- 1857 – dostavaný župný dom, zriadenie magistrátu
- 1858 – postavený mariánsky stĺp na Hlavnom námestí
- 1857 – 1883 – III. vojenské mapovanie
- 1866 – vzniká regionálna tlač, výstavba železničnej trate Šahy – Čata, prvý vlak zo Štúrova
- 1867 – rakúsko – uhorské vyrovnanie, začína sa hospodársky rozvoj, rozvoj remesla a obchodu, založená „Jednota na zveľadovanie a estetický vzhľad mesta“, postavená sporiteľňa, zrušenie tržnice na Hlavnom námestí, výstavba chodníkov, budovanie verejného osvetlenia, promenádového parku
- 1867 – 280 domov
- 1872 – založenie meštianskej školy
- 1874 – vznik dievčenskej meštianskej školy
- 1876 – založenie židovskej náboženskej obce a dobrovoľného hasičského spolku
- 1880 – 2755 obyvateľov
- 1886 – napojenie Šiah na uhorskú železničnú sieť, postavený tzv. Finančný palác
- 1888 – vybudovanie radnice v neskoroklasicistickom slohu
- 1890 – železničné spojenie s Parkanom (Štúrovo)
- 1890 – 3247 obyvateľov
- 1897 – výstavba synagógy
- 1898 – železničné spojenie s Balážovskými Ďarmotami, založené Hontianske múzeum, postavená pošta
- 1899 – existencia Ipel'skej (pod kláštorom) a Gazdovskej ulice, postavená ľudová banka
- koniec 19. storočia – Šahy stratili svoj dedinský charakter
- 1900 – 3710 obyvateľov, vybudovanie neogotickej kaplnky na cintoríne a novej nemocnice
- 1903 – 1906 – výstavba evanjelického kostola v historizujúcom slohu, realizácia mestského osvetlenia
- 1906 – postavený hotel Panónia
19. / 20. storočie – v meste sú 3 tlačiarne
- 1910 – 4206 obyvateľov
- 1911 – 1912 – vybudovanie kalvárie (neobarokovej)
- 1913 – založenie gymnázia
- 1914 – 1918 – pohraničné mesto ČSR, pokles počtu obyvateľov, úpadok mesta
- 1918 – vznik ČSR, Šahy ako pohraničné mesto, postupný vznik nových inštitúcií, priaznivý proces rozvoja
- 1920 – vojenská mapa
- 1921 – 4698 obyvateľov, výstavba kasární
- 1922 – železničné spojenie so Zvolenom, koniec existencie Hontianskej župy
- 1923 – mesto súčasťou Krupinského okresu
- 1928 – oprava obecných budov, vydláždenie námestia potočným kameňom
- 1930 – 5804 obyvateľov
- 1936 – postavený Adlerov dom
- 1938 – po mníchovskom diktáte, ešte pred viedenskou arbitrážou, patrilo mesto horthyovskému Maďarsku
- 1940 – 5027 obyvateľov
- 1942 – 1944 – deportácie viac ako 900 židovských obyvateľov počas II. sv. vojny a pri oslobodzovaní – veľká deštrukcia mesta
- 1945 – mesto opäť súčasťou ČSR

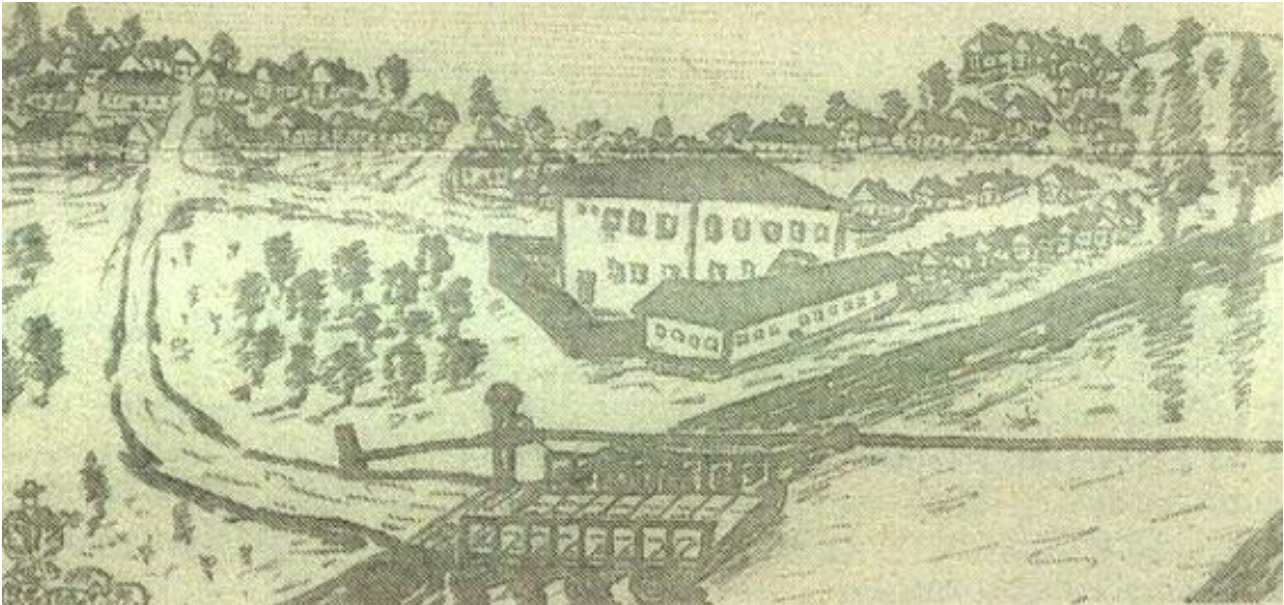
1947 – prestavba budov
 1948 – 4318 obyvateľov
 1949 – Šahy samostatným okresom, rozšírenie verejnej dopravy, vznik závodu ČSAD
 1950 – založený Hostiteľský a dopravný kombinát
 1951 – dláždenie námestia
 1952 – založenie roľníckeho družstva
 1953 – nová mliekareň (neskôr MILEX)
 1949 – 1960 – Šahy okresným mestom, rozvinutie výstavby a opravy ciest, mostov, ulíc, výstavba kanalizácie, vznik nových závodov, výstavba objektov vybavenosti, rozvoj školstva a kultúry, vznik nových mestských inštitúcií
 1960 – 4975 obyvateľov, závod Strojstav Šahy, Šahy prestali byť sídlom okresu
 1962 – ropovod Družba
 1965 – závod Pleta, 1. ročník Hontianskych slávností – kultúrna tradícia
 1970 – 5062 obyvateľov
 1971 – vybudovanie pekárne
 1980 – 8036 obyvateľov aj s integrovanými obcami, rozvoj cestovného ruchu a kultúry
 1987 – 8572 obyvateľov
 1989 – zmena politicko – spoločenských podmienok

Obyvateľstvo z hľadiska etnického v histórii mesta tvorili Maďari, Slováci, Rómovia a asimilovaní Nemci, čiastočne Srbi. Z hľadiska konfesijného tvorili obyvateľstvo katolíci, kalvíni – Maďari, evanjelici – zväčša Slováci a Židia. Zloženie sa menilo v závislosti na migrácii obyvateľstva.

C.3. ZÁSADNÉ URBANISTICKÉ VÝVOJOVÉ ETAPY

Jedným z hlavných determinantov vzniku osídlenia na mieste dnešného mesta je výhodná konfigurácia terénu. Šahy sú charakteristické svojím prírodným rámcem, reliéfom terénu, vodným tokom, dopravnou komunikačnou sieťou s hlavným ťahom a blízkosťou hranice s Maďarskom. Svahovitý terén bol predpokladom založenia opevnenej stavby – kostol a kláštor – na vyvýšenine, z juhu chránenej vodným tokom. Urbanistická kompozícia vzniknutého osídlenia je nositeľom všetkých znakov stredoveku.

V **stredoveku** sa jednotlivé obydlia postupne aglomerovali okolo trhového jadra. Hlavná komunikácia viedla severojužným smerom. Už v stredoveku bola hlavnou obchodnou tepnou spájajúcou banské mestá s Ostrihomom, Budínom cez Vyšehrad. Túto cestu postupne pretínali lineárne komunikácie, ktoré ústili do priestoru dnešného námestia. Tento priestor pravdepodobne už predtým slúžil ako trhové miesto. Ďalšia stredoveká cesta viedla zo Šiah cez Plášťovce popri Krupinici na Litavský hrad a Bzovík. Východným smerom pokračovala zo Šiah cez Ipeľské Predmostie. Terasovým rozdelením úzkych parciel v teréne južného svahu (pod dnešným cintorínom) postupne vznikala rastlá osada pretiahnutého šošovkovitého pôdorysu. Jednotlivé parcely v tejto časti boli prístupné z dolnej aj hornej terénnej terasy (dnešné ulice Mlynská, Ružová, Petöfího). Rozsah a presná lokalizácia stredovekej zástavby nie sú známe. Vzhľadom na historické udalosti je v tomto období nepravdepodobná profánna architektúra z trvácneho stavebného materiálu (kameň, tehla). Dá sa logicky predpokladať, že stredoveké osídlenie sa kumulovalo na terénnych vyvýšeninách, teda v oblasti dnešných ulíc Mlynská, Ružová a Petöfího, kontinuálne prechádzalo do priestoru dnešného námestia, kde vzniklo trhové miesto, a ďalej pokračovalo smerom ku kostolu s kláštorom a na miernom svahu v oblasti dnešnej kalvárie. Murovanými stavbami boli pravdepodobne len opevnený kláštor premonštrátov s kostolom (1238) a kamenný most (1265). Stredovekú situáciu však zatiaľ nepotvrdil žiaden archeologický výskum.

Podoba mesta Šahy v 13. storočí (r. 1238), zdroj: www.sahy.sk

Súčasná podoba urbanistickej štruktúry osídlenia sa začala formovať až **koncom 18. storočia**. Do tohto obdobia urbanistický rozvoj sídla stagnoval, a to najmä v dôsledku početných tureckých vojen spojených s častými rabovačkami, stavovskými povstaniami, morovými epidémiami a požiarimi. Sídlu urbanizovalo popri cestných komunikáciách a okolo trhového centra, ktoré vznikalo v prirodzene utvorenom strede mesta. V severnej časti námestia postavili pravdepodobne prvú administratívnu budovu – poštu s prepriahacou stanicou (1750). Keď sa Šahy dostali v 19. storočí spod zemepánskej závislosti, začala sa nová, významná stavebná etapa mesta. Šahy predstavovali počas celého obdobia vývoja významné obchodné a čiastočne aj vinohradnícke a remeselné stredisko.

Začiatkom 19. storočia výrazne stúpol administratívny význam mesta, keďže sem preložili sídlo Hontianskej župy. Táto udalosť významne ovplyvnila ďalší urbanistický vývoj mesta. Stredoveká pôdorysná dispozícia mesta bola prestavaná do ústredného štvorcového námestia, ktoré diagonálne pretínala hlavná severojužná dopravná trasa. Územie bolo preparcelované spájaním pôvodných úzkych parciel, čím postupne vznikala bloková pôdorysná zástavba, rozvíjajúca sa od pravidelného štvorcového námestia. Vďaka širším parcelám sa mohla realizovať veľkorysá zástavba so vzdušnými medziblokovými priestormi – dvormi. V 19. storočí sa začala pôdorysná osnova plánovite rozvíjať do dnešnej podoby. Stavali sa prevažne meštianske domy a spoločensky významné sídla. Gradácia zástavby rástla smerom k námestiu, kde sa sústreďujú prevažne dvojpodlažné honosnejšie objekty. Uličné koridory vytvárali blokovú zástavbu, ktorá charakteristickými znakmi architektúry vyjadrovala sociálne a spoločenské postavenie obyvateľov. Uplatňovala sa tak zásada, čím bližšie k námestiu, tým dôležitejšie objekty a tým vyššie postavená vrstva obyvateľov.

Výstavba železníc bola ďalším výrazným determinantom rastu mesta. V roku 1886 bola dokončená trať z Čaty do Šiah a v roku 1891 bola predĺžená do Balážskych Darmôt. V roku 1899 pribudla trať Šahy – Krupina, v roku 1922 predĺžená až do Zvolena. Trať do Budapešti bola dokončená v roku 1909. Oproti r. k. kostolu bola postavená moderná poštová budova (parc. č. 1673, 1674). Koncom 19. storočia boli pozemky rožňavskej kapituly na severovýchode územia rozparcelované, čím vznikla nová vilová štvrť s 28 rodinnými domami, s evanjelickým kostolom (1903) a mestským parkom (dnešná Parková ulica a Ulica F. Rákocziho II.).

Koniec 19. storočia znamenal pre mesto najväčší stavebný rozmach, ktorý bol vojnovými udalosťami prerušený. Následkom bombardovania bol stavebný fond značne poškodený.

V prvej polovici 20. storočia nastali viaceré udalosti, ktoré ovplyvnili ďalší vývoj mesta. Po prvej svetovej vojne sa Šahy stali súčasťou ČSR. V roku 1923 bol historický župný systém zrušený, s čím súvisela strata administratívno-správneho významu mesta. Šahy sa stali súčasťou Veľžupy Zvolenskej, ktorá patrila do Krupinského okresu. V rokoch 1938 – 1945 Šahy patrili k Maďarsku (Viedenská arbitráž). V roku 1945 sa opäť stali súčasťou Československa.

V druhej polovici 20. storočia nastal nový urbanistický rozvoj úzko spojený so socialistickým systémom hospodárstva. Pribudli nové stavby výrobných závodov, jednotného roľníckeho družstva, novej pošty. V súvislosti s rozvojom poľnohospodárstva a priemyslu vznikla požiadavka na bývanie. Na južnom a severovýchodnom okraji mesta vznikli súbory výškových panelových obytných domov typu sídlisk, ktoré svojou hmotou výrazne poškodili siluetu historického mesta. V 90-tych rokoch 20. storočia bola ukončená posledná rozsiahlejšia bytová výstavba (sídlisko Tabáň). Táto však bola nevhodne situovaná na plochách vzniknutých asanáciou pôvodnej drobnej štruktúry nízkopodlažnej zástavby, v dotyku s najvýznamnejšími historickými priestormi mesta. Zástavba rodinných domov sa postupne usmerňovala do vzdialenejších polôh od centra a v mestskej časti Homok. Po roku 1980 bolo mesto vybavené postupne technickou infraštruktúrou. Bola postavená vodovodná a kanalizačná sieť a čistička odpadových vôd. Bola zrealizovaná plynifikácia mesta. V inundačných územiach – na Ipli a Krupinici boli vybudované ochranné hrádze. Reguláciou Ipl'a bol narušený pôvodný prirodzený vzťah zástavby a rieky. Časť okrajovej zástavby, najmä pod kostolným komplexom a pri moste, bola asanovaná.

V roku 1980 boli k Šahám administratívno-správne pričlenené pôvodne samostatné obce Hrkovce, Preseľany nad Ipl'om a od roku 1986 Tešmák. Hrkovce sa v roku 1998 opäť osamostatnili.

V súčasnosti mesto ďalej urbanizuje severným smerom a na juh v mestskej časti Homok. Ďalší urbanistický rozvoj mesta je značne limitovaný najmä okolitou krajinou. Z juhu je to najmä inundačné územie rieky a samotný tok a na západe a východe terénna bariéra. Rezervy pre ďalší urbanistický rast sa obmedzujú len v smere na sever, resp. na západ za riekou, podobne ako to bolo v 19. storočí, kedy sa mesto prvý krát rozšírilo za Ipeľ – do Homoku.

D. VYHODNOTENIE ÚZEMIA Z HĽADISKA PAMIATKOVÝCH HODNÔT

Dnešná podoba mesta Šahy sa dlhodobým vývojom sformovala z pôvodného predkláštorného osídlenia s kryštalizačným jadrom v trhovom námestí (typ sídla s pravidelným štvorcovým námestím), ktoré časom nadobudlo mestský charakter. Špecifické krajinné prostredie dotvára urbanistickú kompozíciu sídla.

D.1. OBRAZ ÚZEMIA V KRAJINE

D.1.1. Charakteristické pohľady

Charakteristickým znakom územia pamiatkovej zóny je nízkopodlažná zástavba v celom území vo vzťahu k okolitým, stavebne mladším blokom sídelného celku, ktoré už nie sú predmetom pamiatkovej ochrany. Špecifickým, umelo vytvoreným prvkom je teleso hrádze, ktoré oddeľuje breh rieky Ipeľ (inundačné územie) od mesta. Hrádza lemuje ostroh vytvorený meandrujúcou riekou, na ktorom sa rozprestiera mesto. Mierne zvlnený terén determinuje prevažne rastlú zástavbu, na rovinných miestach i pravidelnú. Na terénnej vyvýšenine stojí pozostatok kláštorného komplexu s kostolom, ktorý tvorí hlavnú dominantu a zároveň základný identifikačný prvok sídla. Na juhovýchodnej strane mesta sa nachádza terénny zlom s výrazným svahom, na ktorom sú osadené vinice s drobnou štruktúrou rekreačno-hospodárskych objektov, plynule prechádzajúcich do obytnej zástavby. Južná časť Ul. J. Kráľa bola v priestore pri rieke asanovaná a nahradená vysokopodlažnou bytovou výstavbou bez potrebnej postupnej gradácie. Táto negatívna zástavba narúša merítka prostredia a dehonestuje pohľady od rieky Ipeľ na terasovitú zástavbu staršieho osídlenia Mlynskej a Ružovej ulice.

Dôležité polohy na vnímanie pamiatkovej zóny v krajine sú najmä príjazdové cesty do mesta najmä z troch svetových strán – z juhu (z Homoku), z východu (z Preselian nad Ipľom) a zo západu (z Tešmaku). Tieto komunikácie verne kopírujú historické prístupové trasy. Ďalším významným diaľkovým pohľadom na územie pamiatkovej zóny je pohľad zo svahu na východe – z kalvárie. Uvedené pohľady sú hodnotné a v zásadách definované ako chránené pohľady.

V rámci intravilánu mesta Šahy sú hodnotnými vonkajšími pohľadmi na územie:

- č. 1 - vonkajší pohľad z juhu na vstup do mesta (smerom z Homoku)
- č. 2 – panoramatický vonkajší pohľad z východu z terénnej vyvýšeniny kalvárie
- č. 3 – vonkajší pohľad z východu na vstup do mesta (smerom z Tešmaku)
- č. 4 – vonkajší pohľad zo západu z príjazdovej komunikácie do mesta
- č. 5 – vonkajší pohľad (Ul. Alojza Szokolyiho, bývalé vinice na východnom svahu)

č. 1 - vonkajší pohľad z juhu na vstup do mesta (smerom z Homoku)

č. 2 – panoramatický vonkajší pohľad z východu z terénnej vyvýšeniny kalvárie

č. 3 – vonkajší pohľad z východu na vstup do mesta (smerom z Tešmaku)

č. 4 – vonkajší pohľad zo západu z príjazdovej komunikácie do mesta

č. 5 – vonkajší pohľad (Ul. Alojza Szokolyiho, bývalé vinice na východnom svahu)

D.1.2. Charakteristické hodnotné pohľady vo vnútri územia

Dominantou zástavby pamiatkovej zóny je r. k. kostol s dvojvežím, ktorý je hlavným identifikačným prvkom vonkajšieho obrazu mesta. V rámci interiéru pamiatkovej zóny vieme určiť niekoľko významných vnútorných pohľadov na chránenú zástavbu.

Hodnotnými vnútornými pohľadmi v pamiatkovej zóne sú:

- vnútorný pohľad č. 6 – zo severozápadného rohu Hlavného námestia
- vnútorný pohľad č. 7 – zo severovýchodného rohu Hlavného námestia
- vnútorný pohľad č. 8 – z juhozápadného rohu Hlavného námestia
- vnútorný pohľad č. 9 – z juhovýchodného rohu Hlavného námestia
- vnútorný pohľad č. 10 – na rázcestie Mlynskej a Ružovej ulice
- vnútorný pohľad č. 11 – z Ul. J. Jesenského na bývalú radnicu a Hontianske kasíno

č. 6 - severozápadný roh Hlavného námestia

č. 7 - severovýchodný roh Hlavného námestia

č. 8 – juhozápadný roh Hlavného námestia

č. 9 – juhovýchodný roh Hlavného námestia

č. 11 – z Ul. J. Jesenského na bývalú radnicu

D.1.3. Panoráma a silueta

V súčasnosti je silueta a panoráma mesta najlepšie vnímateľná a výpovedná z južných pohľadov, spoza južného brehu rieky. Nízkopodlažná zástavba na terase rieky tvorí hlavný skladobný prvok územia. Zástavba graduje hustotou i výškou smerom k námestiu, kde sa koncentruje. Z južnej strany územia predstupuje teleso hrádze, ktoré územie lemuje v oblúku od juhu smerom na západ. Inundačné územie pokrýva vzrastlá zeleň z listnatých stromov, ktorá miestami prekrýva vonkajší obraz územia a znemožňuje tak vnímanie vonkajšieho obrazu sídla. Zástavba tvorí pomerne drobnú

štruktúru s charakteristickými šikmými strechami. Siluete mesta dominuje dvojvežie rímskokatolíckeho kostola s hmotou pozostatku kláštora. Tomuto historickému prvku nevhodne konkuruje vysoký komín teplárne a masívna hmota viacpodlažných panelových bytových domov z druhej polovice 20. storočia, osadených v tesnej blízkosti historického jadra. Tento nepriaznivý prvok je vnímateľný z dvoch prístupov k mestu – z juhu (smerom z Homoku) a zo západu (z Preselian nad Ipľom) a narúša panoramatické pohľady ako aj siluetu chráneného územia. Navyše tieto výrazné vertikály stoja na miestach, kde pôvodne výška zástavby pozvoľne klesala od dominujúcich veží a hmôt významných mestských objektov smerom k rieke, v horizontálnej línii.

Vhodnou pozíciou na odčítanie panorámy územia je vyvýšená pozícia kalvárie, odkiaľ je možné sledovať mierne zvlnené siluety vo viacerých plánoch. Tu je uložená drobná štruktúra zástavby s vystupujúcimi dominantami r. k. kostola a župného domu.

Môžeme teda konštatovať, že vonkajší obraz historického mesta je značne narušený stavebnými zásahmi z druhej pol. 20. storočia. Silueta sa v pohľade z juhu, v úseku od župného domu ku kláštornému komplexu takmer nezmenila a ponechala si podobu z prelomu 19. a 20. storočia.

Silueta mesta zobrazená na historickej fotografii z r. 1902, pohľad z juhu.

D.2. HMOTOVO-OBJEKTOVÁ SKLADBA A PÔDORYSNÁ DISPOZÍCIA ÚZEMIA

D.2.1. Urbanistická kompozícia územia

Urbanistická štruktúra územia sa prelína s prírodnými prvkami. Prispôsobuje sa toku rieky, jej inundačnému územiu a okolitým terénnym vyvýšeninám.

Hlavnú koncepčnú a kompozičnú os mesta v severo-južnom smere tvorí historická cestná komunikácia (I/66) vedúca po ulici SNP, diagonálne pretína Hlavné námestie, prechádza cez rieku Ipel' a ďalej pokračuje do Homoku až k štátnym hraniciam s Maďarskom. Ďalšou kompozičnou osou, ktorá rovnako kopíruje historickú situáciu, je vo východo-západnom smere cestná komunikácia vedúca Školskou ulicou smerom z Tešmaku, lemujúca Hlavné námestie z dvoch strán (východ a juh) a pokračuje ulicou Janka Kráľa pretínajúcou rieku v druhom bode a smerujúcou do Preselian nad Ipľom. Pôvodná historická trasa však viedla miernou odchylkou oproti dnešnému stavu. Namiesto Hlavným námestím viedla dnešnou Kapitúlskou ulicou popri kláštore a ústila priamo pri moste.

Treťou, prírodnou kompozičnou osou je tok Ipľa, obmývajúci priestory mesta. Táto kompozičná os je veľmi významná, keďže do značnej miery determinuje tvar pôdorysu územia.

Urbanistická štruktúra je poprepájaná komunikačným systémom tvoriacim uličnú sieť. Uličná sieť je kombináciou roštovej sústavy s radiálnymi kompozičnými prvkami (Ul. SNP, Školská ulica, Ul. Janka Kráľa a Hontianska cesta).

D.2.2. Dominanty a výškové zónovanie zástavby

V siluete mesta sa vynímajú v zásade dve vertikálne dominanty, a to dvojvežie r. k. kostola Nanebovzatia P. Márie na parc. č. 1683 (EL č. 171) a komín teplárne na parc. č. 63/1 spolu s novodobou výškovou zástavbou v juhozápadnej časti mesta, situovanej mimo pamiatkovej zóny. Tieto objekty sú charakteristické z diaľkových pohľadov, zo všetkých prístupových ciest – zo všetkých svetových strán, a rovnako v pohľadoch z interiéru sídla (z kalvárie, z Mlynskej ulice, z Hlavného námestia, Školskej ulice, atď.).

Pamiatkové územie je identifikovateľné na základe dominanty dvojvežia rímskokatolíckeho kostola Nanebovzatia Panny Márie. Dominantnosť je podporená cieľným umiestnením kostola na miernom návrší. Vežovitú dominantu rešpektuje ostatná historická zástavba nepresahujúca dve nadzemné podlažia so strechou. Tento fakt potvrdzuje aj pohľad na východnú stranu zástavby námestia, kde v druhom pláne vnímame dvojvežie. Kostolu však nepriaznivo konkuruje spomínaná výšková dominantna komína teplárne.

V rámci zástavby je možné určiť niekoľko významných objektov, ktoré sú dominantami v hmotovo-priestrovom, architektonickom a urbanistickom riešení. Takouto hmotovou, a zároveň významovou dominantou je Župný dom, ktorý svojim hmotovo-priestorovým a architektonickým riešením jednoznačne dominuje celému priestoru námestia a v širších urbanistických súvislostiach aj celému historickému jadrú. Ďalšou hmotovou dominantou je budova bývalého Hontianskeho kasína na Ul. SNP (parc. č. 1556/1 – EL č. 085), alebo objekt bývalej pošty na Školskej ul. na parc. č. 1673, 1674 (EL č. 164). Rušivou dominantou je objekt na parc. č. 1572 (EL č. 112) a objekt na parc. č. 1665/2 (EL č. 020), ktoré sú pozostatkom stavebných zásahov druhej pol. 20. storočia a svojou hmotou a nevhodnou fasádnou úpravou narušujú drobnú historickú štruktúru.

Pôvodná sídelná dominantna – kalvária je v súčasnosti potlačená a nečitateľná v dôsledku vzrastlej a náletovej zelene. Viditeľná, aj keď nie dominantná je z jedného bodu pred parcelou č. 1787 na Rákocziho ulici, z parku na parcele 1795/1 na Rákocziho ulici a z jedného bodu na parc. č. 2659/6 na južnej strane mosta cez Ipľ. Cintorín je vnímateľný len z bezprostrednej blízkosti, a to na hranici parciel č. 255 a 483. Kalvária aj cintorín sú vnímateľné skôr v pôdorysnej štruktúre sídla, nie však vizuálne.

Výškové zónovanie zástavby bolo narušené až sídliskovou výškovou zástavbou juhozápadného cípu mesta, ktorá nerešpektuje dlhodobu vžitú podobu panorámy mesta. Hmotová a výšková zástavba je narušená aj socialistickou výstavbou na Námestí B. Bartóka.

Zástavba územia je charakteristická nízkymi, prevažne jednopodlažnými domami vidieckeho charakteru v západnej a severnej a východnej časti územia. Námestie má mestský charakter, hlavne v jeho severnej, východnej a južnej zástavbe, kde prevládajú dvojpodlažné objekty mestského typu, ktoré sú odrazom celospoločenského postavenia mesta. Blokovaná zástavba je situovaná vo východnej časti územia od hlavného komunikačného ťahu. Dvojpodlažné objekty okolo námestia sú doplnené jednopodlažnou zástavbou, čím vytvárajú nesúrodý celok. Všeobecne prevláda jednopodlažná zástavba, avšak v severozápadnej časti územia je v hmotovom, a teda aj výškovom merítku menšia, v porovnaní s východnou časťou územia.

D.2.3. Priestory

Dominantným a ťažiskovým priestorom je Hlavné námestie, ktoré je svojimi veľkorysými rozmermi až neúmerne v porovnaní s ostatnými mestskými priestormi. Z urbanistického, architektonického, administratívneho a spoločenského hľadiska je to najvýznamnejší a najkvalitnejší priestor územia. Hodnoty priestoru značne narúša hlavný medzimestský aj medzinárodný dopravný ťah vedený ulicou SNP, ktorá diagonálne pretína námestie.

Ďalšími dominantnými priestormi sú hlavné cestné ťahy tvoriace ulice SNP, Hontianska cesta a o niečo menšie Školská ulica a Ul. J. Kráľa. Vedľajšími mestskými priestormi sú predpriestor r. k. kostola na Školskej ulici, spleť kratších ulíc nazývaná Námestie B. Bartóka a ostatné vedľajšie ulice prepájajúce jednotlivé bloky zástavby a hlavné cestné ťahy.

V súčasnosti sú rušivé niektoré nezastavané priestory vo významných polohách mesta, ktoré vznikli asanáciou historickej zástavby. Tieto nedobudované či nedotvorené priestory, resp. priestory s nevhodným funkčným využitím negatívne ovplyvňujú hodnoty historického jadra. Nezastavaný priestor je na juhozápadnej strane Hontianskej cesty pri moste, kde chýba v minulosti asanovaná zástavba celej strany ulice. Tento priestor je urbanisticky nedopovedaný a v zásadách pamiatkovej ochrany územia je určený ako rezervná plocha. Ďalšie priestory bez zástavby označené ako rezervné plochy sú na Školskej ulici (parc. č. 1755/1, 1665, 1666/1).

Negatívnym funkčným využitím priestoru je napríklad umiestnenie autobusovej stanice na námestí, verejné záchody s nadstavbou v strede námestia, a pod.

D.2.4. Pôdorysná schéma územia

Na pravidelný štvorcový pôdorys námestia sa napája pomerne nepravidelná radiálna sieť ulíc a vytvára tak nepravidelný pôdorys mestskej pamiatkovej zóny. Tvar historického pôdorysu ovplyvnili terénne pomery (zlá únosnosť pôdy na brehu rieky), ako aj spoločenské rozdelenie obyvateľstva. Centrálnym pôdorysným urbanistickým prvkom je pôvodne trhové námestie štvorcového tvaru, okolo ktorého vznikla pôdorysne, hmotovo, výrazovo aj kvalitatívne rozmanitá zástavba domov. Ide o kombináciu drobnej zástavby objektov typu vidieckych dlhých domov do hĺbky parcely, s uličnou fasádou na šírku parcely (najmä v severozápadnej časti územia od hlavného komunikačného ťahu) a pravidelnej blokovej zástavby vo východnej, južnej a severnej časti od hlavného komunikačného ťahu, ktorý diagonálne pretína hlavné námestie v severojužnom smere. V súčasnosti tento dopravný ťah tvorí najproblémovjší prvok námestia. Toto nevhodné dopravné riešenie vyplýva z vývoja sídla v minulosti, kedy pôvodná zástavba vznikla a ďalej sa vyvíjala okolo trhového priestoru na existujúcej diaľkovej komunikácii, ktorej existencia je čitateľná z historických máp (viď. grafická príloha).

D.2.5. Parcelácia

Pôvodná parcelácia je súčasťou pamiatkových hodnôt pamiatkového územia. Súčasná parcelácia vychádza z pôvodnej pôdorysnej štruktúry mesta, ktorá je takmer zhodná s parceláciou zachytenou v katastrálnej mape z roku 1871 (reambulovaná v roku 1928).

Súčasná parcelácia pamiatkovej zóny je tvorená niekoľkými blokmi nepravidelných tvarov s kompaktnou zástavbou, v závislosti od terénu rastlého charakteru. Pravouhlé bloky sú tvorené vo východnej časti pamiatkovej zóny Parkovou ulicou a Ul. F. Rákocziho II. a ďalší Školskou ul., Ul. E.B. Lukáča a Ul. F. Rákocziho II. V tejto časti sú parcely plánovite pravouhlé, širšie, s prevažne radovou kompaktnou zástavbou jednopodlažných domov s pôdorysným tvarom „L“, s prejazdom, prevažne so 4- a viacsovou uličnou fasádou. Zástavba tu má vilovo-vidiecky charakter.

V dôsledku rozvoja stavebnej činnosti na konci 19. a začiatku 20. storočia prišlo k preparcelovaniu (zlúčením parciel) severnej, východnej aj južnej strany námestia. Kolmo na

jednotlivé strany štvorcového námestia sa napájajú veľmi dlhé parcely s prevažne kompaktnou zástavbou mestského typu. Ide o jedno a dvojpodlažné meštianske domy, spoločensko-obslužné a administratívno-správne budovy s architektonicky hodnotnými zdobenými priečeliami. Štvorcové námestie spolu s parcelami župného domu majú veľkokorysé merítka vo vzťahu k okolitej drobnejšej zástavbe.

Nepravidelné bloky hustej zástavby s prevažne úzkymi dlhými parcelami, na ktorých sú osadené jednopodlažné domy vidieckeho typu, sú tvorené ulicami Mlynská, Ružová, Jesenského, Sládkovičova, v časti ulice J. Rotaridesa a v juhovýchodnej časti pamiatkového územia na Pionierskej ulici a v závere Školskej ulice. Tieto bloky majú mierne rastlý charakter, keďže zástavba je sústredená na terénnych vyvýšeninách.

Samostatnú enklávu tvorí bývalý kláštorňý kostol a rozloženie parcel je prispôbené rastlému terénu zvažujúcemu sa k rieke.

D.2.6. Pôdorysná schéma zástavby

Jednotiacim prvkom zástavby Pamiatkovej zóny Šahy sú objekty rešpektujúce uličnú čiaru. Jednotlivé parcely sú členené na zastavanú časť a na príahlé záhrady. Staršia zástavba (pred r. 1841) bola sústredená obytnou časťou k uličnej línii. V centrálnych polohách územia – okolo námestia bola zástavba umiestňovaná na širších parcelách prevažne s pôdorysom tvaru „L“, „C“, alebo „U“, a to po obode parcely s ústredným dvorom, ukončeným hospodárskym krídlom.

Prevažuje radová zástavba. Solitérny typ zástavby je skôr výnimkou a je situovaný skôr na väčších parcelách vo východnej časti územia (niekoľko domov vilového typu). Solitérna zástavba sa uplatňuje tiež pri významných stavbách so špecifickým tvarovo i rozmerovo diferencovaným pôdorysom.

V západnej a južnej časti územia sa zachovalo niekoľko domov vidieckeho charakteru s úzkou uličnou fasádou a úzkym pôdorysom do hĺbky parcely.

D.2.7. Zástavba historickej urbanistickej pôdorysnej štruktúry

1. kompaktná historická mestská zástavba – radová, viacpodlažná (prevažujúca dvojpodlažná) zástavba tvoriaca Hlavné námestie a jeho tesné okolie. Vytvára mestský charakter pamiatkového územia.
2. solitérna historická zástavba – cirkevné, administratívne, spoločenské stavby (kostol, sýpka, župný dom, bývalé kasíno, bývalá pošta), tvoriace sídelné, alebo krajinné dominanty, spravidla na zlúčených parcelách.
3. nízkopodlažná zástavba obytného charakteru – radová, prípadne rozvoľnená, situovaná smerom ďalej od námestia, vidieckeho a vilového charakteru, prevažne s pôdorysným tvarom „L“, s prejazdom, s 2-, 4- a viacosovou uličnou fasádou.

Zástavba historického jadra je charakterizovaná nízkymi, jedno a dvojpodlažnými stavbami. Typickým skladobným prvkom sú domy s prejazdom, vo dvoroch je často hĺbková zástavba ukončená hospodárskymi budovami.

V centre okolo námestia, ale i v novej štvrti severne od kláštora, sú sústredené mestské typy obytných domov, prevažne jedno a dvojpodlažné meštianske domy s pôdorysom v tvare „L“, „C“ a „U“, s ústredným dvorom a s hospodárskymi prístavbami a záhradou v zadnej časti parcely. Domy obsahujú spravidla prejazd, prípadne priechod do dvora. Zástavba bola hlavnou obytnou časťou orientovaná k uličnej línii, ku nej sa pripájalo jedno až dve dvorové krídla a zvyšok parcely bol upravený zväčša ako ovocná záhrada. S príchodom novej spoločenskej vrstvy v 2. pol. 19. storočia nastal trend redukcie hospodárskej časti zástavby v prospech oddychovej zelene.

Na východnom svahovitom teréne sú domy i záhrady kratšie ako na rovinatej juhu. V okrajových častiach na severozápade sa zachovali vidiecke jednotraktové domy s trojpriestorovou dispozíciou (predná izba, pitvor, komora). Domy majú úzku uličnú fasádu a dlhú fasádu orientovanú do pozdĺžneho dvora. Na prelome 19. a 20. storočia sa tieto domy začali predlžovať o ďalšie generačné obytné jednotky.

Na prelome 19. a 20. storočia sa začali zlučovať viaceré parcely so zámerom doplnenia služieb nevyhnutné pre vyšší štandard mestského prostredia. Tak vznikali hotely, pohostinstvá nahradili reštaurácie, banky a finančné paláce.

Z hľadiska slohovej zachovanosti sú hlavným skladobným prvkom v centrálnych polohách meštianske klasicistické a historizujúce domy s použitím primeraných rôznorodých tvaroslovných architektonických prvkov. Zástavbu pamiatkovej zóny môžeme všeobecne datovať od pol. 19. storočia, 1. a 2. pol. 20. storočia s ojedinelými prípadmi novostavieb zo začiatku 21. storočia.

D.3. REZERVNÉ PLOCHY

R 01 – parc. č. 44/1, 44/8, 44/7 – trojuholníkového tvaru, pôvodné objekty tvoriace stranu ulice Hontianska cesta asanované, tvoriaca južný vstup do mesta, v súčasnosti nevyužívaná.

R 02 – parc. č. 1755/1 – štvorcového tvaru, vznikla po asanácii objektu, v súčasnosti bez využitia.

R 03 – parc. č. 1665/1, 1666/1 – obdĺžnikový tvar, v súčasnosti využívaná ako exteriérová tržnica.

R 04 – parc. č. 199/2, 199/1 – nepravidelný oválny tvar, vznikla po asanácii nízko-podlažných objektov ako pokračovanie jednej strany ulice SNP, v súčasnosti mestská časť nevyužívaná (parc. č. 199/2), časť v súkromnom vlastníctve (parc. č. 199/1) využívaná ako exteriérový sklad bez zástavby.

R 05 – parc. č. 1692/1, 1692/3 – nepravidelný pozdĺžny tvar, vznikla po asanácii nízkopodlažnej zástavby pravého brehu rieky Ipel', vstup do mesta z východu, v súčasnosti riedka zástavba Školskej ulice s väčšími prielukami.

R 06 – parc. č. 1652/1-3 – trojuholníkový pôdorys, vznikla po asanácii nízkopodlažnej zástavby, vstup do mesta z juhu.

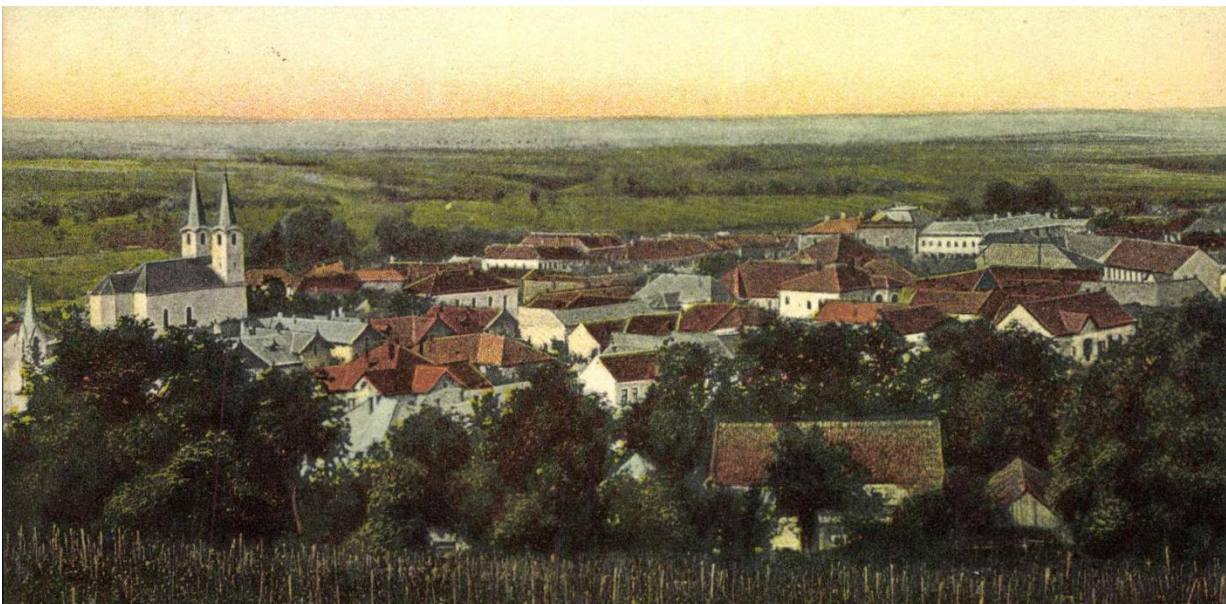
D.4. STREŠNÁ KRAJINA

Strešná krajina je v pomerne zachovanej historickej podobe, bez výraznejších zmien. Strešná krajina pozostáva z tradičného typu sedlovej strechy pokrytej pálenou strešnou krytinou drobnej štruktúry. Na území je pomerne vysoká miera zachovania pôvodných krovových konštrukcií z 2. pol. 19. storočia. V 19. storočí bol vo veľkej miere používaný najmä drevený šindel. Žiadna šindľová strecha sa nezachovala.

Princíp tradičného zastrešenia je narušený novostavbami z druhej polovice 20. storočia. V priestore námestia sú to objekty na parc. č. 97/1 (plochá strecha), 1635, 1634 (autobusová stanica s plochou strechou). Stavby s výrazným objemom ukončeným plochými strechami sú nevhodne osadené v bloku vymedzenom Ul. SNP a Námestím B. Bartóka (obchodný dom Billa na parc. č. 1568, bývalý hotel Blankyt na parc. č. 1572).

Vtáčia perspektíva, zdroj: www.sahy.sk

Strešná krajina, pohľad z kalvárie, zač. 20. stor., zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

D.5. SYSTÉM OPEVNENIA

Samostatné opevnenie mesta sa nepredpokladá. Opevnenie sa nespomína ani v dostupných písomných prameňoch. Ochranu mesta z juhu zabezpečovala prirodzená prírodná bariéra – vodný tok rieky Ipeľ. Obrannú funkciu malého sídla plnil opevnený kláštorňý areál. Začiatkom 16.

storočia prepošt premonštrátskeho kláštora František Fegyverneki začal s budovaním hradieb. V roku 1546 bol kláštor prebudovaný na protitureckú pevnosť. Opevnenie sa nezachovalo.

D.6. ARCHITEKTONICKÉ HODNOTY NEHNUTEĽNOSTÍ

D.6.1. Architektonické, umelecko-historické a výtvarné hodnoty objektov

Architektonické a urbanistické hodnoty sú spolutvorcami charakteru územia. Urbanistickými hodnotami sú situovanie objektu v rámci parcely, pôdorysné usporiadanie, komunikačné vzťahy medzi objektmi. Architektonickými hodnotami objektov sú ich základné pôdorysné a objemové riešenie a spôsob prestrešenia. Objemové riešenie dotvárajú architektonické slohotvorné prvky fasád a striech, ktoré svojou kvalitou a stavom zachovania dokladujú stavebný vývoj objektu. K architektonickým hodnotám patrí i dochované dispozičné riešenie a interiér objektov. Architektonické hodnoty dopĺňajú výtvarné a umelecko-remeselné hodnoty. Sú rovnako dôležitým ukazovateľom vývoja stavieb i celého územia.

Obdobie 19. storočia a začiatku 20. storočia predstavovalo kľúčové obdobie, kedy mesto dostalo svoj dnešný výraz. V celoslovenskom meradle majú objekty pamiatkového územia kvalitatívne priemernú architektúru a slohovú výtvarnú výzdobu, avšak pre mesto a región sú dôležitým dokladom staviteľstva tých čias. Najhodnotnejšie objekty sú situované na Hlavnom námestí a v jeho okolí. Tieto disponujú zväčša individuálnymi pamiatkovými hodnotami.

Okrem pôdorysnej dispozície, horizontálnych a vertikálnych konštrukcií patria k architektonickým prvkom domov a verejných budov aj otvory okien a dverí i výtvarné prvky fasád (uplatňujú sa rôzne historizujúce a eklektické riešenia). Začiatkom 20. storočia sa na fasádach uplatňujú nové výtvarné riešenia s geometrickými a rastlinnými motívmi v štýle secesie. Zaujímavými medzivojnovými a modernistickými riešeniami sú prevažne solitérne objekty rodinných vilových domov a inštitúcií (budova pošty na Školskej ulici, funkcionalistická vila na Ul. F. Fegyvernekiho na parc. č. 1564/1). Pre tieto objekty sú typické zjednodušené geometrické koncepcie, prípadne odstránenie všetkých ozdobných prvkov. V druhej polovici 20. storočia boli mnohé fasády necitlivo perforované veľkoplošnými výkladcami v duchu funkčnej socialistickej architektúry. Toto obdobie nerešpektovalo princípy ochrany pamiatkového fondu územia, v zmysle diktátu vtedajšej ideológie, podľa ktorej sa riadilo architektonické plánovanie väčšiny našich miest. Výrazne narušený bol týmto spôsobom nárožný objekt na Hlavnom námestí na parc. č. 1587/1. V tomto duchu boli na námestí postavené strohé stavby s plochými strechami na parc. č. 97/1 (vedľa župného domu) a na parc. č. 1635 bola z pôvodne funkcionalistického objektu dobudovaná dvojpodlažná autobusová stanica. Moderná zástavba z druhej pol. 20. storočia sa objavuje ešte v časti Nám. B. Bartóka (parc. č. 1572, 1568), na Hlavnom námestí (parc. č. 1665/2), pri moste a vstupe do mesta (parc. č. 46/1), na mieste bývalého kláštora (parc. č. 1682/3), v severovýchodnej časti územia bytové domy (parc. č. 1631, 1630, 1761/1). Negatívne pôsobiacim prvkom v historickom prostredí námestia je objekt verejných toaliet s prestrešenou terasou na streche (parc. č. 1640). Pôvodná zástavba z najhodnotnejšej stavebnej etapy mesta (19. storočie) je takmer kompaktné dochovaná až do súčasnosti, čo nepochybne súvisí so spomalením až stagnáciou hospodárskeho rozvoja mesta.

Z hľadiska ochrany pamiatkových hodnôt sú najvýznamnejšími objektmi pamiatkového územia národné kultúrne pamiatky a nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za národné kultúrne pamiatky. Pamiatkou regionálneho významu je jednoznačne budova pamätného Župného domu, bývalého sídla Hontianskej župy (1827 – 1841). Ide o solitér, trojkřídlovú trojpodlažnú dvojtraktovú budovu s konštrukčným trojtraktom, s pôdorysom v tvare písmena “U”. Budova je navrhnutá v klasicistickom a neskoroklasicistickom slohovom riešení. Objekt je príkladom administratívnej budovy, ktorej objemovou dominantou je bývalá župná snemovňa. Zároveň je

dominantou Hlavného námestia v Šahách a uplatňuje sa aj v panoráme mesta. Slohové kvality kompozície exteriéru sú umocnené autenticitou náročných umelecko-remeselných detailov pôvodných korintských stĺpov, terakotových hlavic, terazzových podláh a sochárskej výzdoby spolu vytvárajú hodnotu vyváženého a celistvého architektonického diela. K výraznému úbytku pamiatkových hodnôt objektu došlo v druhej polovici 20. storočia, kedy boli pôvodné fasády z veľkej časti preomietané brizolitovou omietkou a vymenené pôvodné okná s vonkajšími žalúziami. Predmetom ochrany pamiatky je pôvodná historická substancia s pôvodnými historickými konštrukciami, štukovou výzdobou, remeselnými detailmi z obdobia vzniku (1827-1857) a zo záveru 19. storočia. Výraznou hodnotou objektu je jeho väzba k osobnosti Janka Kráľa, významného slovenského literáta a národného buditeľa 40-tych rokov 19. storočia, ktorý tu bol väznený. V súčasnosti prebehla prvá etapa reštaurátorskej obnovy fasády v súčinnosti s reštaurátorským výskumom na základe rozhodnutia krajského pamiatkového úradu.

Ďalším významným stavebným komplexom územia je barokový kostol Nanebovzatia Panny Márie s kláštornou sýpkou. Datovanie kostola siaha až do roku 1238, kedy Martin z rodu Hunt-Poznanovcov založil v obci premonštrátsky kláštor. Kostol bol prestavaný v barokovom slohu okolo roku 1738 z pôvodného ranogotického kláštorného kostola premonštrátov. Z ranogotického obdobia sa zachoval pôvodný ústupkový vstupný portál. Baroková budova sýpky bola postavená začiatkom 18. storočia na starších základoch bývalého premonštrátskeho konventu. Objekt od 50-tych rokov 20. storočia chátra a je momentálne v dezolátnom stave. V súčasnosti nový vlastník chce realizovať zámer obnovy s adaptáciou sýpky na kultúrno-spoločenské účely. Predmetom ochrany kostola a sýpky sú všetky pamiatkové hodnoty, ktoré predstavujú osadenie objektov do urbanistického plánu mesta, situovanie vo vzťahu ku konkrétnej terénnej konfigurácii, čím bola vytvorená významná dominanta mesta. Ďalšími hodnotami sú dispozično – priestorové, konštrukčné, materiálové a tvaroslovné riešenie, typické pre barokové stavby z tohto obdobia. Sýpka je kvalitnou ukážkou barokových technických stavieb. Z hľadiska historického patrí do komplexu bývalých kláštorných budov a je jednou z najstarších stavieb mesta. Objekt disponuje hodnotou autenticity a v niektorých malých detailoch sa ukazuje aj vysoká kvalita kamenno-sochárskych prvkov na fasáde.

Uprostred Hlavného námestia stojí socha Panny Márie - Immaculata na stĺpe, ktorá je rovnako kultúrnou pamiatkou. Mesto ju dalo postaviť po epidémii cholery v roku 1858. Pozostáva z podstavca, stĺpu a vlastnej sochy Immaculaty na vrchole. Vysoký kubusový podstavec vyrastá z plateau s 3 schodiskovými stupňami. Na čelnej strane podstavca je textová plocha s rytým nápisom v maďarskom jazyku. Na podstavci je osadený stĺp na plinte s pätkou, s hladkým valcovitým driekom. Stĺp ukončuje nad prstencom hlavica zo štylizovaných palmetových listov. Socha Panny Márie je vytvorená v kompozícii zodpovedajúcej ikonografickému obrazovému typu „Immaculata“.

Na Hlavnom námestí pred župným domom je umiestnený Pomník Sovietskej armády, zapísaný v ÚZPF. Bol postavený v štýle socialistického realizmu na pamiatku oslobodenia Šiah v decembri roku 1944, s datovaním vzniku okolo roku 1950.

Významnými pamiatkovými hodnotami disponujú aj objekty vytypované na vyhlásenie za národné kultúrne pamiatky. Takýmito stavbami sú napríklad budova bývalého Hontianskeho kasína na Ul. SNP (parc. č. 1556/1), meštiansky dom na Hlavnom námestí (parc. č. 1593/1), židovská synagóga na Nám. B. Bartóka (parc. č. 1586/2), bývalá sporiteľňa na nároží Ul. E. B. Lukáča a Školskej ul. (pac. č. 1756/1), administratívna budova na Ul. F. Rákocziho II. (parc. č. 1772/2), vila na Ul. F. Rákocziho II. (parc. č. 1751/24, 25, 26), bývalá pošta na Školskej ul. (parc. č. 1673, 1674), škola na Nám. B. Bartóka (parc. č. 1557), múzeum na Ul. J. Rotaridesa (parc. č. 1562), kolónia obytných domov úradníkov na Ul. F. Rákocziho II. (parc. č. 1733 – 1740). Všetky zmienené stavby sú nositeľmi kvalitných pamiatkových hodnôt s relatívne vysokou mierou autenticity. Ide najmä o

pôvodné architektonické, hmoto-priestorové a dispozičné riešenie, kvalitné umelecké a remeselné prevedenie jednotlivých zachovaných prvkov a detailov.

Administratívnou stavbou regionálneho významu je budova bývalého soľného skladu a úradu (dnešná ZUŠ, parc. č. 1565). Ide o barokovú stavbu s pôvodným hmoto-priestorovým riešením a zaklenutými interiérmi. V súčasnosti je fasáda nevhodne upravená brizolitovou omietkou, pôvodné nie sú ani okenné a dverné výplne a krovová konštrukcia. Je potrebné uviesť, že v meste je už len niekoľko známych dochovaných barokových stavieb v ich pôvodnom hmoto-priestorovom riešení. Sú to kostol s kláštornou sýpkou a budova soľného skladu.

Objektová skladba pamiatkového územia:

Sakrálna architektúra:

r. k. kostol (1238) s pozostatkom kláštora (sýpka)
 evanjelický kostol (1906)
 neologická židovská synagóga
 ortodoxná židovská synagóga (zač. 20. stor.)

Drobná sakrálna architektúra:

mariánsky stĺp - Immaculata (1858)
 sv. Florián (1799) – na Ul. J. Kráľa, premiestnená z Hl. námestia oproti farskému úradu
 sv. Vendelín (1826), obnovená 1989, Pivničná ul.
 sv. Urban – vinice, Tešmacká cesta
 sv. Ján Nepomucký – Hontianska cesta, pred vstupom do mesta na konci mosta

Profánna architektúra:

- administratíva: župný dom, mestský dom – Hontianske kasíno (1888), soľný úrad a sklad, sporiteľňa, banka, finančný palác,
- školstvo: meštianska škola,
- služby: hotel, tlačiareň.

D.6.2. Kategorizácia nehnuteľností v pamiatkovom území

D.6.2.1. Nehnuteľné národné kultúrne pamiatky

č. ÚZPF	Unifikovaný názov	Parc. č.	Bližšie určenie	Zaužívaný názov	Prevládajúci sloh	Dátum vyhlásenia
1648	SÝPKA	1684/2	kláštorná	kláštorná sýpka	barok	11.08.1993
1648	KOSTOL	1683	r. k. Nanebovzatia P.M.	farský kostol, býv. kláštorný	barok	23.10.1963
10768	SOCHA	1639	Panna Mária - Immaculata	socha P. M. - Immaculaty	klasicizmus	15.02.1994
10768	STĹP S PODSTAVCOM	1639	kameň	Mariánsky stĺp	klasicizmus	15.02.1994
1647	TABUĽA PAMÄTNÁ	1	Kráľ Janko	1822-1876, básnik		23.10.1963
1647	DOM ŽUPNÝ PAMÄTNÝ	1	chodbový, solitér	Radnica, býv. župný dom	klas. neskorý	06.02.1995
1645	POMNÍK	1644	sov. armáda	pomník Červenej armády	historizmus	23.10.1963

D.6.2.2. Nehnutelnosti vytypované na vyhlásenie za národné kultúrne pamiatky

Ide o nehnuteľnosti s jednoznačnými pamiatkovými hodnotami, ktoré budú v dohľadnej dobe vyhlásené za národné kultúrne pamiatky.

V súčasnej dobe neprebíha legislatívny proces vyhlasovania nehnuteľností v Pamiatkovej zóne Šahy za národné kultúrne pamiatky.

Spomedzi objektov zachovanej historickej štruktúry územia boli vytypované objekty, ktoré disponujú jedinečnými pamiatkovými hodnotami v rámci chráneného územia. Tieto objekty majú zachovaný pôvodný autentický výraz, hmoto-priestorové a dispozičné riešenie, pôvodné konštrukcie, hodnotné prvky a detaily. Sú spolutvorcami historického pôdorysu a pôvodnej parcelácie územia. Objekty prešli úpravami interiérov a čiastočne i úpravami fasád. Tieto úpravy sú dôsledkom zmeny funkčného využitia a prispôsobenia potrebám ich užívateľov. Miera zachovania autenticity je pomerne veľká. V prípade obnovy týchto objektov je potrebné pamiatkové hodnoty preveriť pamiatkovými výskumami. Všetky pamiatkové hodnoty objektov je nutné zachovať ako pri úprave, tak aj pri pravidelnej údržbe.

Väčšina objektov je udržiavaná v dobrom alebo vyhovujúcom stave.

Ulica	Parcelné číslo	Druh nehnuteľnosti
Hlavné námestie 13	1593/1	dom meštiansky
Hlavné námestie 37	13/2	dom meštiansky
SNP 4	1556/1	budova administratívna
Nám. B. Bartóka 1	1565	budova administratívna
Nám. B. Bartóka 13	1580/2	synagóga
Nám. B. Bartóka 3	1557	škola
J. Rotaridesa 13	1562	dom meštiansky
Školská 7	1673, 1674	pošta
F. Rákócziho II. 6	1751/24, 25, 26	vila
F. Rákócziho II. 5	1772/2	budova administratívna
F. Rákócziho II. 14	1733 - 1740	obytná kolónia
F. Rákócziho II.	1732	kostol ev.
E. B. Lukáča 2	1756/1	banka
J. Kráľ		socha sv. Floriána na podstavci

Hlavné námestie č. 13, dom meštiansky, parc. č. 1593/1

- hmota uličného a dvorového krídla, všetky pôvodné konštrukcie, fasáda so štukovou výzdobou uličnej fasády, tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, pôvodné drevené okenné a dverné výplne, interiér – pôvodné dlažby, zábradlia, dvere

Hlavné námestie č. 37, dom meštiansky, parc. č. 13/2

- špecifické situovanie v rámci urbanizmu Hlavného námestia, jediný objekt zasunutý do hĺbky parcely, vytvorené predpolie - „predzáhradka“
- zachované pôvodné architektonické riešenie, pôvodné konštrukcie, fasáda so štukovou výzdobou, pôvodné výplne otvorov, dlažby a interiér

SNP č. 4, budova administratívna, parc. č. 1556/1

(bývalý Mestský dom a sídlo Hontianskeho kasína)

- hmoto-priestorové a dispozičné riešenie, všetky pôvodné konštrukcie, fasáda so štukovou výzdobou, tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, drevené okenné a dverné výplne, interiér

Námestie B. Bartóka č. 1, budova administratívna, parc. č. 1565
(bývalý soľný sklad a úrad)

- v rámci územia ojedinelý – zachovaná baroková architektúra v pôvodnom pôdorysnom hmotovom rozsahu, dispozičné riešenie, všetky pôvodné konštrukcie, profilovaná korunná rímsa, interiér – klenby, dvere s kovovým preplátovaním do krovu, schodiská s drevenými stupňami, vymetacie otvory s kovovými dvierkami, tehlové podlahy

Námestie B. Bartóka č. 13, synagóga, parc. č. 1580/2

- hmoto-priestorové a dispozičné riešenie, všetky pôvodné konštrukcie, fasáda s výtvarnou výzdobou, tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, drevené okenné a dverné výplne

Námestie B. Bartóka č. 3, škola, parc. č. 1557

(Dievčenská meštianska škola)

- hmoto-priestorové a dispozičné riešenie, všetky pôvodné konštrukcie, fasáda, tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, drevené okenné a dverné výplne

Ul. J. Rotaridesa 13, dom meštiansky, parc. č. 1562

(dom Dr. Muhlsteina, Hontianske múzeum)

- hmoto-priestorové a dispozičné riešenie, všetky pôvodné konštrukcie, fasáda so štukovou výzdobou, tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, drevené okenné a dverné výplne

Školská 7, pošta, parc. č. 1673, 1674

- hmoto-priestorové a dispozičné riešenie, všetky pôvodné konštrukcie, fasáda s výtvarnou výzdobou, tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, drevené okenné a dverné výplne

F. Rákócziho II. 6, vila, parc. č. 1751/24, 25, 26

- hmoto-priestorové a dispozičné riešenie, všetky pôvodné konštrukcie, fasáda so štukovou výzdobou, tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, drevené okenné a dverné výplne

F. Rákócziho II. 5, budova administratívna, parc. č. 1772/2

- hmoto-priestorové a dispozičné riešenie, všetky pôvodné konštrukcie, dochovaná štuková výzdoba na fasáde, tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, drevené okenné a dverné výplne, interiér – dlažby, dvere, schodisko, štuková výzdoba

F. Rákócziho II. 14, obytná kolónia, parc. č. 1733-1740

- hmoto-priestorové a dispozičné riešenie, všetky pôvodné konštrukcie, tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, pôvodné výplne otvorov

Ul. Emila Boleslava Lukáča č. 2, banka, parc. č. 1756/1

- hmoto-priestorové a dispozičné riešenie, všetky pôvodné konštrukcie, fasáda so štukovou výzdobou, tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, drevené okenné a dverné výplne, interiér

F. Rákócziho II., evanjelický kostol, parc. č. 1732

- hmotovo-priestorové a dispozičné riešenie, všetky pôvodné konštrukcie, fasáda so štukovou výzdobou, tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, drevené okenné a dverné výplne, interiér

Ul. Janka Kráľa, socha sv. Floriána na podstavci

- hmota, výtvarné a umelecko-remeselné stvárnenie

D.6.2.3. Nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou

Ide o objekty, ktoré majú rôzny slohový výraz, stavebno-technický stav, rôznu úroveň architektonického a výtvarného výrazu. Objekty obsahujú starší stavebný základ, ktorý tvorí ich najvýznamnejšiu pamiatkovú hodnotu v podobe starších murív, omietok a iných prípadných nálezov. Majú rôznu stupeň zachovania architektonických prvkov, v mnohých prípadoch boli tieto prvky zničené v druhej polovici 20. storočia nevhodnými zásahmi. Svojim pôvodným dochovaným hmotovo-priestorovým riešením dotvárajú pamiatkové územie.

D.6.2.4. Nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Ide o nehnuteľnosti, ktoré rešpektujú pamiatkové hodnoty a vychádzajú z urbanistických a priestorových daností územia. Reprezentujú prevažne architektúru z obdobia konca 19. storočia a 20. storočia s urbanistickými a architektonickými hodnotami. Rovnako sem radíme stavby mladšieho veku, teda aj novostavby, ktoré boli navrhnuté v kontexte s historickým prostredím. Svojim výrazom kontextuálne dotvárajú pamiatkové prostredie. Ich spoločným znakom je zachovaná historická parcelácia, tradičná pôdorysná schéma, zachované výškové usporiadanie a hmotovo-priestorové parametre tvoriace charakteristickú zástavbu jednotlivých ulíc pamiatkovej zóny. Patria sem tiež novostavby, ktoré vychádzajú z pôdorysu asanovaných starších stavieb a rešpektujú výškové usporiadanie okolitej historickej zástavby.

Tieto objekty rešpektujú hodnoty v zmysle § 29 pamiatkového zákona, teda primerané funkčné využitie, zachovanie historického pôdorysu a parcelácie, materiállovú a objektovú skladbu, výškové a priestorové usporiadanie a vhodne dopĺňajú charakteristické pohľady, siluetu a panorámu pamiatkového územia.

D.6.2.5. Nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia svojím hmotovo – priestorovým riešením, výškovým usporiadaním, výzorom a samotným situovaním v rámci územia narušujú historický pôdorys, parceláciu, objektovú skladbu, spôsob zástavby územia, výškové a priestorové usporiadanie a čiastočne nevhodne dopĺňajú charakteristické pohľady, siluetu a panorámu Mestskej pamiatkovej zóny Šahy.

D.6.3. Pamätihodnosti mesta

Mesto Šahy má utvorenú evidenciu pamätihodností mesta v zmysle ustanovenia § 14 odseku 4 pamiatkového zákona. Evidencia pamätihodností mesta Šahy je vytvorená Všeobecným záväzným nariadením mesta Šahy č. 2/2007 o pamätihodnostiach zo dňa 31. 01. 2007 s účinnosťou dňom 15. 02. 2007, v ktorom stanovuje spôsob ochrany a využívania pamätihodností. Do tejto evidencie sú zaradené hnutel'né a nehnuteľné veci, ktoré majú historickú, spoločenskú, krajinnú, urbanistickú, architektonickú, vedeckú, technickú, výtvarnú alebo umelecko-remeselnú hodnotu.

Predmetom evidencie nie sú hnutelné a nehnuteľné pamiatky zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu.

Všeobecné podmienky ochrany pamätihodností sú uvedené v čl. 9 Všeobecného záväzného nariadenia mesta Šahy č. 2/2007 o pamätihodnostiach.

Zoznam evidovaných pamätihodností:

Na území pamiatkovej zóny: Evanjelický kostol, parc. č. 1732
Mestský park, parc. č. 1795/1
Sv. Ján Nepomucký, Hontianska cesta

Mimo územia pamiatkovej zóny: Kalvária, parc. č. 2230
Sv. Florián, Ul. Janka Kráľa
Sv. Urban, Tešmacká cesta
Sv. Vendelín, Pivničná ul.
Mariánska kaplnka, Tešmacká cesta
Neznámy svätý, mestská časť Preseľany, cintorín
Sv. Ján Nepomucký, mestská časť Preseľany
Sv. Trojica, mestská časť Preseľany

D.7. PRVKY ULIČNÉHO INTERIÉRU A ULIČNÉHO PARTERU

Prvky uličného interiéru a parteru sú zväčša drobnou architektúrou, dotvárajúcou interiér historického prostredia. Medzi tieto prvky je možné zaradiť kamenné povrchy komunikácií, mestský mobiliár, svietidlá verejného osvetlenia, smetné koše, výtvarné a drobné doplnkové diela. Spolupracovníkmi uličného interiéru a parteru je rovnako architektonické a výtvarné riešenie fasád. Hodnotnými historickými prvkami sú secesné a historizujúce fasády, vrátane vzácne zachovaných drevených výplní okien a vstupných brán. Súčasťou uličného interiéru sú i ďalšie architektonické prvky ako napr. vystupujúce zdobené atiky sedlových striech, klampiarske detaily, vetracie vikiere, a podobne. V mestskom prostredí sú neodmysliteľnou súčasťou fasád výkladce, označenia prevádzok a reklamy.

Pôvodné vybavenie mestského interiéru z prelomu 19. a 20. storočia (osvetľovacie prvky a mobiliár) sa nezachovali, avšak ich podobu je možné vyčítať z dostupných historických fotografií.

Z pôvodných historických prvkov sa v pamiatkovej zóne dochovalo len málo. Sú to najmä sochy a pamätníky, ktoré poukazujú na významné historické udalosti späté s vývojom mesta. V rámci uličného interiéru a parteru sa uplatňujú najmä novodobé prvky prevažne z konca 20. storočia. V rámci námestia je postupne menený chátrajúci a morálne zastaralý mobiliár (lavičky, smetné koše, osvetlenie, atď.). Riešenie námestia je predmetom komplexného návrhu na jeho revitalizáciu, ktorého súčasťou je aj návrh nového mobiliáru.

Z hľadiska typológie delíme prvky uličného interiéru a parteru v predmetnom území na:

D.7.1. Plastiky

Historické plastiky svojim výtvarným prejavom dokumentujú stavebný, architektonický, historický ale i kultúrno-spoločenský vývoj mesta. Dotvárajú autentickú atmosféru historického prostredia.

V ťažiskových mestských priestoroch je umiestnená drobná sakrálna architektúra. Pri vstupoch do mesta sú to sochy svätcov na podstavcoch. Socha sv. Jána Nepomuckého je umiestnená na okraji mosta pri južnom vstupe do mesta. Socha sv. Floriána z r. 1799 je osadená na Ul. Janka Kráľa pri

vstupe do mesta zo západu. Socha sv. Vendelína z r. 1799 je pri viniciach na východe. Na Hlavnom námestí bol v roku 1856 postavený mariánsky stĺp po tom, čo mesto prekonal epidémiu cholery.

- mariánsky stĺp - Immaculata (1858)
- socha sv. Floriána (1799) – na Ul. J. Kráľa, premiestnená z Hl. námestia oproti farskému úradu
- socha sv. Vendelína (1799), obnovená 1989, Podzámocká ul.
- socha sv. Urbana – vinice Tešmacká cesta
- socha sv. Jána Nepomuckého, kópia z r. 2010, pôvodné historické umiestnenie na protiaľahlej strane mosta

D.7.2. Pomníky a pamätné tabuľe

- pomník padlým sovietskym vojakom – po roku 1945, Hlavné námestie
- pamätník židovského holokaustu – nádvorie synagógy, Námestie B. Bartóka
- pamätná tabuľa Janka Kráľa – na fasáde župného domu
- pamätná tabuľa Istvána Széchenyiho – na fasáde Cirkevnej základnej školy a gymnázia Ferenc Fegyvernekiho (bývalý Mestský dom). V roku 1830 bol na zasadnutí župy zvolený za tabulárneho sudcu župy.
- pamätná tabuľa Bélu Bartóka, zberateľa ľudových piesní – na fasáde Základnej umeleckej školy (bývalý soľný sklad)
- pamätná tabuľa Antala Gyürkyho, funkcionár župy, autor viacerých odborných kníh z oblasti vinohradníctva – Remeselnícky dom na Ul. F. Rákocziho II.

D.7.3. Osvetlenie

V roku 1867 bola založená „Jednota na zveľadovanie a estetický vzhľad mesta“. Jej cieľom bolo zabezpečiť konceptuálne usporiadanie mestských a verejných priestorov. Nasledovalo zrušenie tržnice na Hlavnom námestí, výstavba chodníkov, budovanie verejného osvetlenia a promenádového parku. Pre realizáciu verejného osvetlenia mesta vznikla v roku 1903 tzv. aerogénna spoločnosť so základným kapitálom 120 tisíc korún. Zastaralé petrolejové lampy boli vymenené za plynové. Historické svietidlá sa nezachovali. Ich podobu však môžeme vyčítať z dostupných historických fotografií.

V súčasnosti je v meste viacero typov osvetľovacích telies verejného osvetlenia. Na námestí sú nekonceptne rozmiestnené moderné jedno a dvojramenné svietidlá v historizujúcom dizajne. Odlišný typ stožiarových viacramenných svietidiel zo začiatku 21. storočia je umiestnený na terase na Ul. E. Boleslava Lukáča. I v tomto prípade sa uplatňuje snaha o napodobenie historizujúceho štýlu zo začiatku 20. storočia. Rôznorodosť svietidiel v rámci relatívne malého územia pôsobí disharmonicky a nekonceptne. Konceptia verejného osvetlenia historického územia by mala byť výsledkom dôkladnej analýzy územia. Súčasne uplatnené typy svietidiel nie sú identifikačným prvkom konkrétneho územia – Pamiatkovej zóny Šahy.

Cestnú komunikáciu osvetľujú vysoké kandelábre z druhej polovice 20. storočia. Osvetlenie cesty dopĺňajú svietidlá umiestnené na betónových stĺpoch nadzemných vedení, ktoré sú rušivým prvkom v pamiatkovo hodnotnom priestore námestia.

Z analýz dostupných historických fotografií z konca 19. a začiatku 20. storočia môžeme určiť niekoľko druhov typizovaného liatinového lucernového osvetľovacieho mobiliáru.

Stožiarové lucernové svietidlo na Hlavnom námestí.
zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

Hontianska cesta (bývalá Mostová ulica), stožiarové lucernové svietidlo, 1913
zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

Stožiarové lucernové svietidlo na Hlavnom námestí pred župným domom.
zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

D.7.4. Ploty a zábradlia

Architektúra plotov spolu s objektami vytvára charakter verejných mestských priestorov. Z historických fotografií je čitateľný systém oplotení na viacerých miestach v rámci predmetného územia. Oplotenia na území pamiatkovej zóny sú zväčša tvorené kovovými stĺpikami na podmurovkách, s murovanými stĺpmi a kovanými bránami. Na Hlavnom námestí bolo oplotenie z kovaných stĺpikov na podmurovke okolo mariánskeho stĺpu (prelom 19. a 20. storočia). Kovové zábradlie s prevliekanými stĺpikmi je zachytené na historickej fotke zo začiatku 20. storočia na terénnej terase v severnej časti námestia (nad stavbou s obchodíkmi). Zábradlie tohto typu bolo tiež na terase na mieste asanovanej časti zástavby dnešného Námestia B. Bartóka (dnes bývalý hotel Blankyt). Kovové prevliekané zábradlie je dodnes zachované na terénnej terase s kamennými schodmi a dlažbou na Ul. E. B. Lukáča. Meštianska škola na Nám. B. Bartóka mala pôvodne drevené stĺpikové oplotenie. Historické kované prvky zábradlí vykazujú vysokú kvalitu umelecko-remeselného a výtvarného prevedenia.

Školská ul. č. 25, kovaná brána s murovanými stĺpikmi s hlavicami.

Školská ul. č. 21, pôvodné murované oplotenie s vloženou novodobou bránou z 2. pol. 20. storočia.

Ul. F. Rákocziho II., historické oplotenie evanjelického kostola z r. 1910

Ul. F. Rákocziho II., oplotenie secesnej obytnej kolónie.

Ul. F. Rákocziho II. č. 7, parc. č. 1772/2, pôvodné oplotenie s podmurovkou, stĺpikmi so strieškami a kovanou mrežou.

Kapitulská ul., parc. č. 1678/2, časť pôvodného oplotenia s kovanou bránou.

Ul. J. Rotaridesa, parc. č. 1579, pôvodné kované oplotenie na tehlovej podmurovke.

Námestie B. Bartóka, parc. č. 1557, historické oplotenie bývalej meštianskej školy pôvodne s dreveným latkovým oplotením.

Školská ul., parc. č. 1666/1, mestská tržnica, časť murovaného kamenného oplatenia so sekundárnou betónovou strieškou.

Školská ul., parc. č. 1674, bývalá pošta, stĺpikový kovový plot na tehlovej podmurovke.

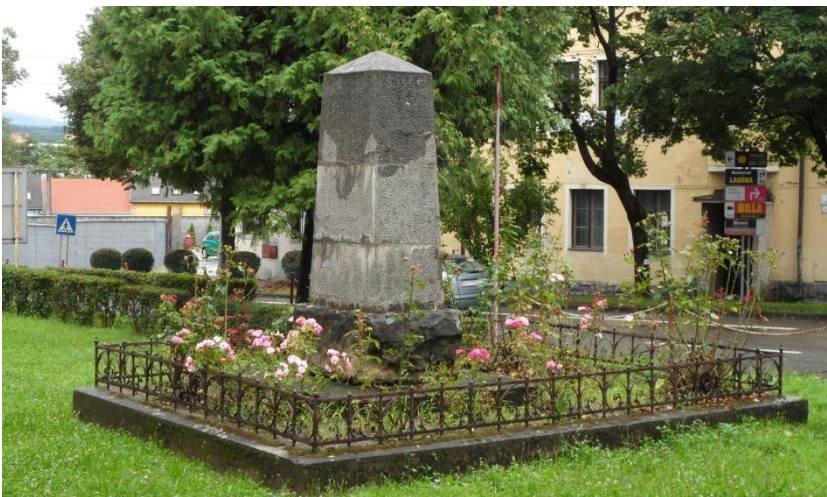
Hlavné námestie, parc. č. 1586/1, kovaný plot s geometrickým motívom na betónovej podmurovke.

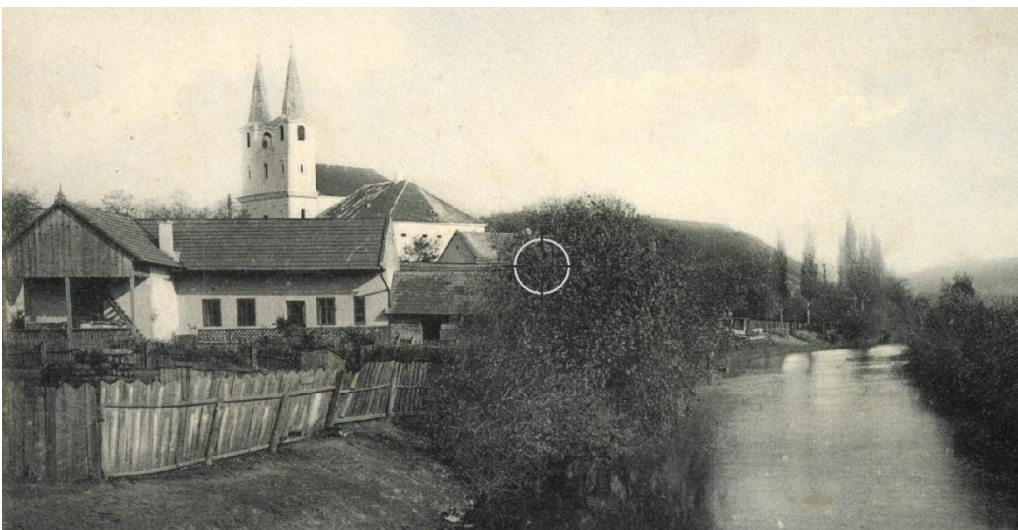
Ulica E. Boleslava Lukáča, stĺpik prevliekaného zábradlia terasy.

Ulica E. Boleslava Lukáča, zábradlie terasy.

Ul. SNP, parc. č. 1566, nízke oplotenie pamätníka pred budovou bývalej radnice a Hontianskeho kasína.

Historické drevené oplotenie na brehu rieky Ipeľ, r. 1908
zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

D.7.5. Dlažby a oporné múry

Terénne zlomy boli vyrovnávané opornými múrikmi, vymurovanými z tehál, či kameňa ukončené kamennými platňami, terénne vyrovnávajúce schodiská boli kamenné. Oporné múriky tvorili pochôdzne terasy upravené kamennou dlažbou. Ukážka historického oporného múru je dodnes zachovaná na Ul. E. Boleslava Lukáča.

Chodníky a neskôr i námestie a cesty sa začali postupne dláždiť kamennou dlažbou v 19. storočí. Dláždenie sa však stalo trendom až začiatkom 20. storočia.

Povrchy ciest a chodníkov ulíc a námestí boli dláždené kamennou dlažbou – valúnmi a kamennou kusovou dlažbou z väčších pravidelne ukladaných kvádrov (terasa na Ul. E. B. Lukáča). Rovnako boli dláždené prejazdy, prípadne časti dvorov zámožnejších občanov. Tu bola uplatnená prevažne valúnová, miestami štetová dlažba. Pozostatky pôvodnej dlažby sú dnes čitateľné vo viacerých polohách územia pod rozrušenou vrstvou asfaltu cestných komunikácií (Hlavné námestie, Mlynská ulica, Ul. SNP), v prejazdoch a v dvoroch (Kapitulská ulica, parc. č. 1675 - EL č. 165, Mlynská ulica, parc. č. 163, 164/1 – EL č. 050).

Ulica E. Boleslava Lukáča, obnovená kamenná dlažba terénnej terasy, prelom 19. a 20. storočia.

Hlavné námestie, morálne zastaralé povrchy chodníkov, kombinácia betónovej dlažby a asfaltu, 2. polovica 20. storočia.

Hlavné námestie, časť cestnej komunikácie, dlažba z vejárovite ukladaných čadičových kociek, polovica 20. storočia.

Hlavné námestie, lokálne realizovaná betónová zámková dlažba s geometrickými obrazcami, začiatok 21. storočia.

Hlavné námestie, pôvodná kamenná dlažba pod asfaltom.

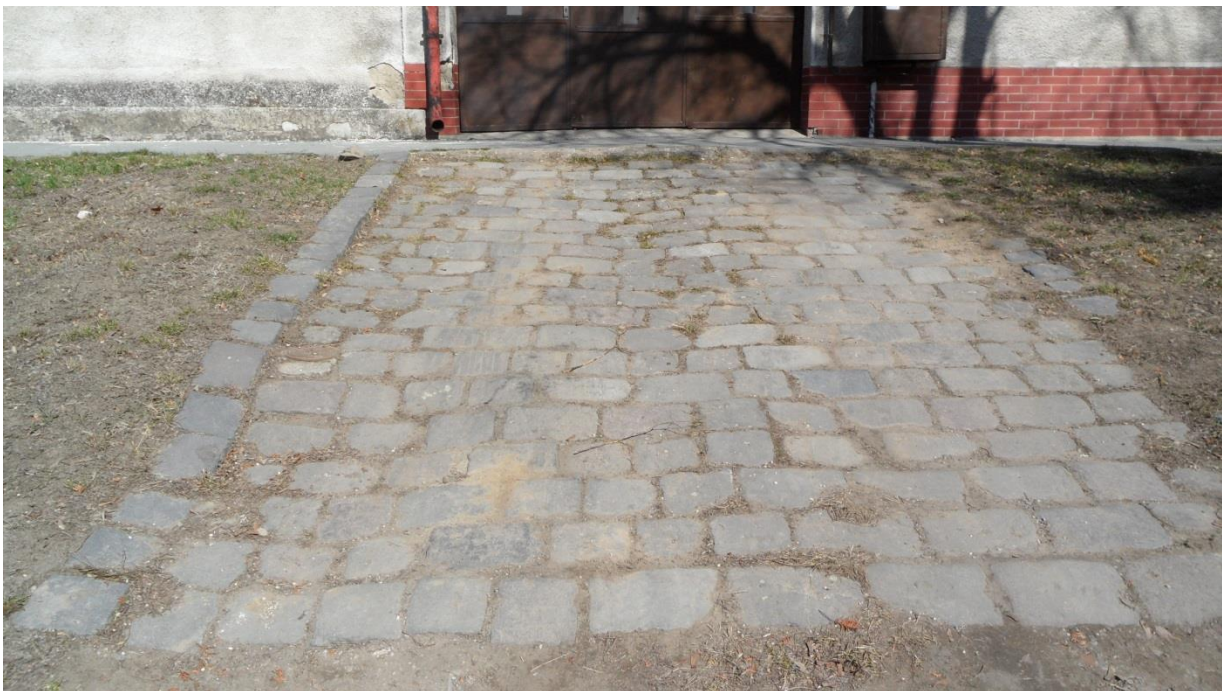
Kapitulská ul., parc. č. 1675, pôvodná valúnová dlažba v prejazde.

Mlynská ul., parc. č. 163, 164/1, pôvodná valúnová dlažba v prejazde a vo dvore.

Jesenského ulica, parc. č. 222, prístupový chodník z pravidelne uloženej kusovej dlažby z kamenných kvádrov.

Školská ulica, kamenná dlažba prístupovej cesty.

Kapitulská ulica, terasa s tehlovým oporným múrikom.

Pohľad na Ul. F. Rákocziho II., nľavo budova bývalého Finančného paláca, parc. č. 1760/2, dláždené chodníky, odvodňovacie rigoly z kamennej dlažby na okrajoch ciest, r. 1906.
zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

Pohľad na Ul. E. B. Lukáča, kamenná terasa a chodníky s kamennými obrubníkmi.
zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

Priestor na Hlavnom námestí pred župným domom, zač. 20. storočia.
zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

Hlavné námestie, štetová dlažba a spevnená cestná komunikácia (kalená vozovka), r. 1938.
zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

Spojovacie chodníky z kusovej kamennej dlažby na Hlavnom námestí, zač. 20. storočia.
zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

Hlavné námestie, spevnená cestná komunikácia, v pozadí mariánsky stĺp s oplotením, r. 1908.
zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

D.7.6. Výkladce, reklamy, označenia prevádzok

V mestských priestoroch z prelomu 19. a 20. storočia boli charakteristické aj typovo vyrábané funkčné prvky súvisiace s obchodnou funkciou parterov – výkladce, vývesné štíty, reklamy.

Z historických fotografií je zrejme, že parter hlavných peších ťahov bol využívaný na obchod. Jedná sa najmä o priestor námestia a príľahlé ulice. Výkladce obchodných prevádzok vznikali od polovice 19. storočia v súvislosti so zmenou spôsobu predaja. Používaným historickým typom výkladcu bol drevený výkladec okenného typu, pričom vstupné otvory boli spravidla doplnené vonkajšími kovovými alebo drevenými verajami. Zriedka sa vyskytoval aj honosnejší drevený skriňový výkladec s kazetovým členením.

Historické fotografie dokladujú, že na prelome 19. a 20. storočia boli v meste uplatňované najmä výkladce okenného typu. Boli tvorené rámovaním okenného či dverného otvoru na ploche fasády. Môžeme povedať, že ich architektúra bola odvodená zo skriňových predsadených výkladcov, bývali však omnoho jednoduchšie a ich dekor striedmy, resp. boli ponechané bez výzdoby. V nadpraží boli často doplnené schránkou na roletu, prípadne schránkou na zvinovaciu plátenú markízu. Pravdepodobne aj pre svoju jednoduchosť sa nezachovali, lokálne ich môžeme čítať vo fragmentoch. Výkladce okenného typu sa dodnes zachovali na objekte na Hlavnom námestí č. 16 v takmer autentickej podobe. Iné historické výkladce sa nezachovali.

Na mieste dnešnej autobusovej stanice bola v terénnom zlome zapustená pozdĺžna stavba s obchodíkmi so vstupnými otvormi s kovovými verajami.

Typickými reklamnými zariadeniami boli maľované nápisy na fasádach a na tabuľkách, vývesné štíty, samostatné trojrozmerné písmená a tabuľky na fasádach. Na reklamu, či označenia prevádzok boli využívané aj plochy drevených kaziet výkladcov a verají.

Hlavné námestie č. 16, parc. č. 1595, pôvodné secesné výkladce okenného typu.

Hontianska cesta (bývalá Mostová ulica), výkladec okenného typu, r. 1915.
zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

Ul. SNP, dnes budova hotela Blankyt, pohľad na už neexistujúci objekt mestských tlačiarní s výkladcami okenného typu a plátenou markízou, r. 1942.
zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

Hlavné námestie, vstupy do prevádzok, výkladce okenného typu s plátenými markízami, r. 1955.
zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

Hlavné námestie, pohľad na zapustený objekt súčasnej autobusovej stanice so vstupmi do prevádzok, s dvojkřídlovými verajami, r. 1906.
zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

Hlavné námestie, obchodné prevádzky s výkladcami okenného typu s verajami, označenia prevádzok zo samostatných písmen a z tabuliek.

zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

Ulica E. Boleslava Lukáča, maľovaný reklamný nápis na štíte.

D.7.7. Brány, vstupy a výplne otvorov

Typickým prvkom pamiatkovej zóny v Šahách sú brány a výplne vstupných otvorov a prejazdov, ktoré sú orientované na uličné priečelia. Brány a dverné výplne sú zväčša drevené, kazetové, jedno, alebo dvojkridlové s bohatou rezbárskou výzdobou. Vyznačujú sa vysokou umelecko-remeselnou kvalitou. Často sú doplnené rovným, prípadne segmentovým nadsvetlíkom s ozdobnou mrežou.

Príklady zachovaných historických drevených brán a dverných výplní, Ul. F. Rákocziho II., Ul. E. B. Lukáča.

Fragment historickej brány, plná výplň nadsvetlíka s lúčovitým členením - časť vstupnej brány, Parková ulica.

Drevená kazetová dvojkrídlová brána na Parkovej ulici a kovaná brána na Kapitulskej ulici.

Drevené dvojkrídlové vstupné dvere na Ul. J. Rotaridesa a Ul. J. Jesenského.

Kované brány oplotení, Ul. J. Rotaridesa, Školská ulica.

Kovaná brána oplotenia, Námestie B. Bartóka.

D.7.8. Iný mobiliár (lavičky, smetné koše)

Súčasný mestský mobiliár je kombináciou moderného a unifikovaného z 2. polovice 20. storočia, uplatňovaný na verejných priestranstvách väčšiny slovenských miest, bez osobitného zdôraznenia jedinečnosti. Historický mobiliár sa nezachoval. Morálne zastaralý, resp. chátrajúci mobiliár je kombinovaný so súčasným katalógovým mobiliárom. Nekoncepčné riešenie v rámci priestoru pôsobí ako provizórium. Priestor námestia čaká na komplexnú rekonštrukciu a revitalizáciu, ktorej súčasťou je aj návrh mestského mobiliáru.

D.8. ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZISKÁ A MIESTA POD ZEMOU

Územie mesta Šahy tvoria tri katastrálne územie: Preseľany nad Ipľom, Šahy, Tešmak, medzi obdobím 1980 a 1998 patrilo k mestu aj katastrálne územie Hrkovce. Samotná rozloha mesta je geomorfologicky značne rozmanitá, nakoľko sa nachádza v najvýchodnejšom cípe Podunajskej nížiny - Podunajskej pahorkatiny, podcelku Ipel'skej pahorkatiny. Zároveň mierne vlnitý nížinatý terén východným smerom je už súčasťou Juhoslovenskej kotliny, podcelku Ipel'skej kotliny. Do rieky Ipel' sa na území mesta Šahy vlievajú pravobrežné potoky Olvár, Krupinica (spolu so Seleckým potokom) a Štiavnička, a ľavobrežné potoky Nemcov, Suchý a Kamenec. Samotné údolie rieky je vtlačené medzi výbežky sopečného pôvodu, Krupinskej planiny na severe a Novohradských vrchov (Börzsöny v Maďarsku) na juhu. Strategický význam mesta spočíval najmä v tom, že sa nachádza v priestore kde bola rieka Ipel' premostená. Rieka Ipel' spája východ a západ aj dnes, historickým termínom vyjadrené Gemer a Hont. Navyše cez územie mesta prechádzala obchodná komunikácia sever-juh, pravdepodobne už od praveku. Zrejme tu prechádzala jedna z menej frekventovaných vetiev jantárovej cesty. V stredoveku tu prebiehala obchodná cesta medzi stredovekým sídlom Uhorského kráľovstva, Budínom a stredoslovenskými bankskými mestami. Pôvodne územie mesta pokrývalo močaristé inundačné územie značnej šírky, kde sa meandrovite pohybovala rieka Ipel', na okraji inundačného územia sa nachádzali menšie pieskové a štrkové duny, ktoré sa v niektorých častiach postupne, inde prudko menili na pieskovcové vrchy sedimentačného a vulkanického pôvodu. V čase dejinného vývoja sa terén postupne zvyšoval, resp. jednotlivé kopce sa znižovali z dôvodu stavebných a protipovodňových aktivít. Z uvedeného dôvodu sa niektoré archeologické situácie dostali do značných hĺbok (2-3 m), na druhej strane sa mnohé pôvodné archeologické situácie nenávratne zničili (na pôvodných vyvýšeninách).

Dejiny bádania

Začiatky archeologického bádania na území mesta Šahy úzko súviseli so vznikom kultúrnych spolkov (1934 Spolok Hontianske kasíno, 1898 Múzejný spolok Hontianskej župy), a miestneho resp. župného múzea (1902 Hontianske múzeum pod vedením Eleméra Pongrácza). V roku 1913 vzniklo v Šahách gymnázium, ktoré zásluhou profesora Š. Horvátha vlastnilo a spravovalo archeologickú zbierku. Samotné múzeum existovalo až do roku 1924, keď z dôvodu politických zmien po 1. svetovej vojne bolo mesto pripojené k Československu. Mesto sa ako hraničné dostalo do izolácie. Múzejné zbierky spolu s archeológiou sa dostali do zbierky Banského múzea v Banskej Štiavnici. Znovu založenie múzea sa uskutočnilo až po ďalších politických zmenách v roku 1992 a existuje dodnes.

Vo všeobecnosti je možné konštatovať, napriek tomu, že územie mesta je archeologickými náleziskami husto zastúpené, archeologické bádanie mesta sa ocitlo na periférii záujmu. O stopách bývalej minulosti však máme vďaka viacerým prieskumom a výskumom v poslednom čase pomerne dostatok informácií.

Počas bádania o archeologických nálezoch mesta sa podarilo nájsť zatiaľ najstaršiu informáciu z roku 1870. Vtedy barón Jenő Nyári, priekopník archeológie a jaskyniarstva podával správu v Archaeologiai Értesítő o nálezoch Hontianskej župy. Okrem iných spomenul aj nález kamenného dláta zo Šiah (zrejme ide o neolitický hladný kamenný nález).

V roku 1894 vtedajší hontiansky podžupan S. Lestyánszky pozval bádateľa doby rímskej V. Récsyho na prieskum archeologických nálezisk medzi riekami Ipel' a Hron. V župnom archíve bol vtedy uložený bohato zdobený meč, ktorý bol nájdený v mestskej časti Szurdok, počas výstavby železníc (poloha sa nachádza na mape 3. vojenského mapovania v mieste dnešnej polohy Ortáše, avšak v spojitosti so železnicou sa nálezisko nachádza v Maďarsku, v tesnej blízkosti hranice katastra Šahy). Meč mal čiaškovitú rukoväť, zdobenú puncovaním a krúžkami. Samotná čepeľ bola

zdobená dvojicou línií súbežne s ostrím. V čepeli zlomený meč liptovského typu svedčí o umení človeka v neskorej dobe bronzovej.

Na prelome 19. a 20. storočia bola vydaná monografia Hontianskej župy, ktorá spomína praveké sídlisko v polohách Egeres a Kapros v katastrálnom území Preseľany nad Ipľom. Podľa popisu boli vykopané na nálezisku urny sarmatského pôvodu a kamenné sekery. Dnešná poloha Kôprové sa nachádza na západnom okraji kat. úz. Preseľany nad Ipľom, severne od cesty Preseľany-Vyškovce. Datovanie nálezov do sarmatského obdobia je problematické, neskorší výskum dokázal, že ide zrejme o Skýtov (vekerzugská kultúra). Nálezy sa dajú podľa prítomnosti kamenných sekeriek datovať aj od neolitu až po staršiu dobu bronzovú.

V roku 1920 podával správu I. Majer o tom, že S. Andreánsky v roku 1913 pri terénnych úpravách severozápadne od Reštaurácie Wagner (v mestskej časti Homok, pri železničnej stanici) zistil 7 nálezov štiepanej kamennej industrie (2 väčšie prehnuté čepele, čepeľ na jednom boku jemne retušovaná a odštepy) z materiálu opálovitého chalcedónu, andezitu a obsidiánu a nález z kosti mamuta. Nálezy autor kládol do mladšieho obdobia staršej doby kamennej (paleolit), presne do obdobia kultúry aurignacien (38 000 – 30 000 pred Kr.). Bol to prvý objav otvorenej paleolitckej stanice v Uhorsku. Uvedené nálezy následne publikoval aj H. Breuil v roku 1923, ktorý upresnil ich datovanie do obdobia stredného aurignacien. Zo zberov v Salkowského tehelní uvádza J. Skutil 8 nálezov, ktoré pochádzali zo značných hĺbok (1,5 - 3,5 m).

V roku 1933 J. Eisner sa počas spracovania všeobecnej archeológie Slovenska dostal do kontaktu aj s nálezmi gymnaziálnej zbierky, vtedy napr. uvádza misovitú nádobu na dutej nôžke, sudovitú nádobu na hrdle s výzdobou žľabov v tvare ružice z mladšej resp. neskorej doby bronzovej, pochádzajúcej z pustatiny Paraša v Šahách. Taktiež popisuje veľkú vázu s facetovaným ústím hrdla a vázu s úzkym hrdlom z obdobia laténu (možno ide o tú istú nádobu), uložených v múzeu v Banskej Štiavnici a pochádzajúcej z náleziska „Ipolyság – Ujváros“.

V lete 1936 Š. Janšák uskutočnil prvý systematický archeologický prieskum na Poiplí. Dňa 27. júla navštívil nálezisko v polohe tehelne na východ od spomenutého paleolitckého náleziska bezprostredne na štátnej hranici. 28. júla uskutočnil prieskum od mesta na západ (cez Preseľany nad Ipľom) a o deň neskôr od mesta na východ (cez Tešmak). Na juh od mosta štátnej cesty Šahy-Hrkovce, na ľavom brehu východného ramena rozdvojenej Krupinice (pri Seleckom potoku) našiel stopy prehistorického osídlenia. Išlo najmä o nálezy z mladšej doby kamennej (črepy, zlomok pazúrikového nožika a mlynský kameň z andezitu – pravdepodobne z Lengyelu II – slovensko-moravská maľovaná keramika) a okraj laténskej nádoby. Ďalšie nálezisko zistil počas prieskumu vysokej terasy rieky Ipeľ, ktorá sa začínala pri posledných domoch neďaleko od železničnej stanice. Terasa tiahne asi 1 km západným smerom, paralelne vtedy ešte poľnou cestou do Preselian. Tam, kde sa terasa lomí v pravom uhle smerom na sever, sa začali objavovať nálezy. Najbohatšie bolo nálezisko 200 m na východ od kóty 142, kde sa terasa dvíha nad močaristé údolie Ipľa do výšky asi 8 m, a pokračuje znižovaním asi na 4-3 m severným smerom. V mieste otvorenom hlinisku boli v profile jamy zistené pozostatky dvoch kultúrnych jám z neolitu (okraj nádoby, črep hrubostennej nádoby, výzdobou rovnobežných žliabkov pripomínajúc bukovohorskú keramiku, a trecí kameň zo žuly). O niečo severnejšie boli zistené črepy z neolitu (Lengyel II), starého halštatu, staršieho a mladšieho laténu (typické okraje nádob) a stredoveku. Naproti ipel'skému brodu, ktorým viedla vozová cesta zo Šiah do Preselian (dnes most) bola zistená jedna pazúriková čepeľ a niekoľko atypických úlomkov medovo-žltého pazúrika. Podobné úlomky sa vyskytli pozdĺž celej terasy až k železničnému mostu. Na dune nazývanej Ipoly-homok (Ipeľské piesky) pri kóte 127 boli zistené neurčiteľné črepy a na kopčeku Kígyós domb (Hadí vršok), veľké množstvo tehloviny s odtlačkami slamy.

Okrem archeologického prieskumu a výskumu okolia sa uskutočnili v 30.-40. rokoch 20. storočia aj prvé dokumentačné práce týkajúce sa kostola Nanebovzatia Panny Márie, ktorý má stredoveký, priam románsky pôvod a bol súčasťou premonštrátskeho kláštora. Podľa datovaní kresieb a zameraní, architekt a pamiatkár G. Lux navštívil Šahy dvakrát. Po prvý raz v roku 1939,

kedy vzniklo podrobné zameranie západného portálu (s prípravnými terénnymi náčrtmi) a potom v roku 1943, kedy zameral pôdorys kostola. Okrem zamerania a kresieb poznamenal, že počas menších terénnych úprav sa odhalil rad opracovaných soklových kameňov na severnej strane. Autor na zameraní kostola vyznačil aj priebeh sokla stredovekého pôvodu, z ktorého vieme, že ide o zachovaný sokel v dĺžke 12-13 m.

Prvý archeologický výskum formou sondovania a plošných odkryvov na území mesta sa vykonával v polohe Hosszú homok z dôvodu narušania archeologického náleziska nielen exploatáciou piesku, ale aj plánovanou výstavbou hospodárskych budov JRD. V roku 1954 pred nič netušiacimi robotníkmi OV-VB Šahy zachránil torzo baňatej nádoby, vázu fľašovitého tvaru, vázičku dvojkuželovitého tvaru, zlomok bronzového dutého náramku, bronzový náramok skladajúci sa z 18 článkov a zakončený vo forme pečatidla, železný náramok, zlomky železnej retiazky a zlomok železnej spony stredolaténskej konštrukcie. Na povrchu sa nachádzalo veľké množstvo rozbitej keramiky, z ktorého sa zrekonštruovala sploštená váza. 6. júna 1955 boli vytýčené G. Balašom z múzea v Banskej Bystrici prvé archeologické sondy, kým mnohé z nich nepriniesli očakávaný výsledok. V priestore sondy VI v západnej časti areálu boli zistené 3 žiarové hroby, v sonde VIII jeden žiarový hrob. Žiarové hroby Keltov neboli na nálezy veľmi bohaté. Okrem typickej keramiky sa zistili torzá šperkov, zbraní (oštep), kosáka a osličky.

V Presel'anoch nad Ipľom okolo polovice roku 1955 zintenzívnila exploatácia piesku, pričom sa asi 5-6 m³ piesku zrútilo. Piesok obsahoval niekoľko žiarových hrobov, našli sa v ňom nádoby (veľká váza, vázička, krčiaztek, 2 misky, nedohorené kosti, železné krúžky, nožík, železný nástroj s hrotitými koncami, osličky atď.). Aby sa pamiatky v pieskovisku celkom nezničili G. Balaša ihneď pristúpil k záchrannému výskumu, ktorý trval od 1. do 31. augusta 1955. Počas výskumu sa preskúmala plocha 1200 m² pričom sa zistili 34 žiarových hrobov a 3 kostrové hroby. Okrem keramiky typickej pre obdobie veckerzugskej kultúry staršej doby železnej boli objavené šperky (bronzové náramky, prstene, hadicové závesky s poškodenými fóliami zo zlata, stočené dvojzávitové špirály, trubičky zo špirálovitého drôtu, sklenené koráliky), doklady činnosti (železný kosák, pintadery – pečatidlá, prasleny), výzbroj (trojboké bronzové hroty šípov) a výstroj (železné zubadlo).

V jesenných mesiacoch roku 1955 pracovníci Archeologického ústavu SAV (A. Petrovský-Šichman, M. Hrmová, J. Balogh a Š. Šafárik) uskutočnili podrobný archeologický prieskum a výskum Poiplia. Počas prieskumu boli skúmané aj náleziská na území mesta. Ide napríklad o nálezisko v polohe Felemás na návrší s kótou 142, tesne pri areáli JRD. Údajne pri stavbe hydínarne našli archeologické nálezy, ktoré sa stratili. J. Paulík však uvádza, že tam išlo o polykultúrne nálezisko okrem iného aj s črepmi čakanskej kultúry (výzdoba šikmým hranením). Na temeni návršia našli v r. 1955 niekoľko črepov zo staršej doby bronzovej (5 ks - analogické nálezom na vrchu Turovec kat. úz. Hrkovce - hatvanská kultúra), niekoľko atypických črepov z obdobia laténskeho až rímskeho, atypický úlomok pazúrika a okrajový stredoveký črep na pleci jednoduchou vlnovkou. Na severnom úpätí návršia Felemás v polohe Hosszú homok, cca 50 m južne od cesty do Preselian v pieskovisku na nádvorí JRD G. Balaša preskúmal niekoľko laténskych hrobov. Piesok ťažili ďalej a v porušených vrstvách sa našli črepy dvoch laténskych nádob vytočených na kruhu a v ruke zhotovený hrnček skýtsko-halštatského tvaru. Ďalšie nálezisko bolo zistené v polohe Morotva, kóta 129 na čo bádateľov upozornil G. Balaša. Ide o nevysoké úpätie návršia na južnom brehu Ipľa s nevýrazným sklonom na severovýchode, blízko hraničného prechodu, kde bolo otvorené pieskovisko. V profile pieskoviska bola viditeľná 40 cm súvislá povrchová kultúrna vrstva. Zozbieraný črepový materiál bol väčšinou atypický. 3 typické črepy pochádzajú z podolskej kultúry, ďalšie 2 ks pochádzali zo skýtsko-halštatského obdobia. Ďalšie nálezy môžu pochádzať z neskorej doby halštatskej, neskorej doby laténskej a doby rímskej.

Počas prieskumu v roku 1955 bolo viacero nálezísk zistených v katastrálnom území Tešmak. Z návršia tesne nad Šahami vybieha 2 km na východ nevysoký jazyk, Luby hegy (v smere na juhovýchod, dlhý 1 km) s kótou 144. Ide o nálezisko, kde boli zistené nálezy pazúrikovej suroviny,

neolitické črepy lineárnej keramiky, a skýtsko-halštatské črepy. Väčšina nálezov pochádza z objektu s vyvinutou kultúrnou vrstvou pri juhovýchodnom okraji vinohradu. Severovýchodne od temeňa návršia Luby hegy bola nájdená čepielka z kremenca. Na severozápade od návršia Luby hegy na východnom svahu údolia potoka Berincsen, v polohe Csipkés és körtvényes boli nájdené 2 odštepky z jadra pazúrikovej suroviny a zlomok pazúrikovej čepielky trojuholníkového prierezu. Okrem kamenných nástrojov sa našlo aj niekoľko črepov neolitických, halštatských alebo z doby rímskej. Nie je vylúčené, že medzi návrším Luby hegy a Magas hegy existovalo väčšie prehistorické sídlisko. Tím bádateľov Archeologického ústavu SAV overil aj Š. Janšákom zistené nálezisko v polohe Homok na kóte 130, ktoré sa nachádza 100 m na západe od potoka Berincsen a rovnako ďaleko na juhozápade od cesty Ipeľského údolia. Našiel sa jeden atypický odštep z radiolaritu, okrajový úlomok z misky zrejme z doby rímskej a ďalšie stredoveké črepy. Najvýznamnejším náleziskom zisteným v roku 1955 bolo nepochybne halštatské opevnenie v polohe Magas hegy na kóte 283. Temeno vrchu je ploché, mierne naklonené k juhozápadu. Pôdorys je približne oválny, rozmerov cca 70 m (J-S) x 100 m (Z-V). Okraje temena sú zarovnané v terasu, ktorá je dobre viditeľná najmä na severnom okraji. Črepový materiál bol podľa štruktúry blízky materiálu z lužickej oblasti stredného Slovenska. Povrch nádob bol vyhladený a ojedinele aj tuhovaný. Črepy pripomínajú s rytou výzdobou úzkych rýh na vnútornom tuhovanom povrchu lužickú kultúru, naopak výzdoba šikmými širokými žliabkami velatickú kultúru. Pri neskoršom spracovaní (1994) nálezy zadelili do čakanskej kultúry.

Podobne v roku 1955 uskutočnil systematický prieskum M. Gábori tesne na hranici katastrov Šahy – Parassa a takto zistil štiepané kamenné nástroje z obdobia aurignacienskej kultúry na troch náleziskách. Z 349 zozbieraných predmetov bolo 111 kamenných nástrojov. Náleziská sa nachádzajú okolo 300 až 1000 m juhovýchodne od náleziska aurignacienskej stanice zisteného I. Májerom, čo dokazuje intenzitu osídlenia priestoru v staršej dobe kamennej. M. Gábori nálezy kládol do obdobia mladšieho aurignacienu, kým v r. 1958 V. Gábori sa prikláňa skôr k datovaniu do obdobia neskorého aurignacienu - včasného gravettieniu (okolo 30 000 rokov pred Kr.). Zároveň vznikli otázky evolučného vývoja gravettieniu zo staršieho aurignacienského podložia alebo existencie styku novšej gravettskej vlny s málo starším aurignacienu, ktorý by sa na Poiplie mohol dostať východnou cestou.

Dňa 26. septembra 1956 G. Balaša pri sledovaní zemných prác v areáli hospodárskeho dvora JRD zachránil obsah ďalšieho žiarového hrobu, ktorý obsahoval veľkú vázu, misu a stočený železný meč s pošvou, zdobený geometrickou výzdobou. Na jar roku 1957 pri kopaní základov bol zachránený ďalší hrob s dvoma vázami, miskou veľkých rozmerov, železnými sponami stredolaténskej konštrukcie a železný oštep listovitého tvaru. V severnej časti bolo počas odvážania piesku porušené ohnisko s rozhodnými stredovekými črepmi. Pri prehliadke pieskoviska boli zistené hrubostenné črepy s charakteristickou výzdobou vlnoviek, vodorovnými pásmi a jamkami (13. storočie). Na dnách boli stopy po kruhovitých značkách. Bohužiaľ nepovoleným splanírovaním sa včasnostredoveké sídlisko úplne zničilo.

Pri exploatacii piesku na vekerzugskom pohrebisku v Preseľanoch nad Ipeľom sa v r. 1957 tiež zásluhou G. Balašu našli: 2 hlinené pintadery, torzo bronzového náramku, torzo nákrčníka, jeden koniec z hadicovitých náušnic, sklenené koráliky, 3 kusky z nejakého masívneho bronzového predmetu, tenké bronzové doštičky a ozdoba z bronzu znázorňujúca zvieratko.

V apríli 1960 A. Petrovský-Šichman spolu J. Bártom uskutočnili archeologický prieskum Ipeľskej kotliny. Prieskum niektorých svahových odkryvov, najmä medzi Šahami a Tešmakom ukázal prítomnosť súvislých vrstiev okruhliakov zlepených v aglomerátoch, ktoré sú prekryté vulkanickými tufmi. Tvorila v prevahe materskú horninu poipeľskému holocénu, pričom pleistocénne sedimenty sa na opisovanom území zväčša nezachovali. Spomenuté okruhliaky aglomerátov poskytli tu miestami svojim spôsobom vhodnú silicitovú surovinu na výrobu artefaktov. Okrem štiepanej industrie, vyrobenej zo silicifikovaných treťohorných vápencov sa našla na niektorých lokalitách aj industria z pazúrika a patinovaného a nepatinovaného obsidiánu

(kontakt s východom, alebo miestna výroba z materiálu v Börzsönyi), ojedinele chalcedónu a rozlične sfarbeného radiolaritu (kontakt s náleziskami dunajských štrkov alebo považských radiolaritu). Vzhľadom na nápadnú hustotu paleolitických staníc na Poiplí, ktoré skôr datovali kultúre gravettskej ako aurignackej zdôrazňovali nutnosť systematického výskumu zameraného na paleolit Poiplia.

K uvedenému výskumu žiaľ nedošlo. V 60-tych a 70-tych rokoch sa v Šahách neuskutočnila takmer žiadna archeologická aktivita. V roku 1961 uskutočnil J. Nekvasil (Archeologický ústav SAV) prieskum pieskovej duny na ľavom brehu Ipľa západne od mesta, v mieste veľkého oblúka rieky, keď našiel črepy z hrncovitých nádob zdobených viacnásobnou vlnovkou, asi z 9. - 10. storočia.

Až v roku 1982 L. Bánesz a G. Nevizánsky uskutočnili ďalší archeologický prieskum na dolnom toku Krupinice a Štiavnice. Na území mesta (mimo Hrkoviec) zistili až 8 archeologických nálezísk. V polohe Dögtér na ľavom brehu Ipľa 150-200 m na V od železničného mosta na trati Šahy-Zvolen boli nájdené orbou rozrušené sídliskové objekty lengyelskej kultúry (skupina Ludanice) a niekoľko črepov z doby rímskej (sivá keramika, výzdoba robená ozubeným kolieskom). Na severnom okraji katastra, asi 150-200 m južne od obce Veľké Turovce na terase Seleckého potoka na západnom svahu vyvýšeniny bolo zistené sídlisko karpatskej mohylovej kultúry (črepy, lievikovité závesok), sporadické nálezy kyjatickej kultúry, črepy z doby laténskej, rímskej a stredoveku (obvodové línie a vlnovky 8.-9. stor.). Niečo južnejšie, na pravobrežnej terase Seleckého potoka cca 200-250 m južne resp. juhozápadne od kóty 135,5 boli zistené sporadické nálezy lengyelskej kultúry a z doby laténskej. Najintenzívnejšie osídlenie bolo dokázané v 9.-10. resp. 12.-13. stor. (biela keramika). Na toto miesto lokalizuje I. Bakács zaniknutú osadu Damaša, zachytenú v prameňoch z rokov 1277, 1283 a 1292. Na vyvýšenine medzi Seleckým potokom a cestou Šahy-Zvolen V od kóty 129,5 bolo zistené eneolitické a laténske sídlisko, niekoľko črepov z mladšej doby bronzovej, mladšej doby rímskej a 9.-10. storočia. V západnej časti vyvýšeniny nad inundačným územím Krupinice cca 500 m na SV od kóty 144,2 pod vedením vysokého napätia sídliskové nálezy kultúry s lineárnou keramikou a okrajový laténsky črep. Ďalšie nálezisko v polohe Na víšku leží južnejšie pri severozápadnom okraji mesta za cintorínom pri kóte 156,1. Západný svah je pomerne strmý, prevýšenie medzi korytom rieky a náleziskom je asi 45 m. Zistilo sa tam intenzívne osídlenie v staršej dobe bronzovej (hatvanská kultúra), niekoľko črepov badenskej kultúry a stredoveké črepy sivej keramiky (14.-15. storočie). V kat. úz. Preseľany nad Ipľom boli zistené 2 náleziská. Prvé bolo východne od Suhajského jarku 300 m na západ od železničnej trate Šahy-Zvolen a 10 m južne od cesty Šahy-Preseľany. Boli tu zistené atypické praveké črepy (lengyelská kultúra) a silexový hrot šípu. Druhé bolo 300 m východne od obce vpravo od cesty Preseľany-Šahy, kde zistili praveké črepy a črep z okraja laténskej nádoby.

Nepochybne najvýznamnejším náleziskom, ktoré zistili dňa 22. 03. 1982 z novej neskoropaleolitickej stanice v polohe Nagyberek medzi budovami Strojstavu a bitútku na pravom brehu Krupinice neďaleko jej sútoku. 130 exemplárov kamennej industrie bolo vyrobených prevažne z limnokvarcitu, ojedinele z kremeňa a jemnozrného kremenca. Zo zberu pochádzalo až 65 odštepov, 39 čepelí a ich zlomkov, 7 úštepov, 7 jadier a 12 kusov hotových nástrojov (10 ks rydiel (klinové, hranové a jadrové), škrabadlo a retušovaná čepel'. Podľa rozboru materiálu nálezy patria do širšieho okruhu a možno i k rozličným fázam gravettien (najmä neskorej fázy). Okrem sídlisk môžu prichádzať do úvahy aj dielne na výrobu kamenných nástrojov.

Uvedení bádatelia v prieskume Poiplia pokračovali aj v marci 1984. Na mladopaleolitickej lokalite Nagyberek zistili okrem štiepaných nástrojov aj osídlenie železovskej a ludanickej skupiny, a niekoľko črepov zdobené vlnovkou z 9.-10. storočia. Okrem nich uskutočnil prieskum stredného Poiplia v apríli aj O. Ožďáni spolu s J. Urbancom, počas ktorého zistili v Tešmaku nálezisko na ľavom brehu potoka Olvár v údolí uzavretom zo severu vrchom Okrúhly (kóta 260,5) a z juhu vrchom Magas hegy. Z terénnej vlny sa zberom získali obsidiánové silexy a črepy kultúry s mladou lineárnou keramikou.

Spomenuté nálezisko Nagyberék v roku 1994 navštívil aj T. Pálinkás. Okrem štiepaných nástrojov z mladého paleolitu boli zistené nálezy železovskej skupiny so zväzkami rýtych línií a presekávaním okraja, mazanica a sekera z tvrdého pieskovca, nálezy stredovekej keramiky zdobených zväzkami rytých línií a vlnoviek. Okrem uvedeného náleziska bol prieskum T. Pálinkásom a P. Paterkom uskutočnený aj v iných polohách, napr. v údolí Olvárskeho potoka, kde boli zistené okrem pravekých nálezov aj stredoveké nálezy. Pravdepodobne ide o polohu stredovekej dediny, ktorú písomné správy z roku 1342 spomínajú pod názvom Possessio Olwar. Pri kontrole výstavby líniovej stavby na ul. 1. mája boli zistené kostrové hroby bez nálezov. Novoveký cintorín sa nachádzal niekde v okolí od dnešnej pošty až po ulicu Cintorínsku.

Slovenský pamiatkový ústav, Krajské stredisko v Nitre (S. Katkin) a Múzeum a galéria Hont v Šahách (T. Pálinkás) v súvislosti s plánovanou rekonštrukciou jezuitskej kláštornej sýpky začali v roku 1997 s realizáciou predstihového výskumu premonštrátskeho kláštora. Archeologický výskum nadviazal a výsledky 1. etapy architektonicko-historického výskumu, ktorú realizovala v roku 1993 N. Urbanová. Bolo zistené, že do budovy sýpky boli v čase jej výstavby zabudované múry stredovekého premonštrátskeho kláštora. Vo východných a južných múroch sýpky sa zachovali profilované kamenné šambrány arkád rajského dvora. 2. etapa sa uskutočnila súbežne s archeologickým výskumom, počas ktorého boli skúmané 4 zisťovacie sondy. Sonda č. 1/97 bola umiestnená medzi južným múrom kostola a severným múrom sýpky. Potvrdil sa predpoklad N. Urbanovej, že severný múr barokovej stavby bol vybudovaný v baroku so sekundárnym použitím stredovekých kamenných architektonických článkov. Zo SZ nárožia sýpky v hĺbke 80 cm vychádzal 75 cm široký kamenný múr smerom S-J. Múr bol zistený s výškou 170 cm na V strane interiérovou omietkou, tak deliac sondu na interiér (krížová chodba) a exteriér. V hĺbke 70-140 cm bol zistený zrejme do vodorovnej polohy vpadnutý severný múr krížovej chodby zo spodnej strany s interiérovou omietkou a spodným článkom gotického rebrovania. Pod múrom bola zistená tehlová dlážka krížovej chodby a pod ňou v hĺbke 200-272 cm 4 kostrové hroby. V exteriérovej časti bola zistená v hĺbke 176 cm udupaná a sekundárne prepálená vrstva (pravdepodobne pochodzná úroveň) so zuhoľnateným obilím a zvyškami textilnej látky. Sonda č. 2/97 bola otvorená pri SV nároží sýpky. Najvýznamnejším prínosom sondy bol objav V fragmentu kamenného ostena gotického prechodu z krížovej chodby do rajského dvora zabudovaného do S múru sýpky. Podobne ako v sonde č. 1/97 bola objavená tehlová podlaha krížovej chodby pod ňou kostrový hrob. Sonda bola bohatá na architektonické články tak gotické ako románske. Medzi nálezmi boli najmä fragmenty glazovanej keramiky, sklenených okenných kružieb, železné klince, mosadzné knižné kovanie z prelomu 14. a 15. storočia. Sporadicky sa objavil aj praveký (štiepaná industria, mladšia lineárna keramika) a stredoveký materiál. V sonde č. 3/97 bol zachytený negatívny základ zrejme V múru ambitu. Sonda č. 4/97 bola otvorená v interiéri sýpky v smere V-Z. V západnej časti bola zistená v dĺžke 4,2 m podlaha z kamenných kvádrov, oddelená s tehlovým múrom od ostatnej časti sondy, kde sa nachádzala tehlová podlaha (odtlačky tehál v maltovom lôžku). Pod podlahou sa nachádzali viaceré kostrové hroby. V jednom hrobe sa našiel falošný strieborný denár Mateja Korvína z roku 1461, v druhom hrobe medeným drôtom prešitá čelenka. Pochovávania boli tak mužské, ako ženské a detské, preto sa predpokladá, že sa v priestore pochovávalo až v období tureckej okupácie.

Archeologický výskum v polohe premonštrátskeho kláštora pokračoval aj v roku 1999. Na doriešenie vzťahu gotického muriva odkrytého v sonde č. 1/97 a južného múru kostola sa otvorila sonda č. 1/1999. V hĺbke 40 cm sa už objavilo pokračovanie gotického múru, pričom tesne v línií kostola (pod obvodovým tehlovým múrom areálu) sa múr zalomil východným smerom. Pokračovanie múru východným smerom však bolo po 80-90 cm prerušené mohutným tehlovým základom barokového kostola. Fragmentárne sa zachovali aj zvyšky tehlovej dlažby krížovej chodby a v hĺbke 175 cm 2 kostrové hroby. Výskumom na rôznych úsekoch areálu kláštora sa pokračovalo až do roku 2005. Za ďalšími výsledkami je nutné spomenúť odpadovú jamu s obsahom gotických a renesančných kachlíc s figurálnou výzdobou, vo východnom areálu zistené základy

a murivá z rôznych stredovekých stavebných fáz kláštora, útvar dvojitej hrotitej priekopy (vnútorná priekopa šírkou 170 cm, vonkajšia šírkou 240 cm) v západnom areálu.

V auguste 2004 pracovníci Oddelenia terénneho výskumu AÚ SAV (M. Čurný a R. Malček) realizovali povrchový prieskum v miestach líniovej stavby optických káblov na trase Štúrovo-Šahy. Počas prieskumu v Preseľanoch nad Ipľom v polohe Suchá sa zistili početné črepy z lengyelskej a badenskej kultúry a doby bronzovej.

V roku 2005 sa uskutočnil aj archeologický výskum, ktorý v polohe Na vršku vyvolala stavba haly odevnej fabriky firmy DISK (stavba sa nakoniec nerealizovala). K zhrnutiu ornice v priestore areálu továrne došlo ešte pred výskumnými prácami a značná časť náleziska bola zničená. Výskumné práce sa tak realizovali len po okrajoch staveniska - na prístupovej komunikácii (R. Malček) a nad stavbou (M. Bielich). Pri sondáži sa na západnom konci prístupovej komunikácie našli 2 sídliskové objekty. Jama s oválnym ústím a dnom, zvislými až kónickými stenami vo vrchnej časti obsahovala asi 30 črepov hatvanskej kultúry, uhľíky a hrudky mazanice. Asi v strede jamy bol fragment nádoby zdobeného voštinovaním, s pásikovým uchom na výdutí a zvieracie kosti, kým na dne boli stopy žiaru. Ďalší objekt tvorila kompaktná vrstva mazanice približne obdĺžnikovitého tvaru so zaoblenými rohmi.

V októbri 2005 počas hĺbenia vodovodnej prípojky v polohe Na vršku bol narušený 15 m dlhý sídliskový objekt vaničkovitého tvaru, ktorý bol zapustený do sprašového podlažia do hĺbky 200 cm od povrchu. Sivá popolovitá výplň objektu obsahovala veľké množstvo mazanice a keramického materiálu. Zo zberu okolia boli získané fragmenty hrncov, hrnčekov, misiek a hlineného závažia. Zaujímavú skupinu nálezov tvorili miniatúrne polguľovité nádobky vysoké iba niekoľko centimetrov. Povrch keramiky bol zdobený odtlačkami textílií, slamovaním a inými technikami zdršňovania.

Archeologický výskum uvedeného náleziska Na vršku pričinením T. Pálinkása z Hontianskeho múzea v Šahách menšími prestávkami pokračoval v rokoch 2008-2013. Výskumom sa odkryla veľká exploatačná jama korytového tvaru, 2 ohniská s amorfnými kúskami bronzu, čepeľami bronzových dýk, zlomkami bronzových špirál a drôtu. Miestnou remeselníckou činnosťou sú spájané azda nálezy praslenov, vyrobené z črepov rozmerných keramických nádob. Na nálezisku sa našli príklady na každú výrobnú fázu opísaného typu praslena. Objavili sa tiež prasleny kotúčovitého tvaru a hlinené závažia. Zistená štiepaná kamenná industria svedčí o tom, že človek doby bronzovej zbieral kamenný materiál na okolitých paleolitických náleziskách, ktorý následne dotvaroval pre svoje účely. Výskumom sa zistili tiež doklady hlinených zvieracích figúrok, parohové a kostené nástroje, drvidlá a drviče, resp. brúsená kamenná industria.

Za najnovší a jeden z najvýznamnejších výsledkov archeologického bádania je možné pokladať georadarové zistenie opevnenia z hatvanskej kultúry v roku 2011, ktoré bolo vynútené plánovaným rozširovaním mestského cintorína. Pravdepodobne palisádové opevnenie má oválny tvar vo veľkosti asi 80 x 70 m, z južnej strany s bránou. Celý areál obohnala priekopa v šírke asi 5-7 m. V strede opevneného areálu bol zistený asi 18-20 m široký oválny útvar neznámeho účelu.

Za najstaršie nálezy možno na území Šiah pokladať nálezy kostí z mamuta a štiepané kamenné artefakty zo sídlisk zistených vo viacerých polohách. Datovanie mladopaleolitických staníc ešte stále nie je doriešené, ale v každom prípade ide o obdobie aurignackej a gravettskej kultúry. Na území mesta sa usadil vo viacerých polohách aj prvý roľnícky ľud s lineárnou keramikou. Takmer kontinuálne osídlenie priestoru je dokázané v mladšej a neskorej dobe kamennej od lineárnej keramiky, cez železovskú skupinu, lengyelskú kultúru (Lengyel II, IV) až po badenskú kultúru. Prvá pomerne hustá sídlisková aglomerácia vznikla v staršej dobe bronzovej, v období existencie hatvanskej kultúry, keď okrem viacerých sídlisk vzniklo na kopci Strážny vrch opevnené sídlisko. Významným dokladom osídlenia v mladšej a neskorej dobe bronzovej bol v 19. storočí nájdený meč liptovského typu s ďalšími keramickými nálezmi v polohe Parassa. V halštatskom období existovalo pravdepodobne opevnené sídlisko v polohe Okružly vrch. O prítomnosti Skýtov svedčí

birituálne pohrebisko zistené v Preseľaných nad Ipl'om. Ďalšia pomerne hustá sídlisková aglomerácia sa vytvorila v dobe laténskej (Kelti), z ktorého preskúmané bolo zatiaľ iba žiarové pohrebisko v mieste hospodárskych budov JRD. Germánske osídlenie v dobe rímskej bolo tiež pomerne husté. Stredoveké osídlenie priestoru je vydokladované keramikou s vlnkami vo viacerých polohách. Na území mesta vznikali stredoveké dediny Olvár (1135), Preseľany (1156), Šahy (1237), Tešmak (1245) a Damaša (1256). Tesne pred tatárskym vpádom bol založený v Šahách premonštrátsky kláštor, ktorý slúžil aj účelom hodnoverného miesta. Kláštor bol v roku 1443 prvýkrát opevnený Balašovcami a medzi obdobím 1544-1552 modernizovaný. Po obsadení hradu Drégel' Turkami, však obrana šahanského hradu utiekla a mesto sa stalo súčasťou Osmanskej ríše. Počas tureckej nadvlády bol kostol a kláštor značne zničený, a k ich jezuitskej prestavbe došlo až v 18. storočí.

D.9. HISTORICKÁ ZELEŇ

V záujmovom území Pamiatkovej zóny mesta Šahy sa nenachádzajú žiadne plochy zelene, ktoré by boli zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR (ďalej ÚZPF) ako nehnuteľné národné kultúrne pamiatky (ďalej NhNKP), resp. ktoré by boli súčasťou objektivej skladby NhNKP, alebo ktoré by sme na základe našej analýzy navrhovali na zápis do ÚZPF. Napriek tomu zeleň v pamiatkovej zóne je a i v predchádzajúcich historických obdobiach bola integrálnou súčasťou urbánneho priestoru a ako taká vyžaduje primeranú pozornosť a usmernenie v rámci aktualizácie zásad ochrany.

D.9.1. Historický vývoj zelene v sídle

Prvopočiatky cielenej tvorby mestskej zelene v regióne sa datujú do druhej polovice devätnásteho storočia činnosťou tzv. okrásľovacích spolkov, ktoré si za svoj cieľ stanovili zveľádovanie verejných priestranstiev v mestách. Spolok s podobným zameraním (Jednota za zveľádovanie a estetický vzhlad mesta) vznikol aj v Šahách v roku 1867. Vďaka aktivitám "Jednoty" bola zrušená tržnica na dnešnom Hlavnom námestí a námestie bolo parkovo upravené, vrátane vybudovania verejného osvetlenia, chodníkov a výsadiieb. Ďalšia plošná úprava zelene v meste, mestský park, bol vybudovaný koncom 19. storočia na bývalých cirkevných pozemkoch vo východnej časti mesta. Na katastrálnej mape z roku 1871 môžeme identifikovať menšiu parkovo upravenú plochu, záhradu s centrálnym motívom a alejami, ktorá bola situovaná za budovou Hontianskej župy (v súčasnosti sídlo mestskej radnice). Maloplošnú sadovú úpravu na tejto katastrálnej mape môžeme identifikovať aj v severovýchodnom cípe námestia na rohu ulíc Školská a E. B. Lukáča. Dobové fotografie dokumentujú, že všetky mestské ulice boli obojstranne vysadené alejovými stromami.

Mapovaním súčasného stavu mestskej zelene bolo zistené, že zeleň, ako súčasť pôdorysnej schémy a hmoty – priestorovej skladby sídla bola v meste niekoľko desiatok rokov podceňovaná, snahy o jej zveľádanie sú často nekonceptné a neodborné. Aleje v uliciach sú budované stromami rôznych rodov, druhov i rôzneho veku. Pokusy o revitalizáciu sa obmedzujú na rez korún, v niektorých prípadoch dokonca rez "na hlavu". Náhradné výsadby za dreviny vyrúbané v alejách sú znovu dosádzané do starých alejí, čo naďalej zvyšuje ich druhovú a vekovú roztrieštenosť. Parková úprava námestia je bezkonceptná, pôvodná výsadba malokorunných listnáčov, ktoré svojou hmotou priestor námestia nepotláčali, je úplne zotretá výsadbou voľnokorunných tvarov stromov z rôznych období. Výsadby najmladšieho dátumu pred budovou radnice nerešpektujú základné zásady sadovníckej kompozície. Stromy (*Morus alba Pendula* a *Catalpa bignonioides Globosa*) sú vysadené v príliš hustom sponu, svojimi proporciami (výška štepenia korunky max. 150 cm) sú to stromy nevhodné pre merítko námestia, opadom plodov budú stromy znečisťovať námestie.

Výsadba je v rozpore so schválenou projektovou dokumentáciou revitalizácie námestia, ktorú vypracovala Fakulta architektúry STU Bratislava v roku 2009.

V “Požiadavkách” týchto Zásad sú sformulované základné princípy pre obnovu štruktúr zelene v Pamiatkovej zóne Šahy.

D.9.2. Vyhodnotenie zelene z hľadiska pamiatkových hodnôt

V pamiatkových územiach z hľadiska záujmov pamiatkovej starostlivosti rozlišujeme 5 typov štruktúr zelene a historickej zelene:

1. Historická záhrada v zmysle Florentskej charty.
2. Ostatná historická zeleň sídla.
3. Zeleň novodobá – dotvárajúca historické prostredie sídla.
4. Zeleň novodobá – v historickom prostredí sídla nevhodná.
5. Zeleň navrhovaná.

Uvedené typy štruktúr zelene sú výsledkom priemetu súčasnej štruktúry zelene a rekonštruovanej štruktúry historickej zelene.

Súčasná štruktúra zelene bola zisťovaná na základe mapovania v teréne.

Historickú zeleň je potrebné rekonštruovať na základe analýzy:

- historických fotografií,
- historických máp.

V Mestskej pamiatkovej zóne Šahy z uvedených piatich typov štruktúr zelene možno rozlíšiť dva typy, a to “Ostatná historická zeleň sídla” a “Zeleň novodobá – dotvárajúca historické prostredie sídla”.

1. Historická záhrada (park) v zmysle Florentskej charty

- Dochovaná do súčasnosti na pôvodnej ploche, prípadne i plošne zredukovaná, s relatívne vysokým stupňom autenticity.
- Nezistená.

2. Ostatná historická zeleň sídla

- Plošné (parky a záhrady) i líniové (aleje) sadové úpravy dochované aspoň vo fragmentoch na pôvodných plochách a uliciach, hoci s nízkym stupňom autenticity.
- Tejto kategórii zodpovedajú prakticky všetky mapované aleje v pamiatkovej zóne ako i zeleň Hlavného námestia a mestský park. Sadová úprava na Hlavnom námestí svojim charakterom čiastočne zodpovedá aj štvrtému typu štruktúr zelene (zeleň novodobá – v historickom prostredí sídla nevhodná), avšak vzhľadom k tomu, že úprava je situovaná na pôvodnej ploche plošne neredukovaná, priradili sme ju k štruktúrnemu typu zelene historickej.

3. Zeleň novodobá – dotvárajúca historické prostredie sídla

- novodobé parkové úpravy a aleje na uliciach a námestiach, ktoré síce nenaväzujú na vzory v minulosti, avšak vhodne dotvárajú interiér mesta, prípadne akcentujú historické dominanty alebo maskujú nežiadúce pohľady a priehľady,

- zeleň záhrad obytných domov a obytných súborov, často úžitková, transformácia na zeleň okrasnú je prípustná, transformácia na zastavanú plochu iba po vyjadrení orgánu ochrany pamiatkového fondu,
- zeleň vyhradená,
- do tejto kategórie sa radí zeleň záhrad, predzáhradiek, dvorov a zeleň okolo obytných súborov.

4. Zeleň novodobá - v historickom prostredí sídla nevhodná

- v interiéri sídla pôsobí cudzo, často náletová alebo vysádzaná bezkonceptne a živelne, prekrývajúca dominanty mesta často z ideologických dôvodov (sakrálne stavby „utopené“ v hmote ihličnanov), niekedy vysádzaná pod vplyvom módných trendov (výsadby tzv. tuje mlyňanskej v 60 - tých rokoch 20. storočia),
- nezistená.

5. Zeleň navrhovaná

- línie (uličné aleje) alebo plochy v súčasnosti bez stromovej vegetácie, prípadne iba s fragmentami nefunkčných porastov, v komplexe urbanisticko - architektonických vzťahov v zóne a väzieb zóna - sídlo - krajina je to zeleň s pozitívnym účinkom bez ohľadu na to, či naväzuje na vzory v minulosti alebo je na danom mieste novotvarom,
- nenavrhuje sa.

D.10. PAMIATKY HISTÓRIE, KTORÉ SA VIAŽU K PAMIATKOVÉMU ÚZEMIU

Mesto Šahy je späté s viacerými významnými osobnosťami. Na pamiatku ich pôsobenia je v meste rozmiestnených viacero pamätných tabulí, prípadne výtvarných diel. Pôsobenie niektorých významných osobností, ako napr. František Fegyverneki, Janko Kráľ a Ján Rotarides, dokladajú okrem iného i názvy ulíc.

Dr. Kovács Sebestényi Endre - prvý riaditeľ mestskej nemocnice, ktorého zásluhou koncom 19. storočia bola mestská nemocnica otvorená a dodnes plní svoje poslanie (mestská časť Homok). Na jej nádvorí stojí jeho socha.

Anton Gyürky - významný staviteľ mesta v 19. storočí, ako školský inšpektor nechal postaviť budovu ľudovej školy a za ňou promenádový park. Na konci Ulice F. Rákócziho stojí bývalý dom remeselníkov, ktorý bol postavený svojpomocne z predaných „tehlových listov“. Na budove je Gyürkyho pamätná tabuľa.

Ludovít Simonyi - akademický maliar, ktorý sa spolupodieľal na zriadení mestskej galérie. Mestu daroval dvesto svojich obrazov. Hontianske múzeum a galéria boli znovuzaložené v roku 1995. Na obnovej budove múzea je umiestnená plastika pripomínajúca tragické časy holokaustu.

gróf Štefan Széchenyi - tabulárny sudca župy v roku 1830, na priečelí budovy na Ul. SNP č. 4 (pôvodnej radnice a kasína) je umiestnená pamätná tabuľa s plastikou Széchenyiho, ktorá pripomína udalosť jeho zvolenia za sudcu.

Béla Bartók - významný hudobný skladateľ, priekopník modernej európskej hudby. Jeho pobyt v Šahách a zberateľskú činnosť ľudovej piesne pripomína pamätná tabuľa na budove ZUŠ.

Janko Kráľ - básnik, národný buditeľ, jeho buričskú činnosť a väznenie v Šahách pripomína jeho busta na budove župného domu.

Ján Rotarides - slovenský národný buditeľ, kultúrny pracovník a učiteľ, zasadzoval sa za uvedenie národného jazyka do škôl, skladal príležitostné verše a zbieral ľudové piesne a povesti, za buričskú činnosť zatknutý s J. Kráľom.

Alexander Winter – šahanský rodák (*1829), spoluzakladateľ moderných piešťanských kúpeľov.
Pongrácz Lajos - významná osobnosť reformného hnutia 19. storočia, výrazne prispel ku kultúrnemu, hospodárskemu a spoločenskému vzostupu mesta.

Zanoletti József – starosta Šiah v rokoch 1915-1939, výrazne prispel k rozvoju mesta.

František Fegyverneki – prepošť premonštrátskeho kláštora, pričínal sa o obohatenie kódexovej literatúry, zásluhy na rozvoji mesta.

Ladislav Ballek - spisovateľ, politik, veľvyslanec SR v Prahe, dej svojich románov situoval do Šiah a okolia.

D.11. SÚPIS ZISTENÝCH HISTORICKÝCH NÁZVOV MESTA

1237 – Saag („ság“ = zem, kopec)

1667 – Saagh

18. storočie – Ipoly Ság (“Poiplie”)

19. storočie – Ipoly Ság

1920 – Šahy (Ság)

D.12. SÚPIS ZISTENÝCH HISTORICKÝCH NÁZVOV ULÍC

Súpis zistených historických názvov ulíc z roku 1943:

Hlavné námestie – Fötér (Hlavné námestie)

Ul. Janka Kráľa – Kosuth-Lajos utca (Ulica Lajoša Košuta)

Mlynská ulica – Malom utcza (Mlynská ulica)

Ružová ulica – Rózsa utcza (Ružová ulica)

Ul. Janka Jesenského – Szondi utcza (Szondiho ulica)

Petöfiho ulica – Deák-Ferencz utcza (Ulica Františka Deáka)

Námestie B. Bartóka – Petöfi tér (Petöfiho námestie)

Ul. J. Rotaridesa – Baross utcza (Barošova ulica)

Ul. F. Fegyvernekiho – Pincek utcza (Pivničná ulica)

Hontianska cesta - Nagyhid utcza (Veľkomostová ulica)

D.13. FUNKČNÉ VYUŽITIE ÚZEMIA

Územie pamiatkovej zóny si v princípe ponechalo svoje funkčné využitie nadobudnuté počas historického vývoja sídla. Okrem dôležitého cirkevného sídla tu prevažovala obytná funkcia, ako aj obchodná a remeselná, keďže mesto vzniklo na medzinárodnej obchodnej trase. Po preložení sídla Hontianskej župy sa začalo rozvíjať obchodné a administratívno-správne funkčné využitie doplnené o regionálne kultúrno-spoločenské inštitúcie. Bohatú obchodnú tradíciu podporuje fakt, že v meste žila pred druhou svetovou vojnou početná a bohatá židovská komunita známa svojou obchodníckou činnosťou.

V súčasnosti na väčšine územia prevažuje funkcia bývania. V centrálnych polohách, najmä na námestiach, je koncentrovaná komerčná občianska vybavenosť (služby a obchod) a občianska vybavenosť nekomerčného charakteru (administratíva, školstvo a cirkevné budovy).

Atraktivita územia spočíva v sústreďení kultúrnych, architektonických a umelecko-historických hodnôt, nadštandardného bývania, obchodu a služieb. Uvedené funkcie sú tvorcami identity mesta a je nutné ich zachovať vo vyváženom pomere.

E. POŽIADAVKY NA PRIMERANÉ FUNKČNÉ VYUŽITIE ÚZEMIA, NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU HISTORICKÉHO PÔDORYSU A PARCELÁCIE, OBJEKTOVEJ SKLADBY, VÝŠKOVÉHO USPORIADANIA OBJEKTOV, PRVKOV INTERIÉRU, CHARAKTERISTICKÝCH POHĽADOV, SILUETY, PANORÁMY, ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZÍSK A ĎALŠÍCH KULTÚRNYCH A PRÍRODNÝCH HODNÔT

E.1. ZÁKLADNÉ POŽIADAVKY OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Územie vymedzené hranicou Pamiatkovej zóny Šahy je nositeľom spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, výtvarných a umelecko-remeselných hodnôt, pre ktoré je predmetom územnej pamiatkovej ochrany.

Základná ochrana pamiatkového fondu je definovaná v § 29 pamiatkového zákona ako súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.

Zásady ochrany pamiatkovej zóny podľa § 29 odseku 3 pamiatkového zákona majú obsahovať požiadavky na primerané funkčné využitie územia, na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie, materiálovej a objektovej skladby, výškového a priestorového usporiadania objektov, architektonického výrazu, prvkov uličného interiéru a uličného parteru, historickej zelene, charakteristických pohľadov, siluety a panorámy, archeologických nálezísk, prípadne ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt pamiatkového územia.

V záujme zachovania identity a autenticity historického prostredia mestskej pamiatkovej zóny Šahy je nevyhnutné tieto zásady rešpektovať a podľa nich usmerňovať akékoľvek stavebné aktivity v rámci chráneného územia. Súčasné požiadavky na výstavbu vo vzťahu k pamiatkovým hodnotám musia vo svojom zámere vychádzať z historických hodnôt a tradícií danej lokality a tieto hodnoty plne rešpektovať.

Pamiatková zóna Šahy má do vysokej miery zachovanú pôvodnú urbanistickú štruktúru z prelomu 19. a 20. storočia. Túto urbanistickú vývojovú etapu zároveň hodnotíme ako najvýznamnejšiu a najhodnotnejšiu etapu. Zástavba je zachovaná prevažne v podobe z prelomu 19. a 20. storočia.

Predmetom pamiatkovej ochrany je zachovaná urbanistická štruktúra (historický pôdorys, parcelácia), zachytená na katastrálnej mape z roku 1871, objektová skladba územia, vonkajší obraz (panoráma a silueta), vnútorný obraz územia, pôvodné funkčné využitie územia, pôvodné prvky uličného interiéru a exteriéru, ako aj archeologické náleziská a historická zeleň.

Základným princípom pamiatkovej ochrany je zachovanie a prezentácia pamiatkových hodnôt jednotlivých dochovaných štruktúr a regenerácia narušených, resp. zaniknutých prvkov. Cieľom je dosiahnutie primeranej prezentácie pamiatkového územia.

Predmetom ochrany a regenerácie je zachovanie a prinavrátenie pamiatkových hodnôt územia:

- primerané funkčné využitie územia,

- zachovanie, údržba a regenerácia historického pôdorysu a parcelácie,
- zachovanie materiállovej a objektovej skladby,
- zachovanie výškového a priestorového usporiadania objektov územia,
- zachovanie a rehabilitácia architektonického výrazu, prvkov uličného interiéru a uličného parteru,
- zachovanie charakteristických pohľadov, siluety a panorámy,
- zachovanie archeologických nálezísk,
- zachovanie a rehabilitácia historickej zelene a ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt pamiatkového územia.

Samostatným predmetom pamiatkovej ochrany sú národné kultúrne pamiatky zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu.

Ku každému objektu pamiatkového územia je potrebné pristupovať individuálne pre dosiahnutie kvalitnej prezentácie jeho pamiatkových hodnôt. V tejto súvislosti je potrebné brať do úvahy aj záujmy jednotlivých vlastníkov (investorov) a usmerňovať ich zámer tak, aby pamiatkové hodnoty nemuseli ustúpiť súčasným potrebám, ale aby sa potreby vlastníka adaptovali hodnotám objektu.

E.2 POŽIADAVKY NA PRIMERANÉ FUNKČNÉ VYUŽITIE PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Územie pamiatkovej zóny je v súčasnosti polyfunkčne využívané. Funkčné využitie nadobudnuté počas historického vývoja zostalo zachované, len sa prispôbilo súčasným potrebám obyvateľov. Funkcia bývania aj naďalej prevažuje, v centrálnych polohách ju dopĺňa komerčná občianska vybavenosť (obchod a služby) a občianska vybavenosť nekomerčného charakteru (administratíva, školstvo a cirkevné budovy). Všetky uvedené funkcie sú tvorcami identity mesta a je nutné ich zachovať vo vyváženom pomere. Hoci sa v minulosti sídlo formovalo na medzinárodnej obchodnej trase a táto trasa je využívaná dodnes, v centre mesta prevažuje skôr tradičný maloobchodný predaj.

Mnohé historické objekty (postavené pred r. 1945) si ponechali svoje pôvodné funkčné využitie, pričom požiadavkám prevádzky prispôbovali dispozíciu a úpravám sa nevyhli ani fasády.

Výberu vhodnej funkčnej náplne jednotlivých objektov musí predchádzať analýza pamiatkových hodnôt, dispozičného usporiadania, využiteľnosti a reprezentačnosti priestorov. Funkčné využitie objektov je potrebné usmerňovať tak, aby nedochádzalo k hmotovým, či architektonickým degradáciám objektov, ktoré by mali za následok nenávratnú stratu autenticity a ďalších pamiatkových hodnôt.

Súbor kultúrnych, architektonických a umelecko-historických hodnôt, nadštandardného bývania, obchodu a služieb prispieva k atraktivite územia. Vhodnou usmerňovanou stavebnou a hospodárskou činnosťou v budúcnosti má toto územie všetky predpoklady pre neustále zhodnocovanie.

V súčasnosti by sa mal regeneračný proces stavebných aktivít sústrediť najmä na regeneráciu uličného parteru, a to najmä v priestore Hlavného námestia a prilahlých ulíc, kde sú sústredené objekty využívané pre obchodné účely.

Podmienky pre zachovanie historického charakteru územia z hľadiska funkčného využitia:

1. Pôvodnú historickú funkčnú náplň objektov zachovať.
2. Žiaduce a prípustné funkcie: bývanie, prechodné ubytovanie (hotely a penzióny), reštaurácie, kaviarne, cukrárne, stravovacie zariadenia rýchleho občerstvenia, maloobchodný predaj v predajniach, administratíva, školy, galérie, múzeá, divadlo, kino, spoločenské a koncertné sály, knižnica, ekumenické centrum. Námestiu je vhodné prinavrátiť jeho trhový charakter

konaním trhov s príležitostným (jedno- príp. dvojdňovým) stánkovým predajom tradičných domácich výrobkov, počas konania sviatkov a iných výročných udalostí.

3. Pri využívaní objektov a plôch prihliadať na dané kapacitné a stavebno-technické možnosti.
4. Funkčná náplň nesmie svojim prevádzkovým a technickým riešením narúšať pamiatkové hodnoty objektu a okolitého prostredia.
5. Vylúčiť funkcie s potrebou vysokej frekventovanosti dopravy.
6. Vylúčiť hlučné a znečisťujúce funkcie (priemyselná a poľnohospodárska veľkovýroba, čerpace stanice, veľké dopravné areály, veľko-predajné priestory a sklady náročné na dopravné a manipulačné plochy).
7. V území neumiestňovať prevádzky s väčšími priestorovými nárokmi, rovnako s vysokými nárokmi na statickú dopravu. Tieto funkcie umiestňovať mimo pamiatkovej zóny.
8. Tranzitnú dopravu z priestoru námestia odkloniť mimo územia.
9. Do podkrovných priestorov povoľovať iba funkcie, ktoré nie sú náročné na svetlo-technické vlastnosti a nemenia charakter, typ a hmotu pôvodného historického zastrešenia.
10. Zmeniť súčasné situovanie verejných toaliet, novú polohu hľadať v okolitej zástavbe, ideálne v rámci objektu autobusovej stanice.

Trhy na Hlavnom námestí, 1904. zdroj: <http://www.archivportal.hu/>

E.3 POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU HISTORICKÉHO PÔDORYSU A PARCELÁCIE

Predmetom pamiatkovej ochrany je historický pôdorys, parcelácia, uličná sieť, námestie, línia uličnej a stavebnej čiary podľa stavu zachyteného na katastrálnej mape mesta Šahy z roku 1871.

Pôvodnú historickú parceláciu je nutné zachovať. Delenie alebo zlučovanie parciel je z hľadiska ochrany pamiatkových hodnôt územia nevhodným zásahom do ustálenej urbanistickej štruktúry.

Regenerácia historického pôdorysu je dlhodobý usmerňovaný proces, ktorý by mal byť založený na systematickom plánovaní. Nevhodná zástavba z 2. pol. 20. storočia nie je natoľko rozsiahla, aby výrazne menila historický pôdorys pamiatkového územia, avšak i v tomto prípade je nutné túto zástavbu riešiť z dlhodobého hľadiska ako nevyhovujúcu a na dožitie. Za predpokladu, že dôjde k úplnej asanácii nevhodných stavieb, bude nutné novú zástavbu riešiť koncepčne s dôrazom na prinávratenie hmotovo-priestorového riešenia a parcelácie pôvodnej historickej zástavby.

Podmienky pre zachovanie a rehabilitáciu historického pôdorysu, parcelácie a urbanistickej štruktúry, uličných priestorov a námestia:

1. Pôdorysnú schému so štvorcovým námestím, priľahlými, radiálne situovanými ulicami a jednotlivými stavebnými blokmi zachovať.
2. Zachovať štvorcové námestie ako hlavný komunikačný priestor so zachovaním pôvodnej historickej obchodnej trasy, avšak s elimináciou dynamickej (tranzitnej) a veľkoplošnej statickej dopravy.
3. Pri zastavovaní rezervných plôch vychádzať z historickej situácie zachytenej na katastrálnej mape z roku 1871 reambulovanej 1928 (radová zástavba, solitér).
4. Nová zástavba na rezervných plochách v narušených urbanistických priestoroch bude rešpektovať a zachovávať pamiatkové hodnoty okolitých nehnuteľností a priestorov.
5. Námestie nezastavovať novými hmotami.
6. Novostavby povoliť len v rozsahu rezervných plôch, v merítke urbanistickej štruktúry pamiatkovej zóny.
7. Požiadavky pre novostavby sú uvedené v časti E.5.4. Požiadavky pre obnovu historického prostredia na rezervných plochách a E.5.5. Všeobecné požiadavky pre novostavby.
8. Zachovať pôdorysnú schému zástavby (prevažujúce pôdorysy tvaru „L“, „C“, alebo „U“ po obvode parcely s ústredným dvorom, ukončeným hospodárskym krídlom).
9. Šírky a výšky dvorových krídiel budú menšie ako šírka a výška hlavného, uličného krídla.
10. Hlavný vstup do dvorov zachovať na pôvodnom mieste, rovnako zachovať prejazdy v uličných krídlach.
11. Zachovať existujúcu uličnú a stavebnú čiaru, s výnimkou pôvodných solitérov.
12. V prípade dožitia, alebo asanácie nehnuteľností nerešpektujúcich pamiatkové hodnoty, priestory rehabilitovať v zmysle Zásad ochrany PZ Šahy.

Požiadavky na zachovanie a ochranu tradičnej zástavby

Typickým skladobným prvkom tradičnej zástavby územia je jedno- až dvojpodlažný radový meštiansky dom, s jedným až dvoma dvorovými krídlami, s pôdorysným tvarom „L“, „U“, so sedlovou strechou, uličné krídlo s prejazdom prípadne s priechodom. Radovú zástavbu lokálne dopĺňajú solitéry.

Hmotovo-priestorová štruktúra zástavby, pomer zastavanosti parcely k voľným plochám a zachovanie tradičných dvorov sú identifikačnými prvkami pamiatkového územia. Pôdorysná schéma zástavby je daná a ustálená forma, ktorá je výsledkom historického urbanistického vývoja územia. Všetky tieto prvky je nutné zachovať a rešpektovať. Predmetom ochrany sú aj dvory, ktorých exteriérový charakter je nutné zachovať, pričom ich prestrešovanie a zastavovanie je nevhodné. Takéto zásahy do historickej substancie menia výraz tradičnej skladby zástavby a vyžadujú značné stavebné zásahy do hmoty stavieb.

Základné požiadavky:

1. Pri úpravách existujúceho stavebného fondu a pri novostavbách v rámci rezervných plôch rešpektovať tradičnú skladbu zástavby,
2. Zachovať pôdorysnú schému pôvodnej zástavby.
3. Zachovať princíp hlavného uličného krídla a dvorových krídiel s aditívnym radením hmôt do hĺbky parcely.
4. Dvory zachovať a nezastavovať, prístavby sú možné v pôdorysnom rozsahu dvorových krídel.
5. Dvory nezastrešovať.
6. Zachovať mieru zastavanosti parcely v pomere k voľným plochám (dvory a záhrady).

E.4 POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE OBJEKTOVEJ SKLADBY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Hlavné princípy ochrany, obnovy a údržby národných kultúrnych pamiatok a nehnuteľností v pamiatkovom území definuje zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov a vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 253/2010 zo 17. mája 2010 v znení neskorších predpisov, ktorou sa vykonáva zákon o ochrane pamiatkového fondu.

Základnou zásadou pamiatkovej ochrany je uprednostnenie pravidelnej údržby objektov pred komplexnou obnovou, ktorá neraz zahŕňa také práce, ktorých dôsledkom je strata autenticity objektu alebo jeho častí.

Keďže národné kultúrne pamiatky obsahujú najvyššiu koncentráciu pamiatkových hodnôt, posudzujú sa individuálne a platí pre ne najvyšší stupeň pamiatkovej ochrany. Zámer úpravy ostatných nehnuteľností v pamiatkovom území sa posudzuje vo vzťahu k ich pamiatkovým hodnotám. Rovnako sa uplatňuje princíp individuálneho prístupu.

Poznatky o kultúrnych pamiatkach, pamiatkových územiach a ich pamiatkových hodnotách je možné získať pomocou pamiatkových výskumov. O nevyhnutnosti vykonania pamiatkového výskumu rozhoduje krajský pamiatkový úrad podľa § 35 odseku 7 pamiatkového zákona.

Objektová skladba pamiatkového územia je do veľkej miery zachovaná v podobe z 19. a začiatku 20. storočia a tvorí kompaktný urbanistický celok. Novostavby v pamiatkovej zóne sú prípustné v urbanisticky narušených priestoroch (t. j. rezervné plochy), avšak je nevyhnutné zachovať pôvodnú historickú podlažnosť v celom území.

Táto kapitola je doplnená formou evidenčných listov, ktoré sú súčasťou prílohy.

Uplatnenie diferencovaného prístupu pri ochrane, údržbe a obnove nehnuteľností podľa ich zatriedenia v pamiatkovom území (kategorizácia nehnuteľností):

E.4.1. Národné kultúrne pamiatky

Národnou kultúrnou pamiatkou je podľa § 2 odseku 3 pamiatkového zákona hnutelná vec alebo nehnuteľná vec pamiatkovej hodnoty, ktorá je z dôvodu ochrany vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku. Národné kultúrne pamiatky disponujú vysokou koncentráciou pamiatkových hodnôt, a sú preto pod najvyšším stupňom ochrany, ktorej cieľom je zabrániť strate hodnôt. Podliehajú individuálnej pamiatkovej ochrane v zmysle platnej legislatívy. Pamiatkový zákon stanovuje základnú ochranu kultúrnej pamiatky, ktorú je povinný vykonávať každý vlastník pamiatky.

Ochrana kultúrnych pamiatok je definovaná v § 27 pamiatkového zákona (základná ochrana kultúrnej pamiatky), § 28 pamiatkového zákona (práva a povinnosti vlastníka), § 30 pamiatkového zákona (všeobecné podmienky pri ochrane pamiatkového fondu), § 32 pamiatkového zákona (obnova kultúrnej pamiatky), § 33 pamiatkového zákona (reštaurovanie kultúrnej pamiatky).

Nadstavovanie, znižovanie a zmena historického objemového členenia týchto objektov je z hľadiska ochrany pamiatkových hodnôt neprípustné. Stavebný vývoj objektov sa pokladá za ukončený a ustálený, výnimkou je odstraňovanie nevhodných stavebných zásahov z predošlého obdobia (2. pol. 20. stor.) za účelom prinávratenia narušených pamiatkových hodnôt.

Zateplovanie fasád je neprípustné, keďže pridanie zateplenia mení proporcie, hĺbku osadenia výplní otvorov, prekryva alebo deformuje prípadnú výtvarnú výzdobu, a tým nepriaznivo mení celkový architektonický výraz fasády.

Predmetom pamiatkovej ochrany je:

- hmotno-priestorové riešenie,
- pôdorys a dispozičné riešenie všetkých podlaží,
- architektonické a konštrukčné riešenie,
- výtvarné a umelecko-remeselné prvky a detaily,
- tektonika, pôvodné materiálové a farebné riešenie,
- pôvodné riešenie interiéru,
- pôvodné funkčné riešenie.

Všetky podmienky platia ako pre exteriér, tak aj pre interiér.

Základné požiadavky:

1. Zabezpečiť základnú ochranu kultúrnej pamiatky v zmysle platnej legislatívy.
2. Pri stanovovaní spôsobu obnovy uplatňovať princíp individuálneho prístupu.
3. Predchádzať ohrozeniu, poškodeniu, zničeniu alebo odcudzeniu kultúrnej pamiatky.
4. Zabezpečovať ich pravidelnú údržbu vrátane prostredia kultúrnej pamiatky.
5. Spôsob využívania a prezentácie musí zodpovedať pamiatkovej hodnote a technickému stavu kultúrnej pamiatky.
6. Obnovou sa pomocou špecializovaných umelecko-remeselných a iných odborných činností vykonáva údržba, konzervovanie, oprava, adaptácia alebo rekonštrukcia kultúrnej pamiatky alebo jej časti s cieľom zachovať jej pamiatkové hodnoty.
7. Pri obnove používať tradičné materiály a technológie z obdobia vzniku pamiatky a z obdobia jej významných vývojových etáp.
8. Súčasťou obnovy je zvolenie vhodnej metódy prezentácie pamiatkových hodnôt.
9. Pred začatím obnovy je vlastník povinný krajskému pamiatkovému úradu predložiť žiadosť o vydanie rozhodnutia o zámere obnovy, ku ktorej vlastník priloží zámer obnovy, ktorý obsahuje identifikačné a majetkové údaje o kultúrnej pamiatke, jej plánované budúce využitie a špecifikáciu predpokladaných zmien.
10. V rozhodnutí o zámere obnovy krajský pamiatkový úrad uvedie či navrhovaný zámer je prípustný a určí podmienky prípravy a vykonania zámeru a či tento zámer možno pripravovať iba na základe výskumov a inej prípravnej a projektovej dokumentácie.
11. Originál a autenticitu kultúrnej pamiatky v maximálnej možnej miere zachovať.
12. Prestavby sú možné len za predpokladu, že sú nástrojom prinávratenia narušených alebo zaniknutých pamiatkových hodnôt (napr. odstránenie nevhodných sekundárnych zásahov).
13. Akékoľvek stavebné zásahy sú prípustné za podmienky, že nedôjde k ohrozeniu, poškodeniu alebo zničeniu pamiatkových hodnôt.
14. Zmena historického hmotového objemu nadstavbou, znížením a zmenou tvaru strechy je neprípustná. Víkierie sú nežiaducim spôsobom presvetlenia podkrovia a teda sú neprípustné. Prístavby sú možné len v ojedinelých a špecifických prípadoch a sú predmetom individuálneho posúdenia navrhovaného riešenia.
15. Zateplňovanie fasád je neprípustné.
16. Obnovu vykonávať v zmysle medzinárodných dohovorov.

Vyznačené v grafickej prílohe na výkrese č. 06 „Zásady ochrany pamiatkovej zóny“ červenou farbou.

E.4.2. Nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za národné kultúrne pamiatky

Vytypované objekty disponujú jedinečnými pamiatkovými hodnotami v rámci pamiatkového územia. Pamiatkové hodnoty je potrebné preveriť pomocou pamiatkových výskumov. Všetky pamiatkové hodnoty objektov je nutné zachovať ako pri úprave, tak aj pri pravidelnej údržbe. Pokiaľ nedôjde k nevhodným stavebným zásahom, ich pamiatková hodnota sa postupom času zvyšuje. Tieto objekty je žiaduce vyhlásiť za národné kultúrne pamiatky v dohľadnom čase.

V prípade začatia konania o vyhlásení týchto objektov za národné kultúrne pamiatky podliehajú rovnakej legislatívnej ochrane ako národné kultúrne pamiatky. Vlastník veci, ktorá je predmetom konania o vyhlásení veci za kultúrnu pamiatku, je povinný od doručenia oznámenia o začatí konania o vyhlásení veci za kultúrnu pamiatku postupovať v zmysle § 15 odseku 4 pamiatkového zákona.

Podmienky pre ochranu a úpravu stanovuje pamiatkový zákon v § 29 (základná ochrana pamiatkového územia), § 30 (všeobecné podmienky pri ochrane pamiatkového fondu), § 32 (úprava nehnuteľnosti v pamiatkovej zóne).

Nadstavovanie, znižovanie a zmena historického objemového členenia týchto objektov je z hľadiska ochrany pamiatkových hodnôt neprípustné. Stavebný vývoj objektov sa pokladá za ukončený a ustálený, výnimkou je odstraňovanie nevhodných stavebných zásahov z predošlého obdobia (2. pol. 20. stor.) za účelom prinavrátenia narušených pamiatkových hodnôt.

Prístavby k týmto objektom sú možné len v ojedinelých, špecifických a odôvodnených prípadoch a sú predmetom individuálneho posúdenia navrhovaného riešenia krajským pamiatkovým úradom. Hmota a architektonický výraz prístavby však nesmie konkurovať pôvodnej hmote historického objektu.

Súčasťou pamiatkových hodnôt je pôvodná hmota, a teda aj pôvodné riešenie strechy. Pôvodný tvar strechy je pre pamiatkové územie určujúcim prvkom a vytvára strešnú krajinu. Strešná krajina je spolutorcom obrazu územia v krajine. Z tohto dôvodu je nutné zachovávať pôvodné strechy a nedeformovať ich tvar vkladáním nových hmotových prvkov ako sú vikiere. Vikiere sú nežiaducim spôsobom presvetlenia podkrovia (výnimka je prípustná len v špecifických prípadoch, a to s orientáciou do dvora, na základe individuálneho posúdenia krajským pamiatkovým úradom). V prípade zámeru zobytnenia podkrovia je prípustné jeho presvetlenie strešnými oknami, ktoré sú plošným prvkom a nenarúšajú natoľko pôvodné strešné roviny. Avšak množstvo strešných okien je nutné minimalizovať (v počte aj v rozmeroch) a orientovať do pohľadovo menej exponovaných častí strechy (do dvora). Perforácia pôvodnej strechy musí byť minimálna.

Zateplovanie fasád nehnuteľností vytypovaných na vyhlásenie za NKP je neprípustné, keďže pridanie zateplenia mení proporcie, hĺbku osadenia výplní otvorov, prekrýva alebo deformuje prípadnú výtvarnú výzdobu, a tým nepriaznivo mení celkový architektonický výraz fasády.

Predmetom pamiatkovej ochrany je:

- hmoto-priestorové riešenie,
- pôdorys a dispozičné riešenie všetkých podlaží,
- architektonické a konštrukčné riešenie,
- výtvarné a umelecko-remeselné prvky a detaily,
- tektonika, pôvodné materiálové a farebné riešenie,
- pôvodné riešenie interiéru,
- pôvodné funkčné riešenie.

Základné požiadavky:

1. Zachovať všetky pamiatkové hodnoty objektov.

2. Objekty udržiavať a využívať spôsobom, ktorý zodpovedá ich pamiatkovej hodnote.
3. Pred začatím úpravy nehnuteľnosti je vlastníak povinný krajskému pamiatkovému úradu predložiť žiadosť o vydanie rozhodnutia o zámere úpravy, kde priloží zámer úpravy nehnuteľnosti, údaje o nehnuteľnosti, základné majetkové údaje, plánované využitie a špecifikáciu predpokladaných plošných a priestorových zmien,
4. Krajský pamiatkový úrad v rozhodnutí o zámere úpravy určí nutnosť vykonania pamiatkového výskumu, inej prípravnej dokumentácie a projektovej dokumentácie.
5. Pri úprave používať tradičné materiály a technológie.
6. Pri úprave sú prípustné také stavebné zásahy, ktoré nezapríčinia poškodenie, zničenie alebo zánik pamiatkových hodnôt objektu.
7. Odstránenie nevhodných stavebných zásahov ako aj prinavrátanie narušených pamiatkových hodnôt je žiaduce.
8. Zmena historického hmotového objemu nadstavbou, znížením a zmenou tvaru strechy je neprípustná.
9. Zobytnenie podkrovia je možné v opodstatnených prípadoch a je predmetom individuálneho posúdenia navrhovaného riešenia krajským pamiatkovým úradom. Vikiere sú nežiaducim spôsobom presvetlenia podkrovia. Presvetlenie strešnými oknami je prípustné, avšak počet a rozmery presvetľovacích prvkov je nutné minimalizovať a orientovať do pohľadovo menej exponovaných častí strechy (do dvora).
10. Prístavby sú možné len v ojedinelých a špecifických prípadoch a sú predmetom individuálneho posúdenia navrhovaného riešenia.
11. Zatepl'ovanie fasád je neprípustné.
12. Sochy obnovovať umelecko-remeselne alebo reštaurovaním.
13. Platí princíp individuálneho prístupu.
14. Z pamiatkového hľadiska nevhodné materiály je žiaduce nahrádzať tradičnými a charakteristickými pre pamiatkové územie.

Vyznačené v grafickej prílohe na výkrese č. 06 „Zásady ochrany pamiatkovej“ oranžovou farbou.

E.4.3.Nehnutel'nosti s pamiatkovou hodnotou

Tieto nehnuteľnosti disponujú určitými pamiatkovými hodnotami, avšak v celkovom zhodnotení nie sú ich kvalita, stav či koncentrácia natoľko významné, aby boli dôvodom na vyhlásenie za národné kultúrne pamiatky. Ich pamiatkové hodnoty sú zachované prevažne lokálne a v menšej koncentrácii. Napriek tomu je nevyhnutné tieto nehnuteľnosti pamiatkovo chrániť, keďže sú významnou súčasťou pamiatkového územia ako objekty dotvárajúce historické prostredie pamiatkovej zóny.

Podmienky pre ochranu a úpravu stanovuje pamiatkový zákon v § 29 (základná ochrana pamiatkového územia), § 30 (všeobecné podmienky pri ochrane pamiatkového fondu), § 32 (úprava nehnuteľnosti v pamiatkovej zóne).

Nadstavovanie, znižovanie a zmena historického objemového členenia týchto objektov je z hľadiska ochrany pamiatkových hodnôt nežiaduce. Výnimky sú možné na základe individuálneho posúdenia konkrétneho návrhu krajským pamiatkovým úradom (napr. pri objektoch len s urbanistickou pam. hodnotou).

Prístavby k týmto objektom sú prípustné do hĺbky parciel, a to v podobe historicky uplatňovaných dvorových krídiel, pričom výška a šírka prístavby (dvorového krídla) nepresiahne výšku a šírku uličného krídla. Táto úprava je prípustná na základe požiadavky rehabilitácie historického pôdorysu zástavby, resp. v odôvodnených prípadoch môže byť doplnením historického pôdorysu podľa princípu tvorby historického pôdorysu územia (doplnenie nových dvorových krídiel).

Súčasťou pamiatkových hodnôt je pôvodná hmota, a teda aj pôvodné riešenie strechy. Pôvodný tvar strechy je pre pamiatkové územie určujúcim prvkom a vytvára strešnú krajinu. Strešná krajina je spolutvorcom obrazu územia v krajine. Z tohto dôvodu je nutné zachovávať pôvodné strechy a nedeformovať ich tvar vkladáním nových hmotových prvkov ako sú vikiere. Vikiere sú nežiaducim spôsobom presvetlenia podkrovia (výnimka je prípustná len v špecifických prípadoch, a to s orientáciou do dvora, na základe individuálneho posúdenia krajským pamiatkovým úradom). V prípade zámeru zobytnenia podkrovia je prípustné jeho presvetlenie strešnými oknami, ktoré sú plošným prvkom a nenarúšajú natoľko pôvodné strešné roviny. Avšak množstvo strešných okien je každopádne potrebné minimalizovať a orientovať do pohľadovo menej exponovaných častí strechy (do dvora). Perforácia pôvodnej strechy musí byť minimálna.

Rovnako je nežiaduce zateplovanie uličných fasád nehnuteľností s pamiatkovou hodnotou, keďže pridanie zateplenia mení proporcie, hĺbku osadenia výplní otvorov, prekrýva alebo deformuje prípadnú výtvarnú výzdobu, a tým nepriaznivo mení celkový architektonický výraz fasády.

Predmetom pamiatkovej ochrany je:

- historická parcelácia – situovanie nehnuteľnosti v rámci pamiatkového územia,
- objemové členenie,
- výškové usporiadanie,
- architektonické riešenie exteriéru,
- výtvarné a umelecko-remeselné prvky a detaily,
- pôvodné farebné a materiálové riešenie,
- kontext s historickým prostredím.

Základné požiadavky:

1. Zachovať všetky pamiatkové hodnoty objektov.
2. Nehnuteľnosti udržiavať v dobrom technickom stave a ich pravidelnú údržbu vykonávať tradičnými materiálmi, postupmi a technológiami, za účelom zachovania ich slohotvorných prvkov, resp. obnovy zaniknutých, či narušených prvkov a za účelom odstraňovania nevhodných úprav objektov
3. Nehnuteľnosti využívať a prezentovať spôsobom, ktorý zodpovedá ich pamiatkovej hodnote.
4. Platí princíp individuálneho prístupu v závislosti od zachovania pamiatkových hodnôt a kvality novších stavebných úprav, na základe dôkladného poznania prostredia, súčasného stavu a špecifikácie pamiatkových hodnôt nehnuteľnosti.
5. Pred začatím úpravy nehnuteľnosti je vlastník povinný krajskému pamiatkovému úradu predložiť žiadosť o vydanie rozhodnutia o zámere úpravy, kde priloží zámer úpravy nehnuteľnosti, údaje o nehnuteľnosti, základné majetkové údaje, plánované využitie a špecifikáciu predpokladaných plošných a priestorových zmien.
6. Krajský pamiatkový úrad v rozhodnutí o zámere úpravy určí nutnosť vykonania pamiatkového výskumu, inej prípravnej dokumentácie a projektovej dokumentácie.
7. Pri úprave preferovať tradičné materiály a technológie.
Pri úprave sú prípustné také stavebné zásahy, ktoré nezapríčinia poškodenie, zničenie alebo zánik pamiatkových hodnôt objektu.
8. Odstránenie nevhodných stavebných zásahov ako aj prinavrátanie narušených pamiatkových hodnôt je žiadúce.
9. Pri úprave architektonického výrazu objektu vychádzať z dostupnej historickej fotodokumentácie.

10. Objekty nenadstavovať, neznižovať a nemeniť ich historické objemové členenie. Výnimky sú možné na základe individuálneho posúdenia konkrétneho návrhu krajským pamiatkovým úradom (napr. pri objektoch len s urbanistickou pam. hodnotou).
11. Zatepl'ovanie uličných fasád je neprípustné.
12. Zachovať pôvodný tvar strechy. Vikiere sú nežiaducim spôsobom presvetlenia podkrovia (výnimka je prípustná v špecifických prípadoch, a to s orientáciou do dvora, na základe individuálneho posúdenia). Možné je presvetlenie strešnými oknami, avšak množstvo presvetľovacích prvkov minimalizovať a orientovať do pohľadovo menej exponovaných častí strechy (do dvora).
13. Pristavovať je možné do hĺbky parciel v podobe dvorových krídiel (nižších a užších ako uličné krídlo), v rámci rehabilitácie historického pôdorysu zástavby.
14. Pri úprave využívať metódu náznakovkej rekonštrukcie narušených častí objektov.
15. Sochy obnovovať umelecko-remeselne alebo reštaurovaním.
16. Z pamiatkového hľadiska nevhodné materiály nahrádzať tradičnými a charakteristickými pre pamiatkové územie.

Vyznačené v grafickej prílohe na výkrese č. 06 „Zásady ochrany pamiatkovej“ hnedou farbou.

E.4.4. Nehnutel'nosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Podmienky pre ochranu a úpravu stanovuje pamiatkový zákon v § 29 (základná ochrana pamiatkového územia), § 30 (všeobecné podmienky pri ochrane pamiatkového fondu), § 32 (úprava nehnuteľnosti v pamiatkovej zóne).

Nehnutel'nosti, ktoré rešpektujú pamiatkové hodnoty a vychádzajú z urbanistických a priestorových daností územia, sú charakteristické zachovanou historickou parceláciou, tradičnou pôdorysnou schémou, zachovaným výškovým usporiadaním a hmotovo-priestorovými parametrami tvoriacimi charakteristickú zástavbu jednotlivých ulíc pamiatkovej zóny. Patria sem tiež novostavby, ktoré vychádzajú z pôdorysu asanovaných starších stavieb a rešpektujú výškové usporiadanie okolitej historickej zástavby.

Základné požiadavky:

1. Nehnutel'nosti udržiavať v dobrom technickom stave a ich pravidelnú údržbu vykonávať tradičnými materiálmi, postupmi a technológiami, za účelom zachovania ich slohotvorných prvkov, resp. obnovy zaniknutých, či narušených prvkov a za účelom odstraňovania nevhodných úprav objektov,
2. Ak sú nositeľmi pamiatkových hodnôt, nehnuteľnosti využívať a prezentovať spôsobom, ktorý zodpovedá ich pamiatkovej hodnote,
3. Pred začatím úpravy nehnuteľnosti je vlastník povinný krajskému pamiatkovému úradu predložiť žiadosť o vydanie rozhodnutia o zámere úpravy, kde priloží zámer úpravy nehnuteľnosti, údaje o nehnuteľnosti, základné majetkové údaje, plánované využitie a špecifikáciu predpokladaných plošných a priestorových zmien,
4. Prístavby, dostavby prípadne nadstavby a iné stavebné úpravy sú prípustné za individuálneho posúdenia, pričom je potrebné brať do úvahy nielen regionálne znaky lokality, ale aj samotný architektonický sloh, štýl objektu (preberanie znakov z iných kultúrnych kontextov je nevhodným princípom architektonickej tvorby).
5. V prípade presvetlenia podkrovia preferovať strešné okná, vikiere sú prípustné vo výnimočných prípadoch a je potrebné ich orientovať do pohľadovo neexponovaných častí striech – do dvora. Presvetľovacie prvky podkrovia sú predmetom individuálneho posúdenia.

6. Úpravy riešiť za účelom odstraňovania nevhodných stavebných zásahov.
7. Z pamiatkového hľadiska nevhodné materiály nahrádzať tradičnými a charakteristickými pre pamiatkové územie.

Vyznačené v grafickej prílohe na výkrese č. 06 „Zásady ochrany pamiatkovej zóny“ ružovou farbou.

E.4.5. Nehnutel'nosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Podmienky pre ochranu a úpravu stanovuje pamiatkový zákon v § 29 (základná ochrana pamiatkového územia), § 30 (všeobecné podmienky pri ochrane pamiatkového fondu), § 32 (úprava nehnuteľnosti v pamiatkovej zóne).

Návrh a realizácia týchto objektov nie je v kontexte s historickým prostredím pamiatkového územia a v tomto zmysle sú považované za rušivé. Zväčša sú výsledkom nevhodných sekundárnych stavebných a architektonických úprav.

Základné požiadavky:

1. Akceptovať a ponechať na dožitie.
2. V prípade ich asanácie nahradiť novostavbami pri dodržaní podmienok pre novostavby v pamiatkovom území,
3. Upravovať v kontexte s historickým prostredím pamiatkového územia s použitím nekонтрастных materiálov a farebností pre potlačenie ich nepriaznivého výrazu.

Vyznačené v grafickej prílohe na výkrese č. 06 „Zásady ochrany pamiatkovej zóny“ žltou farbou.

E.4.6. Pamätihodnosti mesta

Krajský pamiatkový úrad v zmysle § 11 odsek 2 písmeno g) pamiatkového zákona poskytne obci metodickú a odbornú pomoc pri evidovaní miestnych pamätihodností.

Mesto Šahy má utvorenú evidenciu pamätihodností mesta v zmysle ustanovenia § 14 odseku 4 pamiatkového zákona. Evidencia pamätihodností mesta Šahy je vytvorená Všeobecným záväzným nariadením mesta Šahy č. 2/2007 o pamätihodnostiach zo dňa 31. 01. 2007 s účinnosťou dňom 15. 02. 2007, v ktorom stanovuje spôsob ochrany a využívania pamätihodností. Do tejto evidencie sú zaradené aj nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za národné kultúrne pamiatky. Predmetom evidencie nie sú hnutel'né a nehnuteľné pamiatky zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu.

Všeobecné podmienky ochrany pamätihodností sú uvedené v čl. 9 Všeobecného záväzného nariadenia mesta Šahy č. 2/2007 o pamätihodnostiach.

Zoznam evidovaných pamätihodností:

Na území pamiatkovej zóny: Evanjelický kostol, parc. č. 1732 – vytypovaná
Mestský park, parc. č. 1795/1
Sv. Ján Nepomucký, Hontianska cesta

Mimo územia pamiatkovej zóny: Kalvária, parc. č. 2230 – vytypovaná
Sv. Florián, Ul. Janka Kráľa – vytypovaná
Sv. Urban, Tešmacká cesta

Sv. Vendelín, Pivničná ul.
Mariánska kaplnka, Tešmacká cesta
Neznámy svätý, mestská časť Preseľany, cintorín
Sv. Ján Nepomucký, mestská časť Preseľany
Sv. Trojica, mestská časť Preseľany

E.5 POŽIADAVKY NA VÝŠKOVÉ USPORIADANIE OBJEKTOVEJ SKLADBY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

E.5.1. Požiadavky z hľadiska zachovania hmotovej skladby zástavby územia

Urbanistický a stavebný vývoj pamiatkového územia sa relatívne ustálil koncom 19. a na začiatku 20. storočia, kedy sídlo zaznamenalo mimoriadny hospodársky, politický, a s tým spojený stavebný rozvoj. Hmoto-priestorová skladba zástavby sa dochovala takmer v autentickej podobe z tohto obdobia. Z toho vyplýva, že súčasná podlažnosť je ustálená a je potrebné ju zachovať v jej autentickej podobe pre zachovanie identity historického prostredia.

Základné požiadavky:

1. Zachovať výškové a hmotovo-priestorové usporiadanie objektov.
2. Pri narušenej urbanistickej štruktúre (rezervné plochy, objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia) regenerovať územie pamiatkovej zóny podľa výškovej hladiny a hmotovo-priestorovej skladby okolitej historickej zástavby.
3. Výška zástavby v pamiatkovom území bude maximálne dve nadzemné podlažia.
4. Nadstavby sú vo všeobecnosti neprípustné pri národných kultúrnych pamiatkach, nehnuteľnostiach vytypovaných na vyhlásenie za národné kultúrne pamiatky a nehnuteľnostiach s pamiatkovou hodnotou.
5. Zvyšovanie existujúceho objektu na dve nadzemné podlažia je možné len v ojedinelých a špecifických prípadoch a za individuálneho posúdenia navrhovaného riešenia krajským pamiatkovým úradom.
6. Stavebné úpravy nehnuteľností rešpektujúcich a nerešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia musia byť riešené v kontexte s historickým prostredím a v prípade úprav nehnuteľností nerešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia musia tieto úpravy zmiernovať nepriaznivé rušivé pôsobenie objektu na pamiatkové prostredie (napr. zníženie objektu, zmena hmotovo-priestorového riešenia, prefasádovanie a pod.).
7. Zachovať historickú úroveň hrebeňov a korunných ríms striech.
8. V zástavbe zachovať typ jednopodlažného a dvojpodlažného meštianskeho domu so šikmou strechou, s prejazdom a vnútorným dvorom.
9. Odstraňovanie objektov na území pamiatkovej zóny, ktoré sú predmetom pamiatkovej ochrany (národné kultúrne pamiatky, nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za národné kultúrne pamiatky a nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou) je neprípustné.
10. Novostavby sa povoľujú na rezervných plochách a na plochách vzniknutých asanáciou dožitých a asanovaných nehnuteľností nerešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia.
11. Plochy vzniknuté asanáciou rehabilitovať s rešpektovaním pamiatkových hodnôt územia, s možným použitím metódy náznakovej rekonštrukcie v kombinácii s kontextuálnym novotvarom.
12. Dvorové krídla nesmú prevýšiť korunnú rímsu a výšku hrebeňa uličného krídla.
13. Žiaduca je zmena objemu zmenšením a znížením pri objektoch nerešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia, najmä na parc. č. 1572 a parc. č. 46/1.

E.5.2. Požiadavky na zachovanie strešnej krajiny

Historická podoba strešnej krajiny sa zachovala na väčšine pamiatkového územia. Ponechala si svoju tvarovú a typovú podobu z 19. a začiatku 20. storočia. Súvislá plocha tradičných šikmých striech je lokálne narušená plochými strechami z druhej polovice 20. storočia. V 19. storočí bol vo veľkej miere používaný najmä drevený šindel. Žiadna šindľová strecha sa na území pamiatkovej zóny nezachovala. Táto pôvodná ľahká strešná krytina sa v 20. storočí módne nahrádzala azbestocementovou šablónovou krytinou, ktorá je v súčasnosti nevyhovujúca a zo zdravotného hľadiska nebezpečná. Rovnako bola na území uplatňovaná trvácnejšia a kvalitnejšia krytina – pálená škridla drobnej štruktúry prírodnej tehlovočervenej farebnosti.

Typy a sklony striech, orientáciu strešných hrebeňov a charakteristickú historickú krytinu je nutné zachovať v autentickej podobe. Je nutné rešpektovať a zachovať všetky hodnotné pôvodné detaily riešenia striech, súčasťou ktorých sú ozdobné prvky (napr. ozdobné atiky s plastickou výzdobou, atikové nadstavce, a pod.) klampiarske prvky a detaily (nástrešníky, háky, a pod.), tradičné vetracie a presvetľovacie prvky (vetracie vikiere) a v neposlednom rade komínové telesá aj s hlavicami. Zásahy do tradičného typu striech by narušili celistvosť historickej podoby strešnej krajiny. Charakteristickou strešnou krytinou na území je pálená škridla, drobnej štruktúry tehlovočervenej farebnosti. Lokálne sa vyskytuje azbestocementová šablónová krytina, ktorá indikuje pôvodnú šindľovú krytinu. Ojedinele sa vyskytuje aj plechová rovná pásová krytina s falcovaním, najmä na hospodárskych stavbách.

Negatívny dopad na podobu strešnej krajiny má súčasná požiadavka na zobytnovanie podkroví. Vytváraním vikierov rôznych tvarov a veľkostí sa deformujú štrešné roviny, a teda aj celá historická strešná krajina. Z tohto dôvodu je presvetľovanie podkroví vikiermi nežiaduce a uprednostňuje sa presvetľovanie strešnými oknami. Aj tu je však nutné dbať na minimalizovanie ich počtu a ich orientovanie do vizuálne menej exponovaných polôh striech (do dvorov).

Princíp tradičného zastrešenia je narušený novostavbami z druhej polovice 20. storočia. (parc. č. 46/1, 97/1, 1568, 1572, 1631, 1630, 1742/2).

Základné požiadavky:

1. Zachovať tvar a typ šikmej strechy, výšku a orientáciu hrebeňa, výšku korunnej rímsy, sklony strešných rovín, pôvodný spôsob presvetlenia a odvetrania podstrešných priestorov bez uplatnenia nových vikierov, ktoré negatívne ovplyvňujú pôvodný strešný reliéf pamiatkovej zóny.
2. Zachovať tradičný typ šikmej strechy – sedlová prípadne valbová, hrebeň uličného krídla rovnobežne s uličnou čiarou, dvorové krídla s pultovými, príp. sedlovými strechami, orientované kolmo na uličné krídlo.
3. Zachovať všetky pôvodné komínové telesá ako aj ich povrchové materiálové úpravy (omietané hladkou omietkou, prípadne neomietané tehlové) a spôsob ich ukončenia (ozdobné hlavice). Nepoužívané komíny je možné zaslepiť. Poškodené časti doplniť alebo nanovo vymurovať v rovnakom materiáli.
4. Zachovať detaily ukončení striech a štítových stien (tehlové ústupkové), ozdobné prvky (atikové nadstavce, atiky a pod.).
5. Zachovať pôvodné klampiarske prvky a detaily a ich materiálové prevedenie.
6. Zachovať charakteristickú strešnú krytinu – pálená škridla drobnej štruktúry typ bobrovka alebo maloformátová drážková s dvojitou drážkou, ktorá sa zhoduje s tradičným regionálnym typom škridiel. Farebnosť pálenej krytiny bude prírodná tehlovočervená podľa pôvodnej historickej. V špecifických prípadoch je možné uplatniť šablónovú krytinu (vláknocementovú, prípadne plechovú) v prípade výmeny azbestocementovej šablóny, ktorá sa v minulosti používala ako náhrada za drevený šindel. Plechová rovná pásová krytina

s falcovaním môže byť uplatnená vo výnimočných prípadoch, najmä na hospodárskych stavbách, resp. dvorových krídlach.

7. Zobytnenie podkrovia a spôsob jeho presvetlenia sa povoľuje za individuálneho posúdenia predloženého riešenia,
8. V prípade využitia podkrovia je nutné minimalizovať zásahy do strešnej krajiny, je nutné voliť riešenia, ktoré nenarúšajú pohľady z verejného priestranstva - presvetľovacie prvky orientovať do dvora.
9. Podkrovie presvetľovať strešnými oknami. Vikiere sú nežiaduce, keďže narúšajú hmotu a tvar historickej strešnej krajiny,
10. Strešné okná musia rešpektovať existujúce historické vetracie vikiere a iné hodnotné ozdobné a klapiarske prvky striech. Počet a rozmery strešných okien minimalizovať a orientovať do dvora.
11. Strešné konštrukcie novostavieb v pamiatkovom území riešiť v kontexte tradičného stavebného a architektonického riešenia pamiatkového územia a regiónu.
12. Umiestňovanie nových komínových telies a technických zariadení, ktorých poloha a tvar naruší pôvodný charakter strešnej krajiny, je neprípustné.
13. Zmena tvaru strechy, nadstavby podlaží alebo striech sú neprípustné na historických objektoch – národné kultúrne pamiatky, nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za NKP, nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou.

E.5.3. Požiadavky na zachovanie dominánt a výškové zónovanie

Výšková gradácia zástavby pamiatkového územia je výsledkom hierarchickej diferenciacie obyvateľstva, ktorá bola jedným z determinantov pri utváraní historického sídla.

Výškové zónovanie je čitateľné vo výškovej gradácii do dvojpodlažnej zástavby v historickom jadre na námestí a na významných a reprezentatívnych mestských objektoch. Ostatné objekty sú jednopodlažné a líšia sa zväčša architektonickým riešením a mierou výtvarnej výzdoby fasád.

Okrem ochrany historickej parcelácie je nutné chrániť doposiaľ zachovanú historickú podlažnosť zástavby, ktorú je nutné považovať za ustálenú a nemennú. Narušením výškového usporiadania zástavby by došlo k potlačeniu, prípadne zániku dominánt a k zmene vonkajšieho i vnútorného obrazu územia.

Z uvedených dôvodov je potrebné:

1. Nevytvárať nové hmotové, urbanistické, výškové ani architektonické dominanty, akceptovať hierarchickú historickú štruktúru ako ustálenú a určujúcu.
2. Všetky chránené pohľady na hlavnú dominantu r. k. kostola s dvojvežím zachovať.
3. Presne stanoviť spôsob zástavby a výškové zónovanie zástavby na rezervných plochách (viď. E.5.4. Požiadavky pre obnovu historického prostredia na rezervných plochách).
4. Úpravy existujúcich objektov riešiť v zmysle požiadaviek na primerané funkčné využitie územia, na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie, objektovej skladby, výškového usporiadania objektov, prvkov interiéru, charakteristických pohľadov, siluety, panorámy, archeologických nálezísk a ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt.

E.5.4. Požiadavky pre obnovu historického prostredia na rezervných plochách

Rezervné plochy v pamiatkovom území vznikli v dôsledku plošnej asanácie historických objektov (postavené pred r. 1945). Takéto asanácie prebiehali v druhej polovici 20. storočia najmä v dôsledku zmeny ideológie a sú razantným a necitlivým zásahom do historickej štruktúry mesta. Rezervné plochy predstavujú narušený urbanistický priestor, v ktorom zástavba zanikla a jej

absencia je v historickom prostredí rušivá. Územie v týchto častiach pôsobí disharmonicky a nekompaktne.

Rezervné plochy ponúkajú možnosť prinávratenia hodnôt historickému urbanizmu, parcelácii a zástavby. Na to, aby bola vhodne doplnená chýbajúca historická štruktúra je nutné dodržať podmienky pre zástavbu rezervných plôch. Novú zástavbu je nutné vhodne zakomponovať do existujúcej štruktúry v merítke podľa pôvodnej historickej skladby zástavby.

V rámci pamiatkovej zóny sa nachádzajú nasledovné rezervné plochy:

R 01 – parc. č. 44/1, 44/8, 44/7 – trojuholníkového tvaru, vznikla asanáciou pôvodných objektov, ktoré tvorili východnú stranu ulice Hontianska cesta, súčasne utvára južný vstup do mesta – silne vizuálne exponovaná poloha, v súčasnosti plocha nevyužívaná s niekoľkými predajnými stánkami.

R 02 – parc. č. 1755/1 – štvorcového tvaru, vznikla po asanácii objektu, v súčasnosti bez využitia.

R 03 – parc. č. 1665/1, 1666/1 – obdĺžnikový tvar, v súčasnosti využívaná ako exteriérová tržnica.

R 04 – parc. č. 199/1, 199/2 – nepravidelný oválny tvar, vznikla po asanácii nízko-podlažných objektov ako pokračovanie jednej strany ulice SNP, v súčasnosti mestská časť nevyužívaná (parc. č. 199/2), časť v súkromnom vlastníctve (parc. č. 199/1) využívaná ako exteriérový sklad bez zástavby.

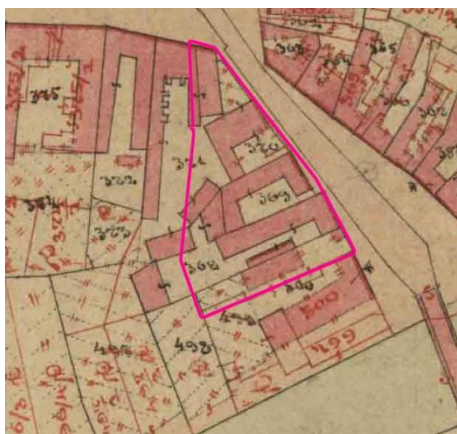
R 05 – parc. č. 1692/1, 1692/3 – nepravidelný pozdĺžny tvar, vznikla po asanácii nízkopodlažnej zástavby pravého brehu rieky Ipel', vstup do mesta z východu, v súčasnosti riedka zástavba Školskej ulice s väčšími prielukami.

R 06 – parc. č. 1652/1-3 – trojuholníkový pôdorys, vznikla po asanácii nízkopodlažnej zástavby, vstup do mesta z juhu.

Základné požiadavky pre zástavbu rezervných plôch:

1. Pri umiestňovaní novostavieb (radová zástavba, solitér) vychádzať z historickej pôdorysnej schémy konkrétnej časti pamiatkového územia a z historickej parcelácie zachytenej na historickej katastrálnej mape z roku 1871 – proces regenerácie historického pôdorysu.
2. Zástavbu na asanovaných plochách riešiť formou náznakovej rekonštrukcie objemu zaniknutej zástavby na základe archivneho výskumu a podľa dostupnej historickej fotodokumentácie a katastrálnej mapy z roku 1871.
3. Nová zástavba bude vychádzať z urbanistickej štruktúry, mierky a proporcionality okolitej historickej zástavby, a zároveň bude rešpektovať a zachovávať jej pamiatkové hodnoty.
4. Zastavanosť prázdnych parciel vzniknutých asanáciou riešiť v zmysle historickej pôdorysnej schémy zástavby (pôvodný pomer plôch uličného krídla, dvorové krídla a dvor),
5. Zachovať pôvodnú (existujúcu) uličnú čiaru.
6. Nová stavebná činnosť je podmienená vykonaním archeologického výskumu.
7. Návrh novej zástavby rezervných plôch bude posudzovaný v súlade s výsledkami predpísaných pamiatkových výskumov.

R 01 – parc. č. 44/1, 44/8, 44/7

r. 1920

1. Zástavba v pôdorysnom tvare „L“ a „C“.
2. Stavebná čiara uličných krídiel bude totožná s uličnou čiarou.
3. Max. 1- až 2-podlažná zástavba.
4. Zatrešenie: šikmá strecha, typ sedlová prípadne valbová, ustúpené podlažie – individuálne posúdenie konkrétneho návrhu.
5. Výška hrebeňa, prípadne atiky nesmie presiahnuť výšku hrebeňa okolitých stavieb,
6. Objemovo-priestorové riešenie bude vychádzať z historickej zástavby parcely na základe dochovaných historických fotografií, plánov a katastrálnej mapy z r. 1871, reambulovanej r. 1928.
7. Ku mostu orientovať 1-podlažné objekty s výškovou gradáciou smerom k námestiu.
8. Nová zástavba musí byť v kontexte s historickou.
9. Pri navrhovaní novostavieb je potrebné vychádzať z regionálnych znakov pamiatkového územia (šikmá strecha, pálená krytina typickej farebnosti, ústupkové tehlové ukončenie štítov, tektonika a členenie fasád tvorených striedaním plných omietaných plôch s otvormi, drevené výplne otvorov, stavebný a výrazový materiál ako tehla, kameň /riečny kameň, pieskovec, červený mramor tardoš/, terakota, drevo, kované prvky a pod.).
10. Všeobecné požiadavky pre novostavby sú uvedené v kapitole E.5.5. Všeobecné požiadavky pre novostavby.

R 02 - parc. č. 1755/1

r. 1972

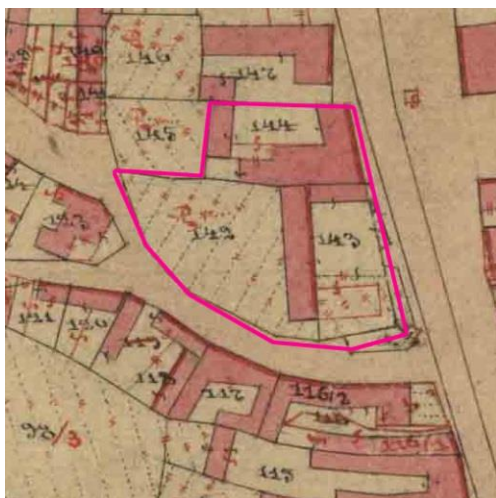
1. Pôdorys v tvare „L“ prípadne „C“ podľa pôdorysnej stopy objektu z katastrálnej mapy reambulovanej v r. 1928.
2. Podlažnosť do dvoch nadzemných podlaží.
3. Odporúča sa hmotovo-priestorová rekonštrukcia pôvodného nárožného jednopodlažného objektu s valbovou strechou s akcentujúcim nárožím podľa zachovanej historickej fotodokumentácie.
4. Nová zástavba musí byť v kontexte s historickou.
5. Pri navrhovaní novostavieb je potrebné vychádzať z regionálnych znakov pamiatkového územia (šikmá strecha, pálená krytina typickej farebnosti, ústupkové tehlové ukončenie štítov, tektonika a členenie fasád tvorených striedaním plných omietaných plôch s otvormi, drevené výplne otvorov, stavebný a výrazový materiál ako tehla, kameň /riečny kameň, pieskovec, červený mramor tardoš/, terakota, drevo, kované prvky a pod.).
6. Všeobecné požiadavky pre novostavby sú uvedené v kapitole E.5.5. Všeobecné požiadavky pre novostavby.

R 03 - parc. č. 1665/1, 1666/1

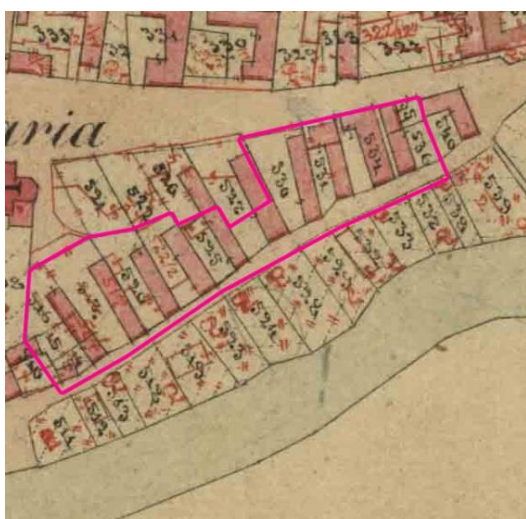
1. Bez zistenej pôvodnej zástavby s výnimkou jedného objektu na západnom okraji.
2. Podlažnosť 1-, max. 2-podlažné, 2-podlažné situovať bližšie k námestiu, 1-podlažné k objektu na parc. č. 1669.
3. Uplatniť šikmé strechy s hrebeňom rovnobežným s uličnou čiarou.
4. Nová zástavba musí byť v kontexte s historickou.
5. Pri navrhovaní novostavieb je potrebné vychádzať z regionálnych znakov pamiatkového územia (šikmá strecha, pálená krytina typickej farebnosti, ústupkové tehlové ukončenie štítov, tektonika a členenie fasád tvorených striedaním plných omietaných plôch s otvormi, drevené výplne otvorov, stavebný a výrazový materiál ako tehla, kameň /riečny kameň, pieskovec, červený mramor tardoš/, terakota, drevo, kované prvky a pod.).
6. Všeobecné požiadavky pre novostavby sú uvedené v kapitole E.5.5. Všeobecné požiadavky pre novostavby.

R 04 - parc. č. 199/1, 199/2

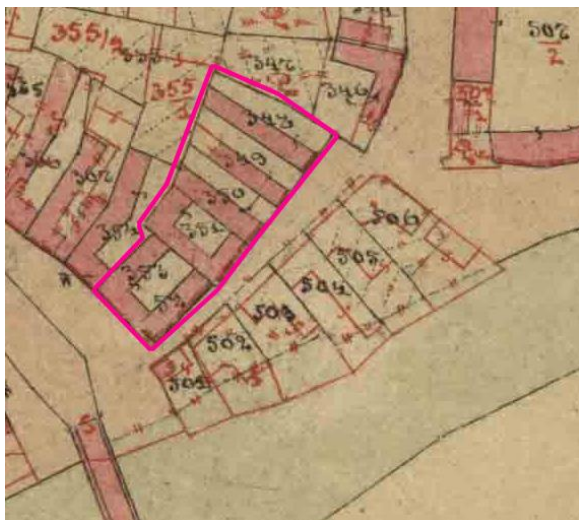
1. Zástavba s pôdorysným tvarom „L“, podľa historickej zástavby parcely na základe dochovaných historických fotografií, plánov a katastrálnej mapy z r. 1871, reambulovanej r. 1928.
2. Zastrešenie: šikmá strecha, typ sedlovej strechy, prípadne valbovej, zo strany ul. SNP s hrebeňom uličného krídla rovnobežným s uličnou čiarou.
3. Podlažnosť – 1-podlažné objekty, 2-podlažné za individuálneho posúdenia predloženého návrhu.
4. Nová zástavba musí byť v kontexte s historickou.
5. Pri navrhovaní novostavieb je potrebné vychádzať z regionálnych znakov pamiatkového územia (šikmá strecha, pálená krytina typickej farebnosti, ústupkové tehlové ukončenie štítov, tektonika a členenie fasád tvorených striedaním plných omietaných plôch s otvormi, drevené výplne otvorov, stavebný a výrazový materiál ako tehla, kameň /riečny kameň, pieskovec, červený mramor tardoš/, terakota, drevo, kované prvky a pod.).
6. Všeobecné požiadavky pre novostavby sú uvedené v kapitole E.5.5. Všeobecné požiadavky pre novostavby.

R 05 – parc. č. 1692/1, 1692/3

1. Pravidelná zástavba v obdĺžnikovom pôdorysnom tvare („I“),
2. Max. 1- podlažná zástavba charakteru rodinného domu.
3. Zastrešenie: šikmá strecha, typ sedlová príp. valbová, plochá – individuálne posúdenie konkrétneho návrhu.
4. Výška hrebeňa, prípadne atiky nesmie presiahnuť výšku hrebeňa okolitých stavieb.
5. Objemovo-priestorové riešenie bude vychádzať z historickej zástavby parcely na základe dochovaných historických fotografií, plánov a katastrálnej mapy z r. 1871, reambulovanej r. 1928.
6. Nová zástavba musí byť v kontexte s historickou.
7. Pri navrhovaní novostavieb je potrebné vychádzať z regionálnych znakov pamiatkového územia (šikmá strecha, pálená krytina typickej farebnosti, ústupkové tehlové ukončenie štítov, tektonika a členenie fasád tvorených striedaním plných omietaných plôch s otvormi, drevené výplne otvorov, stavebný a výrazový materiál ako tehla, kameň /riečny kameň, pieskovec, červený mramor tardoš/, terakota, drevo, kované prvky a pod.).
8. Všeobecné požiadavky pre novostavby sú uvedené v kapitole E.5.5. Všeobecné požiadavky pre novostavby.

R 06 – parc. č. 1652/1-3

1. Zástavba v pôdorysnom tvare „I“ a „C“, resp. „L“.
2. Stavebná čiara uličných krídiel bude totožná s uličnou čiarou (v pokračovaní ulíc Hontianska cesta a Kapitulská ulica).
3. Max. 1- podlažná zástavba, 2-podlažná na základe individuálneho posúdenia predloženého návrhu.
4. Šikmá strecha, typ sedlová príp. valbová, ustúpené podlažie – individuálne posúdenie konkrétneho návrhu.
5. Výška hrebeňa, prípadne atiky nesmie presiahnuť výšku hrebeňa okolitých stavieb.
6. Objemovo-priestorové riešenie bude vychádzať z historickej zástavby parcely na základe dochovaných historických fotografií, plánov a katastrálnej mapy z r. 1871, reambulovanej r. 1928.
7. Nová zástavba musí byť v kontexte s historickou.
8. Pri navrhovaní novostavieb je potrebné vychádzať z regionálnych znakov pamiatkového územia (šikmá strecha, pálená krytina typickej farebnosti, ústupkové tehlové ukončenie štítov, tektonika a členenie fasád tvorených striedaním plných omietaných plôch s otvormi,

drevené výplne otvorov, stavebný a výrazový materiál ako tehla, kameň /riečny kameň, pieskovec, červený mramor tardoš/, terakota, drevo, kované prvky a pod.).

9. Všeobecné požiadavky pre novostavby sú uvedené v kapitole E.5.5. Všeobecné požiadavky pre novostavby.

E.5.5. Všeobecné požiadavky pre novostavby

1. Novostavby sú prípustné v rámci zástavby rezervných plôch a na plochách vzniknutých asanáciou dožitých a asanovaných nehnuteľností nerešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia.
2. Novostavby musia rešpektovať spôsob historickej zástavby a zastavanosti príslušného bloku, alebo niekoľkých susedných parciel.
3. Prípustné sú max. 2 nadzemné podlažia.
4. Novostavby nesmú presiahnuť výšku hrebeňa a korunnej rímsy susedných stavieb.
5. Novostavbou musí byť kvalitný kontextuálny novotvar s použitím súčasných architektonických výrazových prostriedkov, s uplatnením princípov súčasnej architektonickej tvorby a s použitím súčasných ušľachtilých materiálov.
6. Preferuje sa uplatnenie šikmej strechy.
7. Povrchové a farebné úpravy fasád musia rešpektovať okolitú historickú zástavbu. Výrazné a sýte farebnosti, reflexné materiály sú nežiaduce.
8. Projektová dokumentácia úpravy musí byť projektovaná odborne spôsobilou osobou v zmysle § 32 odseku 8 pamiatkového zákona.
9. Je žiaduce, aby architektonický návrh spracovával architekt/projektant, resp. bol konzultovaný architektom/projektantom so skúsenosťami a pozitívnymi referenciami v tvorbe v pamiatkovom prostredí.
10. Každý predložený návrh bude predmetom individuálneho posúdenia krajským pamiatkovým úradom.

E.6 POŽIADAVKY NA PRVKY INTERIÉRU A ULIČNÉHO PARTERU

Prvky uličného interiéru zahŕňajú drobnú architektúru a sochárske diela, verejné osvetlenie, opltenie, architektonické doplnky a mestský mobiliár, povrchy komunikácií, plôch a prírodné prvky (zeleň, vodné toky a plochy).

Prvky uličného parteru tiež predstavujú architektonické, výtvarné, remeselné a tvaroslovné riešenia, reklamné a technické zariadenia uličných fasád (výplne otvorov, vstupné brány, výklady, sokle, reklamné označenie).

Základné požiadavky na prvky interiéru a uličného parteru:

1. Pamiatkovo hodnotné prvky interiéru zachovať, udržiavať v dobrom stave a obnovovať v zmysle ustanovení pamiatkového zákona a týchto Zásad.
2. Každý nový zámer dotvárať historické prostredie prvkami uličného interiéru a parteru je vlastník povinný v štádiu návrhu úpravy nehnuteľnosti predložiť príslušnému krajskému pamiatkovému úradu žiadosť o rozhodnutie o zámere úpravy, ktorý bude obsahovať plánované využitie nehnuteľnosti a špecifikáciu predpokladaných územných a priestorových zmien.
3. Dotváranie prostredia pamiatkovej zóny novými prvkami drobnej architektúry a sochárskymi dielami je nutné riešiť koncepčne a musí byť opodstatnené z hľadiska historickej nadväznosti, či funkcie.

4. Všetky navrhované úpravy verejných plôch a priestorov, vrátane parteru a prvkov exteriérového mobiliáru musia svojim technickým a výtvarným riešením rešpektovať, resp. rehabilitovať historický charakter pamiatkového územia.

E.6.1. Požiadavky na jednotlivé typologické druhy prvkov interiéru a uličného parteru:

- **Plastiky**

1. Zachovať všetky historické plastiky.
2. Zachovať „in situ“, čiže na pôvodnom mieste. V minulosti premiestnené plastiky je možné vrátiť na pôvodné historické miesto (socha sv. Floriána, socha sv. Jána Nepomuckého).
3. Obnovu alebo úpravu historických plastík vykonávať v zmysle pamiatkového zákona a zásad, umelecko-remeselne alebo reštaurátorsky.
4. Každá novonavrhovaná plastika (jej situovanie, výtvarné a materiálové riešenie, rozmery, osadenie) v pamiatkovom území bude predmetom individuálneho posúdenia krajským pamiatkovým úradom.
5. Nezastrešovať.

- **Pomníky a pamätné tabule**

1. Obnovu alebo úpravu historických pamätných tabúl a pomníkov vykonávať v zmysle pamiatkového zákona a zásad, umelecko-remeselne alebo reštaurátorsky.
2. Umiestnenie pamiatkovej tabule alebo pomníka (situovanie, výtvarné a materiálové riešenie, rozmery, osadenie) v pamiatkovom území bude predmetom individuálneho posúdenia krajským pamiatkovým úradom, v zmysle pamiatkového zákona a Zásad.
3. Nezastrešovať.

- **Ploty, zábradlia**

1. Historické oplotenia a zábradlia zachovať, udržiavať v dobrom stave, v ich originálnej podobe, chýbajúce časti dopĺňať podľa originálu, v identických tvaroch, materiáloch a farebnosti.
2. Obnovu alebo úpravu vykonávať v zmysle pamiatkového zákona a Zásad, umelecko-remeselne.
3. Zachovať historický spôsob oplotenia – podmurovka, priehľadná plocha z kovaných prvkov na podmurovke, murované stĺpiky so strieškou, otváracia dvojkrídlová kovaná brána.
4. Plné murované oplotenia, omietané hladkou omietkou je možné uplatniť na mieste pôvodných murovaných oplotení ako rekonštrukcia historickej situácie, prípadne medzi parcelami, vo vizuálne neexponovaných častiach územia.
5. Každé novonavrhované riešenie oplotení a zábradlí v pamiatkovom území bude predmetom individuálneho posúdenia krajským pamiatkovým úradom.

- **Dlažby, oporné múry, spevnené povrchy chodníkov a ciest**

1. V ťažiskových priestoroch (Hlavné námestie, priľahlé ulice), na hlavných verejných priestranstvách a peších ťahoch obnoviť a prezentovať kamennú kusovú dlažbu na základe výskumu zachovanej dlažby (materiál, spôsob kladenia),
2. Uprednostňovať prírodné materiály a tradičný spôsob kladenia.
3. Pri úpravách spevnených plôch prihliadať na účel ich využitia (vozovka, chodník).

4. Existujúce historické oporné múry a terasy zachovať, chýbajúce časti doplniť podľa originálu.
5. Dlažbu z čadičových kociek kladenú do vejárov na Hlavnom námestí je možné ponechať.
6. Zámková betónová dlažba je v historickom prostredí nežiaduca.
7. Pri nutnosti riešenia veľkorozmerných spevnených plôch uplatňovať kusové kamenné prípadne betónové prvky prerastané trávou, resp. štrk.
8. Situovanie a rozsah použitia technickej infraštruktúry v spevnených povrchoch minimalizovať a vizuálne eliminovať.
9. Rešpektovať existujúce nivelety pôvodných vstupov do objektov, prípadné výškové rozdiely riešiť v rámci vnútornej dispozície objektov.

- **Výkladce**

Parter hlavných peších ťahov bol už v 19. storočí využívaný na obchod a túto funkciu si ponechal dodnes. Jedná sa najmä o priestor námestia a sčasti príľahlé ulice. Výkladce obchodných prevádzok vznikali od polovice 19. storočia v súvislosti so zmenou spôsobu predaja. Pre Šahy boli typické najmä výkladce okenného typu, vstupné otvory s vonkajšími kovovými alebo drevenými verajami. Na Hlavnom námestí č. 16 (EL č. 021) sa zachovali pôvodné drevené secesné výkladce. Iné historické výkladce sa nezachovali.

1. Výkladce riešiť formou okenného typu, v prípade rekonštrukcie historickej situácie vytvoriť drevené rámovanie okenného či dverného otvoru na ploche fasády.
2. Pôvodné drevené výkladce okenného typu na Hlavnom námestí č. 16 (parc. č. 1595, EL č. 021) zachovať ako dochovaný originál.
3. Výkladce vyhotovovať v materiáli drevo, kov je možné použiť v ojedinelých prípadoch podľa individuálneho posúdenia konkrétnej situácie a každého predloženého zámeru vo všetkých relevantných súvislostiach.
4. Ponechať a jednotne riešiť výkladce v parteri objektu dnešnej autobusovej stanice podľa historickej situácie.

- **Označenia prevádzok, reklamné, informačné a technické zariadenia**

1. Reklamu a označenia prevádzok riešiť nasledovnými spôsobmi: maľované nápisy na fasádach a na tabuľkách, konzolové vývesné štíty (s reklamnou plochou kolmo na fasádu), samostatné trojrozmerné písmená (uplatňovali sa viac v 20. storočí), tabuľky menších rozmerov na fasádach, na plochách v rámci výkladcov a verají. Max. rozmer vývesného štítu 70 cm, max. výška písma v nadpise 30 cm.
2. Na výrobu reklamných zariadení a označení prevádzok, reklamných a informačných zariadení používať tradičné (historicky používané v predmetnej lokalite) materiály (kov, drevo, smalt, sklo).
3. Označenia prevádzok, reklamné, informačné zariadenia riešiť na patričnej umelecko-remeselnej úrovni, princípom originality.
4. Označenia prevádzok, reklamné, informačné a technické zariadenia musia rešpektovať architektonické riešenie, architektonický výraz a historické tvaroslovie fasád objektov v pamiatkovom území, nesmú prekryvať architektonickú kompozíciu, architektonické prvky a detaily a výzdobu fasád.
5. Umiestnenie označení prevádzok, reklamných a informačných zariadení je prípustné len v úrovni parteru (prízemie) a je neprípustné na poschodiach fasád objektov, miesto výplní otvorov, na strechách, komínoch, na zábradliach balkónov a lodgií, na výtvarných dielach, na samostatných nosných konštrukciách a v polohách, ktoré obmedzujú pohľad na

architektúru objektov alebo ich hodnotné časti, alebo významné pohľady v interiéri pamiatkovej zóny.

6. Informačný systém mesta riešiť jednotne na patričnej umelecko-remeselnej úrovni, princípom originality, dizajn zosúladiť s dizajnom novonavrhnutého mestského mobiliáru. Architektonické, konštrukčné a materiálové spracovanie musí vychádzať z daností mestského prostredia (nevhodné je napr. použitie masívnych drevených konštrukcií resp. drevenej guľatiny, ktoré evokujú skôr lesné prostredie). Vychádzať z prvkov typických pre predmetné územie (napr. kovové prevliekané zábradlie kamennej terasy). Riešenie musí byť v kontexte s pamiatkovými hodnotami historického prostredia. Pri informačných tabuliach s vlastnou nosnou konštrukciou navrhnuť konštrukciu tak, aby bola čo najmenej vizuálne vnímateľná (odporúča sa použitie ľahkej kovovej, resp. kovanej konštrukcie v kombinácii s transparentnými materiálmi).
7. Svetelné označenia prevádzok menších rozmerov sú prípustné za individuálneho posúdenia konkrétneho návrhu krajským pamiatkovým úradom.
8. Veľkoplošné reklamné zariadenia a elektronické (LED) obrazovky sú neprípustné.
9. Minimalizovať rozsah dopravných značení v rámci pamiatkového územia.

- **Brány, vstupné otvory a výplne otvorov**

1. Pôvodné historické brány a výplne otvorov zachovať.
2. Pôvodnú polohu brán a vstupných a okenných otvorov zachovať.
3. Zachovať pôvodný spôsob otvárania brán.
4. Repasovať, prípadne nahradiť presnou kópiou pôvodnej historickej výplne otvoru (NKP, nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za NKP, nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou) v tvare, v členení, v materiáli, vo farbe, v rozmeroch profilov rámu, v spôsobe otvárania a osadenia do ostenia.
5. V prípade nedochovania pôvodných výplní otvorov je vhodné postupovať formou rekonštrukčnej kópie na základe výsledkov archívneho výskumu a dochovaných historických fotografií.

- **Osvetľovací mobiliár**

1. V ťažiskových priestoroch (Hlavné námestie, prilahlé ulice) obnoviť typ stožiarového osvetlenia.
2. Zjednotiť dizajn osvetľovacích telies ako typický interiérový prvok územia.
3. Osvetľovacie telesá je možné riešiť formou rekonštrukčnej kópie na základe dostupných vyobrazení na historických fotografiách – stožiarové, jednoramenné, liatinové svietidlá s lucernou.

- **Iný mobiliár (lavičky, smetné koše)**

1. Súčasný mobiliár námestia a ostatných priestorov územia je nutné rehabilitovať, keďže je morálne zastaralý, nejednotný, a teda nevyhovujúci.
2. Zjednotiť uličný mobiliár v dizajne, ideálne uplatniť princíp originality - mobilár môže byť identifikačným prvkom mesta, autorsky riešený.
3. Pri návrhu či výbere mobiliáru (lavičky, smetné koše a pod.) uprednostňovať prírodné a tradičné materiály, v kontexte s okolitým historickým prostredím, odporúča sa forma kontextuálneho novotvaru.

4. Architektonické, konštrukčné a materiálové spracovanie musí vychádzať z daností mestského prostredia (nevhodné je napr. použitie masívnych drevených konštrukcií resp. drevenej guľatiny, ktoré evokujú skôr lesné prostredie).

E.6.2. Požiadavky na umiestňovanie exteriérových sezónnych sedení

1. Sezónne exteriérové sedenia budú predmetom individuálneho posúdenia krajským pamiatkovým úradom v závislosti od konkrétnej lokality a prostredia v rámci pamiatkovej zóny.
2. Sezónne exteriérové sedenia sú dočasnými stavbami a svojim architektonickým stvárnením, objemovými parametrami, spôsobom prestrešenia, použitými materiálmi a dôsledkami užívania nesmú znehodnocovať pamiatkové územie.
3. Plochy sedení nesmú narúšať urbanistické hodnoty, vizuálne vnímanie jednotlivých architektúr a chránené interiérové pohľady.
4. Exteriérové sedenia obmedziť výlučne na funkciu sedenia, akékoľvek zázemie a obslužné zariadenie situovať do interiéru prevádzky (technické zariadenia, káblové vedenie, výčapné pulty, chladiace boxy a pod.).
5. Prestrešenie má primárne zabezpečovať funkciu tienenia a nie ochranu pred poveternostnými vplyvmi, zastrešenie riešiť z ľahkých konštrukcií, ľahko skladateľné a reverzibilné (pláténé slnečníky, zviňovacie markízy). Uplatňovať neutrálne a prírodné farebnosti (farba plátna). Vytváranie zvislých bočných stien terás a sedení je neprípustné.
6. Sezónne exteriérové sedenia je vhodné umiestňovať v ťažiskových priestoroch (Hlavné námestie, prilahlé ulice: Ul. E. B. Lukáča, Nám. B. Bartóka, Hontianska cesta).

E.7. POŽIADAVKY NA POUŽITIE STAVEBNÝCH MATERIÁLOV

Jednotlivé etapy historického vývoja sídla sú charakterizované tradičnými stavebnými materiálmi a technológiami, ktoré sú typické pre daný región. Stavebné materiály sú buď konštrukčné alebo pohľadové. Zachovanie a použitie tradičných stavebných materiálov a technológií je súčasťou pamiatkovej ochrany. Z tradičných stavebných materiálov prevažuje tehla, prípadne kameň a zmiešané murivo, drevo a drevené prvky (okná, dvere, brány), pálená škridla drobnej štruktúry. Povrchy fasád sú opatrené vápennými, neskôr vápenno-cementovými omietkami a nátermi s pigmentami prírodných farebností (prevažne odtiene okrovej). Lokálne sú použité rezné tehlové povrchy fasád.

Pri obnove národných kultúrnych pamiatok a úpravách ostatných pamiatkovo hodnotných objektoch musia byť uprednostňované také prostriedky (postupy a materiály), ktoré nezničia informácie o predchádzajúcom vývoji hodnotnej stavby, zachovávajú všetky pamiatkové hodnoty, a zároveň dochované poškodené materiály ošetria tak, aby sa dosiahlo spomalenie ich ďalšej degradácie. Do úvahy je nutné brať zásadu, že nové materiály a postupy nesmú historické originály poškodzovať. Citlivé použitie súčasných a moderných materiálov je prípustné v rámci riešení novotvarov.

Typické tradičné materiály určené pre obnovu a úpravu historických objektov (postavené pred r. 1945) pamiatkového územia:

Kameň: stavebný materiál zvislých nosných konštrukcií, terás, múrikov, podmuroviek, terénnych schodísk, dlažieb, obklady soklov, portály, okenné šambrány a iné kameno-sochárske prvky (pieskovec, valúny z riečnych kameňov).

Tehla: najpoužívanejší stavebný materiál zvislých nosných konštrukcií, klenieb, spôsob úpravy fasád rezným murivom, podmurovky.

Keramika: strešná krytina, výtvarná výzdoba fasád z terakoty.

Drevo: okenné a dverné výplne, žalúzie, vstupné brány, krovové konštrukcie, vodorovné konštrukcie (trámové stropy), ozdobné prvky v štítoch, interiér (podlahy, stropy, obklady, okenice a iné stolárske výrobky), klampiarske prvky.

Kov: kované mreže, brány, dverné výplne oplotenia, klampiarske prvky a detaily, kľučky a zámočnicke detaily, konzoly, zábradlia.

Váпно: povrchová úprava fasád v podobe omietok a náterov, štuková výzdoba.

Farebnosť: stanoví sa podľa stratigrafie všetkých dochovaných vrstiev náterov a na základe výskumu a slohovosti. Pôvodná farebnosť je jednou zo zložiek architektonickej skladby diela a často spoluurčuje celkový umelecký zámer.

Všeobecné požiadavky:

1. Zmena charakteru stavebných hmôt a materiálov na úkor strát architektonických, výtvarných a umelecko-remeselných hodnôt, a straty autenticity je nepripustná.
2. Zachovať autentický stavebný materiál v maximálnom možnom rozsahu.
3. Rešpektovať a zachovať všetky pôvodné historické vrstvy materiálových a povrchových úprav dokumentujúcich historické vývojové etapy objektov.
4. Pri zásahoch do pamiatkovo hodnotných objektov (NKP, nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za NKP, nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou) minimalizovať rozsah súčasných stavebných materiálov, uplatniť zásadu reverzibility, pričom fyzikálne procesy nesmú zničiť pôvodný materiál a nesmú byť prekážkou neskorších zásahov.
5. Pri obnove národnej kultúrnej pamiatky použiť tradičné prírodné materiály a technológie, rovnaký princíp platí pre nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za NKP a objekty s pamiatkovou hodnotou.
6. Nepripustné sú cementové omietky, marmolit, disperzné náterové hmoty, plasty, asfaltová krytina, keramické obklady na fasádach a sokloch (kabrince).
7. Fasády historických objektov (postavené pred r. 1945) obnovovať a upravovať hladkými paropriepustnými omietkami bez alebo s menším obsahom cementu.
8. Pri obnove a úpravách fasád historických objektov (postavené pred r. 1945) hladké omietky nepoužívať podkladovú sieťku, ani tepelnú izoláciu.
9. Sokle riešiť paropriepustnými sanačnými omietkami, prípadne kamenné (prevetrávané platne), podľa pôvodného historického riešenia.
10. Na obnovu resp. úpravu podmurovky a múrov používať tradičný materiál – tehla, kameň, s povrchovou úpravou – omietané hladkou omietkou, prípadne rezné, podľa zistenej pôvodnej historickej úpravy.
11. Chrániť estetické kvality historickej omietky (konzervácia).
12. Okenné a dverné výplne pamiatkovo hodnotných objektov (NKP, nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za NKP, nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou) vyhotovovať z materiálu drevo, resp. z materiálu, z ktorého boli vyhotovené pôvodné historické výplne. Každé novonavrhované riešenie bude individuálne posúdené krajským pamiatkovým úradom. Pôvodné zachované historické výplne otvorov (drevené okenné rámy a krídla, okenice, žalúzie, dverné drevené rámy a krídla, drevené brány, historické kovové dvere, mreže) je nutné zachovať a repasovať, prípadne nahradiť presnou kópiou pôvodnej výplne otvoru v tvare, v členení, v materiáli, vo farbe, v rozmeroch profilov rámu, v spôsobe otvárania a osadenia do ostenia.

13. V prípade nedochovania pôvodných výplní otvorov je vhodné postupovať formou rekonštrukčnej kópie na základe výsledkov archívneho výskumu a dochovaných historických fotografií.
14. Strešná krytina na historických stavbách – pálená škridla drobnej štruktúry, prípadne vláknocementová a plechová šablóna ako náhrada za azbestocementovú, prípadne plechová rovná falcovaná. Ojedinele sa povoľuje aj betónová krytina drobnej štruktúry imitujúca keramickú pálenú krytinu. Rovnaké typy krytiny sa preferujú aj na novostavbách. Pod pojmom „drobná štruktúra“ rozumieme tradičný rozmer historickej pálenej krytiny používanej v danej lokalite.
15. Klampiarske prvky – meď, príp. zinok.
16. Dlažby – prírodný kameň, príp. drevo (drevené kocky).
17. Kovové ploty, mreže, brány, zábradlia a iné kované prvky – opatrit' úpravou kováčska čerň, prípadne iná farebná a povrchová úprava, podľa výsledkov výskumu.
18. Vo všeobecnosti platí princíp individuálneho posúdenia konkrétnej situácie a každého predloženého zámeru vo všetkých relevantných súvislostiach.

E.8 POŽIADAVKY NA ILUMINÁCIU HISTORICKÝCH PRIESTOROV A BUDOV

Iluminácia (osvetlenie a nasvetlenie) historických uličných interiérov, objektov a ich interiérov (NKP) je účelovým prvkom a súčasne aj estetickým doplnkom. Keďže jednou z vlastností umelého osvetlenia je aj psychologické a estetické pôsobenie na vnímateľa, výsledné riešenie osvetlenia by sa malo odlišovať od osvetlenia ostatných urbanizovaných priestorov na území mesta – atmosféra interiérov.

Základné požiadavky:

1. Ilumináciu priestorov a významných objektov pamiatkovej zóny riešiť na základe projektu osvetlenia v spolupráci s odborníkom v oblasti svetlotechiky.
2. Pri spracovaní projektu osvetlenia a nasvetlenia historických priestorov a jednotlivých objektov počítat' s osvetlením priebežných komunikácií v pamiatkovom území, pričom osobitnú pozornosť venovať iluminácii akcentujúcich výškových a priestorových dominánt.
3. Iluminácia historických objektov (postavené pred r. 1945) vyžaduje citlivý a individuálny prístup.
4. Dodržiavať podmienku reverzibility zásahu.
5. Pri iluminácii historických priestorov a budov používať teplé farebné tóny (žlté odtiene), použitie studeného svetla s modrastými tónmi spektra je nevhodné.
6. Výsledné účinky umelého osvetlenia exteriéru nehnuteľností musia interpretovať hodnotovú podstatu a význam prostredia alebo objektov pamiatkového územia.

E.9 POŽIADAVKY NA RIEŠENIE DOPRAVY

Riešenie dopravy musí rešpektovať historickú urbanistickú štruktúru a historický pôdorys pamiatkového územia. Súčasná dopravná sieť úzko súvisí s historickou parceláciou. Pôvodné vytýčenie uličných trás historického jadra sa aj napriek vývojovým premenám nemenilo. Tento fakt výrazne determinuje aj súčasné riešenie dopravy. Pri riešení súčasnej dopravnej situácie je nutné zohľadniť aktuálne potreby obyvateľov (motorizácia, statická doprava, kvalitná dopravná obsluha). V konflikte záujmov reprezentovaných vlastníkami nehnuteľností, investorov a pamiatkovej ochrany je nutné hľadať rovnováhu. Problematickým je najmä riešenie súčasnej

dopravnej situácie v ťažiskovom priestore pamiatkovej zóny – na Hlavnom námestí, kde je nutné realizovať odklonenie tranzitnej dopravy a preloženie trasy štátnej rýchlostnej cesty I/66 (smer Zvolen - Šahy) mimo invenzívne zastavané územie mesta. Táto cesta je zároveň medzištátnym cestným koridorom, zaradeným do siete ciest TINA.

Základné požiadavky:

1. Historická štruktúra musí byť nadriadená nárokom dopravy.
2. Zachovať existujúce, historicky vytvorené komunikačné a pešie ťahy,
3. Realizovať preloženie trasy štátnej rýchlostnej cesty I/66 (smer Zvolen - Šahy) mimo invenzívne zastavané územie mesta (minimálne za hranicu pamiatkovej zóny) a vylúčiť tak tranzitnú dopravu z priestoru Hlavného námestia,
4. Statickú dopravu s veľkými plošnými nárokmi situovať za hranicu pamiatkovej zóny (záchytné parkoviská).
5. Statickú dopravu riešiť formou, ktorá negatívne neovplyvní prostredie pamiatkovej zóny.
6. Eliminovať dopravné zaťaženie v ťažiskových priestoroch pamiatkovej zóny.

E.10. POŽIADAVKY NA RIEŠENIE INFRAŠTRUKTÚRY VRÁTANE JEJ TECHNICKÝCH ZARIADENÍ

Inžinierske siete v pamiatkovom území zvyčajne vykazujú opotrebovanosť, vysoký vek a pre súčasnosť už neaktuálne parametre. Keďže obnova týchto sietí prebieha zväčša etapovite je potrebné, aby bola v spolupráci s mestom dohodnutá jednotná koncepcia a postup obnovy technickej infraštruktúry v pamiatkovom území.

Základné požiadavky:

1. Rozvody inžinierskych sietí (vodovod, kanalizácia, plynové rozvody, vedenie rozvodov elektrickej energie, rozvody telekomunikačných sietí) realizovať spôsobom, ktorý ani vizuálne nenaruší prostredie pamiatkového územia. Technická infraštruktúra je dôležitou podmienkou pre zachovanie a prezentáciu hodnôt pamiatkovej zóny.
2. Zariadenia technickej infraštruktúry (plynomery a HUP, el. rozvodné skrine, klimatizačné jednotky, prvky vzduchotechniky, tepelné čerpadlá, trafostanice, satelitné a telekomunikačné zariadenie, kolektory a pod.) neumiestňovať v pohľadovo exponovaných polohách uličného interiéru, v nevyhnutných prípadoch ich vizuálne eliminovať.
3. Nepripustné je situovanie spoločných veľko-rozmerových technických zariadení (vysielače, antény, satelitné zariadenia a pod.) na objektoch, samonosných nosičoch a priestranstvách v pamiatkovej zóne.
4. Individuálne technické zariadenia (satelitné a iné antény, bleskozvody a pod.), zariadenia alternatívnych zdrojov energie (solárne panely, fotovoltaické články) a iné technické zariadenia primeraných rozmerov (klimatizačné a vzduchotechnické jednotky a pod.) je prípustné situovať na objekty v pamiatkovej zóne výlučne v pohľadovo menej exponovaných a vizuálne neprístupných polohách mestského interiéru. Tieto zariadenia je nevhodné umiestňovať na národné kultúrne pamiatky, na nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za NKP a na nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou.
5. Trasovanie inžinierskych sietí musí rešpektovať pamiatkové hodnoty sídla.
6. Každé riešenie bude predmetom individuálneho posúdenia krajským pamiatkovým úradom.

E.11. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE CHARAKTERISTICKÝCH POHĽADOV V ÚZEMÍ

Predmetom pamiatkovej ochrany je i vonkajší a vnútorný obraz územia v kontexte s okolitou krajinou. Pozorovateľ vníma niekoľko významných pohľadov a priehľadov, ktoré je nutné zachovať, v prípade potreby očistiť (prevažne náletová a vzrastlá zeleň). Tieto pohľady upriamujú pozornosť na historické jadro, a zároveň umožňujú dobrú orientáciu v priestore.

Je nutné zachovať tieto charakteristické pohľady:

Charakteristické vonkajšie pohľady na územie v rámci intravilánu:

- č. 1 – vonkajší pohľad z juhu na vstup do mesta (smerom z Homoku)
- č. 2 – panoramatický vonkajší pohľad z východu z terénnej vyvýšeniny Kalvárie
- č. 3 – vonkajší pohľad z východu na vstup do mesta (smerom z Tešmaku)
- č. 4 – vonkajší pohľad zo západu z príjazdovej komunikácie do mesta
- č. 5 – vonkajší pohľad (Ul. Alojza Szokoljeho, bývalé vinice na východnom svahu)

Charakteristické vnútorné pohľady:

- vnútorný pohľad č. 6 – zo severozápadného rohu Hl. námestia
- vnútorný pohľad č. 7 – zo severovýchodného rohu Hl. námestia
- vnútorný pohľad č. 8 – z juhozápadného rohu Hl. námestia
- vnútorný pohľad č. 9 – z juhovýchodného rohu Hl. námestia
- vnútorný pohľad č. 10 – na rázcestie Mlynskej a Ružovej ulice
- vnútorný pohľad č. 11 – z Ul. J. Jesenského na bývalú radnicu a Hontianske kasíno

E.12. POŽIADAVKY NA OCHRANU SILUETY A PANORÁMY ÚZEMIA

Silueta a panoráma pamiatkového územia je najlepšie vizuálne vnímateľná spoza južného brehu rieky Ipel' a z východného svahu z vrchu kalvárie.

Identifikačným znakom v siluete je dvojvežie rímskokatolíckeho kostola s hmotou pozostatku kláštora. Zásadným problémom vo vnímaní historickej siluety a panorámy je sídlisková vysokopodlažná zástavba mimo chráneného územia avšak v tesnej blízkosti historického jadra. Tieto výrazné vertikály nie je možné vizuálne redukovat', z dlhodobého hľadiska je však nutné uvažovať s celkovou regeneráciou tohto urbanisticky narušeného prostredia, celkovou prestavbou a novou urbanistickou koncepciou problematického územia. Silueta sa v pohľade z juhu v úseku od župného domu ku kláštornému komplexu takmer nezmenila a ponechala si podobu z prelomu 19. a 20. storočia.

Vhodnou pozíciou na odčítanie panorámy územia je vyvýšená pozícia kalvárie, odkiaľ je možné sledovať mierne zvlnené siluety vo viacerých plánoch.

Základné požiadavky:

1. Zachovať horizontálnu líniu nízkopodlažnej zástavby pamiatkového územia s miernou gradáciou do dvojpodlažných objektov v historickom jadre (Hl. námestie).
2. Výšková zástavba na území pamiatkovej zóny a v tesnej blízkosti jej hranice je neprípustná.
3. Upraviť a prečistiť náletovú a vzrastlú zeleň, ktorá bráni vizuálnemu vnímaniu vonkajšieho a vnútorného obrazu územia v krajine (významné pohľady a priehľady).
4. Zachovať historickú strešnú krajinu.
5. Zachovať hlavné a charakteristické dominanty (dvojvežie r.k. kostola, župný dom) a ponechať im ich hierarchickú dominantnosť.

Zachovali sa panoramatické pohľady z juhu a z východného svahu a sú považované za chránené:

- chránený panoramatický pohľad z juhu – príjazd do mesta (č.1)
- chránený diaľkový panoramatický pohľad z východného svahu z Kalvárie (č.2)

Pôvodný panoramatický pohľad z príjazdovej cesty z juhu, s jasne čitateľnou siluetou, zachytený na historickej fotografii.

E.13. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZÍSK

Doklady archeologického dedičstva pamiatkovej zóny mesta Šahy nie sú veľmi známe. Isté praveké osídlenie sa dá predpokladať z toho dôvodu, že počas výskumu kláštora boli zistené aj praveké nálezy (lineárna keramika). Pri zemných prácach v pamiatkovej zóne je možné očakávať najmä doklady stredovekého kláštora a opevnenia, zvyšky stredovekých a novovekých obytných objektov a hroby cintorína. Objavenie doteraz neznámeho archeologického náleziska na území pamiatkovej zóny nie je vylúčené.

Základné požiadavky:

1. Pri investičnej činnosti, pokiaľ to technické riešenie umožňuje, využiť v prvom rade plochy, na ktorých bol historický terén zničený predchádzajúcou stavebnou činnosťou.
2. Výkopové práce podmieniť vykonaním archeologického výskumu.
3. Uprednostňovať namiesto celoplošného odkryvu v prvej etape archeologického výskumu metódy nedeštruktívne (napr. georadar) a následne uskutočniť sondážny výskum na overenie výsledkov nedeštruktívneho výskumu.
4. Nehnutel'né archeologické nálezy (torzá architektúr) v čo najväčšej miere zachovať na pôvodnom mieste.
5. Nehnutel'né nálezy s vysokou výpovednou hodnotou prezentovať „in situ“.

E.14. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE ĎALŠÍCH KULTÚRNYCH A PRÍRODNÝCH HODNÔT PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

E.14.1. Základné požiadavky na zachovanie ďalších kultúrnych hodnôt

1. Edukatívnym spôsobom prezentovať pamiatkový fond „in situ“ formou propagácie v printových, elektronických a audiovizuálnych médiách.
2. Vykonávať edukáciu laickej verejnosť v oblasti ochrany pamiatkových hodnôt a kultúrneho dedičstva, ktorého zachovanie je zákonnou, kultúrnou a morálnou povinnosťou každého človeka.
3. Zachovávať kultúrne hodnoty nehmotnej povahy späté s osobnosťami a udalosťami prezentované pamätníkmi, či pamätnými tabuľami.

E.14.2. Základné požiadavky na zachovanie historickej zelene

Zeleň historická:

1. Zachovať všetky štruktúry zelene tohoto typu v princípe, to zn. nie je nutné zachovať konkrétny vegetačný prvok (strom, alej), ale zachovať resp. obnoviť ideu, ktorá je v nich obsiahnutá.
2. Sadovnícka kompozícia – zeleň má dotvárajúcu funkciu architektonicko – urbanistickej koncepcie priestoru, pohľady a priehľady na stavebné dominanty môže akcentovať, nie potláčať.
3. Rozhodnutie o výrube drevín v pamiatkovej zóne môže vydať orgán ochrany prírody len po vyjadrení orgánu ochrany pamiatkového fondu, ktorý je v tomto prípade dotknutým orgánom.
4. Výsadby drevín v pamiatkovej zóne (na základe projektovej dokumentácie i na základe zámeru) podliehajú vyjadreniu príslušného krajského pamiatkového úradu v zmysle § 32 odsekov 5, 8, 9 a 10 pamiatkového zákona.

Aleje

poloha: Školská ul., Ul. F. Rákocziho, Parková ul., Ul. E. B. Lukáča, Ul. SNP, Jesenského ul., Ul. J. Kráľa, Sládkovičova, Pionierska, Nám. B. Bartóka, alejová úprava na nádvorí župného domu, v častiach v zmysle grafickej prílohy:

- v prípade zmiešaných, prestárnutých a nehomogénnych alejí je prípustná jednorázová úplná asanácia celej aleje, avšak s bezprostrednou náhradnou výsadbou vzrastlých stromov vhodného druhu.
- *druhová skladba*: Po získaní hodnoverných údajov sa pridržať zásady pôvodnej druhovej skladby drevín, pri absencii takýchto údajov sa pridržať dobových analógií. Ako náhrada za asanované dreviny prichádzajú do úvahy i niektoré moderné kultivary stromov odvodené od rodov pôvodne použitých (napr. namiesto lípy použiť malokorunný kultivar tohoto rodu alebo namiesto pagaštana konského použiť malokorunný kultivar tohoto rodu, ktorý je zároveň odolný voči škodcom).
- *parametre alejových stromov*: Stormy musia byť zapestované a odborne vysadené v zmysle normy STN 83 7010 v správnom agrotechnickom termíne. Výška nasadenia koruny alejových stromov musí byť minimálne 220 cm.

Plošné úpravy

poloha: Hlavné námestie, mestský park, maloplošná sadová úprava pred Kostolom Nanebovzatia Panny Márie:

- Hlavné námestie – všetky výruby a dosadby v západnej časti námestia budú realizované v súlade s projektovou dokumentáciou I. etapy revitalizácie námestia (Fakulta architektúry STU Bratislava, 2009). Výsadby, ktoré boli zrealizované v rozpore s vyššie citovanou projektovou dokumentáciou budú eliminované presadením na iné miesto. Zásahy do porastov (výruby i dosadby) vo východnej časti námestia sú prípustné po vyjadrení orgánu ochrany pamiatkového fondu.
- mestský park – chýba vybavenosť – osvetlenie, lavičky, odpadkové koše a kultivovaný prístup do parku.

Zeleň novodobá - dotvárajúca historické prostredie sídla:

Základné požiadavky:

1. U mladších výsadiet v dobrom zdravotnom stave pravidelnou odbornou údržbou a starostlivosťou čo najviac predĺžiť periódu ich hlavného estetického účinku, u starších výsadiet v poslednej vývojovej fáze, u ktorých nie je predpoklad obnovenia ich estetického účinku prichádza do úvahy radikálna obnova celej prestárnutej výsadby alebo aleje a jej náhrada vzrastlými stromami vhodného druhu.
2. Druhovú skladbu: prípustné sú i moderné kultivary drevín, ktoré nemusia byť odvodené od pôvodne použitých rodov a druhov, pripúšťajú sa i šľachtiteľské novinky, avšak pri rešpektovaní ekologických a pestovateľských nárokov týchto rastlín.

F. ZÁVEREČNÉ USTANOVENIA

Požiadavka na spracovanie zásad ochrany Pamiatkovej zóny Šahy vyplýva zo zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších zmien a doplnkov (ďalej len „pamiatkový zákon“). Krajský pamiatkový úrad v zmysle § 11 odseku b) pamiatkového zákona vypracúva a vydáva zásady ochrany pamiatkového územia, pričom základná ochrana pamiatkového územia je definovaná v § 29 pamiatkového zákona.

Zásady ochrany Pamiatkovej zóny Šahy obsahujú analýzy a vyhodnotenia pamiatkových hodnôt, ktoré sú podkladom pre vypracovanie jednotlivých požiadaviek týchto zásad. Podkladom pre spracovanie zásad bola výskumná dokumentácia a iné archívne materiály týkajúce sa predmetného územia. V priebehu spracovania materiálu boli vykonané terénne ohliadky priestorov a objektov. V rámci ohliadok bol zdokumentovaný stav jednotlivých objektov ako aj ich architektonický, historický a umelecký rozbor. Rozsah terénnych ohliadok bol limitovaný prístupnosťou jednotlivých priestorov.

Zásady ochrany pamiatkového územia sú odborným dokumentom, ktoré slúžia na vykonávanie základnej ochrany pamiatkového územia, ktorou orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.

Cieľom vytvorenia zásad ochrany pamiatkového územia je vytvoriť dokument, na základe ktorého bude možné vykonávať základnú ochranu pamiatkového fondu a relevantne posudzovať navrhované riešenia prezentácie pamiatkových hodnôt, obnovy a úpravy jednotlivých objektov. Zároveň definuje pamiatkové hodnoty pamiatkového územia a stanovuje požiadavky.

G. PRÁVNE NORMY

- Zákon č.49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov
- Vyhláška Ministerstva kultúry SR č. 253/2010 Z.z., ktorou sa vykonáva zákon o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov
- Deklarácia Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva,
- Zbierka zákonov Slovenskej republiky č. 91/2001, čiastka 39 z 20. marca 2001
- Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva (revidovaný - oznámenie č. 344/2001 Z. z.)
- Dohovor o ochrane architektonického dedičstva Európy z roku 1999 (oznámenie č. 369/2001 Z.z.)
- Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov
- Zákon č.237/2000 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku, v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR z 25. januára 2001 č. 55/2001 o územnoplánovacích podkladoch a územnoplánovacej dokumentácii
- Washingtonská charta – ochrana historických miest, Washington : ICOMOS 1987
- Medzinárodné dokumenty ICOMOS o ochrane kultúrneho dedičstva

KRAJSKÝ PAMIATKOVÝ ÚRAD NITRA
Námestie Jána Pavla II. č. 8, 949 01 Nitra

Číslo: KPUNR-2015/8996-2/59927/Val

**ZÁSADY OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA
PAMIATKOVÁ ZÓNA ŠAHY**

Krajský pamiatkový úrad Nitra vydáva na základe § 11 ods. 2 písm. b) zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“) dokument:

„Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatková zóna Šahy“,

ktorý vypracoval Krajský pamiatkový úrad Nitra v decembri 2014, kolektív spracovateľov: Ing. arch. Zuzana Holičková - zodpovedná riešiteľka, Mgr. Pavel Paterka - archeológia, Ing. Darina Ulrychová, CSc. - historická zeleň.

Tento dokument podľa § 10 ods. 2 písm. d) pamiatkového zákona schválil Pamiatkový úrad Slovenskej republiky stanoviskom č. PUSR-2015/5162-4/25626/POR zo dňa 20. 04. 2015.

Dokument: „**Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatková zóna Šahy**“, z decembra 2014 **nadobúda platnosť dňa 1. 7. 2015.**

Podľa § 29 ods. 2 pamiatkového zákona krajský pamiatkový úrad vypracúva zásady ochrany pamiatkového územia, ktoré sú dokumentom na vykonávanie základnej ochrany pamiatkového územia zahrňujúcej podľa § 29 ods. 1 pamiatkového zákona činnosti a opatrenia, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkami nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie územia. Podľa § 29 ods. 2 pamiatkového zákona zásady ochrany pamiatkového územia sú podkladom pre územný plán a sú súčasťou územného priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom na spracovanie územnoplánovacej dokumentácie.

V súlade s § 29 ods. 3 pamiatkového zákona dokument: „Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatková zóna Šahy“, obsahuje požiadavky na primerané funkčné využitie územia, na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie, materiálnej a objektivej skladby, výškového a priestorového usporiadania objektov, architektonického výrazu, prvkov uličného interiéru a uličného parteru, historickej zelene, charakteristických pohľadov, siluety a panorámy, archeologických nálezísk a ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt pamiatkového územia.

Ing. Anna Valeková
riaditeľka
krajského pamiatkového úradu

Nitra, 20. 05. 2015

Telefón: + 421 372 451 111
Fax: + 421 372 451 855

IČO: 31755194 DIČ: 2021491560
E-mail: podatelna@pamiatky.gov.sk

Bankové spojenie: Štátna pokladnica
Číslo účtu: SK25 0200 0000 0018 0713 6851

H. PRÍLOHY

H.1 HISTORICKÁ DOKUMENTÁCIA

H.2. HISTORICKÁ FOTODOKUMENTÁCIA

H.3. FOTODOKUMENTÁCIA SÚČASNÉHO STAVU

H.4. VÝKRESOVÁ DOKUMENTÁCIA

výkres č. 01 – Hranica pamiatkovej zóny

výkres č. 02 – Širšie vzťahy

výkres č. 03 – Historický urbanistický vývoj

výkres č. 04 – Slohová analýza objektov

výkres č. 05 – Stavebno-technický stav objektov

výkres č. 06 – Zásady ochrany pamiatkovej zóny

výkres č. 07 – Historická katastrálna mapa z r. 1871

H.5. EVIDENČNÉ LISTY (001-176)